

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет менеджменту та маркетингу
Кафедра економіки і підприємництва**

До захисту допущено:

Завідувач кафедри

_____ Петро КРУШ

«__» _____ 20__ р.

Дипломна робота

на здобуття ступеня бакалавра

за освітньо-професійною програмою «Економіка підприємства»

спеціальності 051 «Економіка»

**на тему: «Економічне обґрунтування напрямів підвищення ефективності
діяльності ПСП «Лан»»**

Виконала:

студентка IV курсу, групи УЕ-61

Місяйло Олена Вікторівна _____

Керівник:

професор, д.е.н., професор

Марченко Валентина Миколаївна _____

Консультант з економіко-математичного
розділу:

доцент, к.е.н.

Кузьмінська Наталія Леонідівна _____

Рецензент:

доцент, к.е.н.

Черненко Наталя Олександрівна _____

Засвідчую, що у цій дипломній роботі
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.

Студентка _____

Київ – 2020 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет менеджменту та маркетингу
Кафедра економіки і підприємництва

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Спеціальність – 051 «Економіка»

Освітньо-професійна програма «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Петро КРУШ

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу студенту

Місяйло Олені Вікторівні

1. Тема роботи «Економічне обґрунтування напрямів підвищення ефективності діяльності ПСП «Лан»», керівник роботи Марченко Валентина Миколаївна, д.е.н., професор кафедри економіки і підприємництва затверджені наказом по університету від «__» _____ 20__ р. № _____

2. Термін подання студентом роботи 04.06.2020 р.

3. Вихідні дані до роботи: Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва (Форма №1 «Баланс», Форма №2 «Звіт про фінансові результати»), Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур (№4-сг (річна)), Звіт про площі та валові збори сільськогосподарських культур, плодів, ягід і винограду (№29-сг (річна)), Звіт про реалізацію продукції сільського господарства (№21-заг (річна)), Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств (№50-сг (річна)), Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію (№11-ОЗ (річна)), Звіт про капітальні інвестиції, вибуття й амортизацію активів (№2-інвестиції (річна)).

4. Зміст роботи:

Розділ I. Теоретичні основи обґрунтування підвищення ефективності діяльності підприємства в умовах ринку

1.1 Сутність ефективності діяльності підприємства та її загальна характеристика

1.2 Обґрунтування основних чинників впливу на ефективність діяльності підприємства

1.3 Методичні підходи до оцінювання ефективності діяльності підприємства

Розділ II. Аналіз ефективності діяльності ПСП «Лан»

2.1 Господарсько-правові засади функціонування та загальна характеристика ПСП «Лан»

2.2 Аналіз фінансово-економічного стану ПСП «Лан»

2.3 Діагностика показників ефективності діяльності ПСП «Лан»

2.4 Обґрунтування пропорцій ефективного розподілу посівних площ ПСП «Лан» на основі застосування методу аналізу пріоритетів та ABC-XYZ-аналізу

Розділ III. Організаційно-економічне обґрунтування напрямів підвищення ефективності діяльності ПСП «Лан»

3.1 Систематизація напрямів зростання ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств

3.2 Організаційне забезпечення реалізації напрямів підвищення ефективності діяльності ПСП «Лан»

3.3 Економічна ефективність товарної диверсифікації виробництва ПСП «Лан»

3.4 Оцінювання впливу запропонованих заходів щодо товарної диверсифікації виробництва на ефективність діяльності ПСП «Лан»

5. Перелік ілюстративного матеріалу: презентація дипломної роботи.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 2, пункт 2.4	к.е.н., доц. Кузьмінська Н. Л.		
Нормоконтроль	к.е.н., доц. Кривда О.В.		

7. Дата видачі завдання 20.12.2019 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Затвердження теми науковим керівником	20.12.2019 р.	
2	I розділ написання д/р	31.01.2020 р.	
3	II розділ написання д/р	13.03.2020 р.	
4	III розділ написання д/р	15.05.2020 р.	
5	Попередній захист д/р	25.05.2020 р.	
6	Строк подання дипломної роботи на кафедру	04.06.2020 р.	
7	Захист дипломної роботи	15.06.2020 р.	

Студент

Олена МІСЯЙЛО

Керівник

Валентина МАРЧЕНКО

РЕФЕРАТ

Дипломна робота Місяйло Олени Вікторівни на тему «Економічне обґрунтування напрямів підвищення ефективності діяльності ПСП «Лан», спеціальність – 051 «Економіка», освітньо-професійна програма «Економіка підприємства», НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2020, Київ.

Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Робота виконана в обсязі 110 сторінок, містить 29 рисунків, 66 таблиць та 5 додатків.

Мета роботи полягає в економічному обґрунтуванні напрямів підвищення економічної ефективності діяльності приватного сільськогосподарського підприємства «Лан».

Для економічного обґрунтування напрямів підвищення ефективності діяльності ПСП «Лан» було використано наступні методи: логічний, графічний методи, метод синтезу, статистичний та динамічний методи, метод аналізу ієрархій Сааті, метод попарних порівнянь.

У роботі було проаналізовано показники, які характеризують фінансово-економічний стан та досліджено показники ефективності діяльності підприємства. Запропоновано напрями підвищення ефективності діяльності, оцінювання впливу яких показало, що впровадження заходів значно підвищить фінансовий результат діяльності підприємства та забезпечать потребу палива для технологічних цілей.

Об'єктом дослідження є процес формування ефективної діяльності підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних підходів та практичних напрямів зростання ефективності діяльності ПСП «Лан».

Ключові слова: ефективність діяльності, сільськогосподарське підприємство, рослинництво, прибуток, витрати, собівартість, рентабельність.

ABSTRACT

Misiailo's bachelor thesis on the topic «Economic substantiation of the directions for increasing the efficiency of the activity of PAE «Lan»», specialty – 051 «Economics», educational program «Economic of enterprise», NTUU «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», 2020, Kyiv.

Thesis consists of an introduction, 3 chapters, conclusions, list of literature sources and applications

The work has a volume of 110 pages, contains 29 figures, 66 tables and 5 applications.

The purpose of the work is to economically substantiate the directions of increasing the efficiency of the activity of PAE «Lan».

For the economic substantiation of the directions for increasing the efficiency of the activity of PAE «Lan» in the work the following methods are used: logical, graphical methods, method of synthesis, statistical and dynamic methods, Saati method of analytic hierarchy process, the pairwise comparisons method.

In this work, indicators were analyzed that characterize financial and economic condition and indicators of efficiency the activity of PAE «Lan» were investigated. The directions for increasing the efficiency of activities are proposed. Assessing the impact of these measures has shown that their implementation will significantly increase the financial performance of the enterprise and meet the need for fuel for technological purposes.

The object of research is the process of forming the effective activity of the enterprise.

The subject of the research is a set of theoretical approaches and practical directions of increasing the efficiency of the activity of PAE «Lan».

Key words: efficiency of activity, agricultural enterprise, crop production, profit, expenses, prime cost, profitability.

Зміст

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБГРУНТУВАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКУ	12
1.1 Сутність ефективності діяльності підприємства та її загальна характеристика	12
1.2 Обґрунтування основних чинників впливу на ефективність діяльності підприємства.....	17
1.3 Методичні підходи до оцінювання ефективності діяльності підприємства..	28
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСП «ЛАН».....	35
2.1 Господарсько-правові засади функціонування та загальна характеристика ПСП «Лан».....	35
2.2 Аналіз фінансово-економічного стану ПСП «Лан»	45
2.3 Діагностика показників ефективності діяльності ПСП «Лан».....	56
2.4 Обґрунтування пропорцій ефективного розподілу посівних площ ПСП «Лан» на основі застосування методу аналізу пріоритетів та ABC-XYZ-аналізу	70
Висновки до розділу 2	76
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСП «ЛАН»... ..	79
3.1 Систематизація напрямів зростання ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств	79
3.2 Організаційне забезпечення реалізації напрямів підвищення ефективності діяльності ПСП «Лан»	81
3.3 Економічна ефективність товарної диверсифікації виробництва ПСП «Лан»	87
3.4 Оцінювання впливу запропонованих заходів щодо товарної диверсифікації виробництва на ефективність діяльності ПСП «Лан».....	96
Висновки до розділу 3	99
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103
ДОДАТКИ.....	110

ВСТУП

Актуальність обраної теми дослідження. Сучасні умови економічного розвитку вимагають підвищення ефективності всіх напрямів діяльності підприємств. Це напряму пов'язано з тим, що дефіцит сировинних ресурсів зростає, на ринку з'являється все більша кількість конкурентів, ймовірність підприємницьких ризиків збільшується. В умовах ринкових відносин розширене відтворення підприємства будь-якої підприємницької діяльності повинно здійснюватися, головним чином, шляхом самофінансування, власних накопичень, прибутку. Звідси випливає, що досягнення основної мети підприємництва – отримання максимально можливого прибутку – пов'язано з отриманням достатнього рівня ефективності і необхідного прибутку. Тому оцінка ефективності діяльності підприємства є необхідною умовою для прийняття управлінських і підприємницьких рішень.

Зв'язок роботи з науково-дослідними темами. Дипломну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри економіки та підприємництва НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» за темою: «Управління економічною безпекою суб'єктів національного господарства» (ДРН 0116U004577), у межах якої особисто автором обґрунтовано теоретичні засади дослідження напрямів підвищення ефективності діяльності підприємства та розроблено методичний підхід для досягнення даних результатів.

Ступінь розробки наукової проблеми. Вивченню теоретичних і методологічних аспектів сутності та напрямів підвищення економічної ефективності діяльності підприємств присвячені роботи таких вчених, як Н. Е. Аванесова [5], А. А. Ващенко [25], Ю. Г. Галкіна [24], О. О. Гетьман [27], М. М. Гуменюк [20], Т. Ф. Косянчук [24], І. В. Олександренко [26], С. М. Пісарюк [18], В. М. Шаповал [27]. Вагомий внесок у дослідження оцінки ефективності сільськогосподарських підприємств та напрямів її підвищення здійснили у своїй науковій роботі Н. М. Бондаренко [41], О. М. Гончарова [53], І. О. Горго [22],

Н. І. Дучинська [41], Г. А. Єгорова [53], О. П. Завитій [43], К. А. Корабльова [42], К. С. Масалаб [56], Н. А. Мірошніченко [21], О. С. Павленко [40], А. П. Сава [43], Г. О. Скрипник [8], С. Ю. Хамініч [42]. Актуальність проблеми підвищення ефективності діяльності підприємств та необхідність розширення діапазону наукового дослідження в цій сфері зумовлює об'єктивну необхідність в подальшому розробленні теоретичних та прикладних окресленої проблеми.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є економічне обґрунтування напрямів підвищення економічної ефективності діяльності приватного сільськогосподарського підприємства «Лан».

У процесі дослідження поставлено та вирішено наступні **завдання**:

- 1) розглянуто сутність ефективності діяльності підприємства та її основні характеристики;
- 2) обґрунтовано основні чинники впливу на ефективність діяльності підприємств;
- 3) розглянуто методологічні підходи до оцінювання ефективності діяльності підприємств;
- 4) проведено аналіз фінансово-економічного стану підприємства «Лан»;
- 5) здійснена діагностика показників ефективності діяльності ПСП «Лан»;
- 6) обґрунтовано пропорції ефективного розподілу посівних площ ПСП «Лан» на основі методу аналізу пріоритетів та ABC-XYZ-аналізу;
- 7) проведена систематизація напрямів зростання ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств;
- 8) розглянуто організаційне забезпечення реалізації напрямів підвищення ефективності діяльності ПСП «Лан»;
- 9) розраховано економічну ефективність товарної диверсифікації виробництва ПСП «Лан»;
- 10) оцінка впливу запропонованих заходів щодо товарної диверсифікації на ефективність діяльності.

Об'єктом дослідження є процес формування ефективної діяльності підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних підходів та практичних напрямів зростання ефективності діяльності ПСП «Лан».

Методи дослідження. У ході роботи було використано ряд методів. Зокрема, для визначення економічної сутності категорії «ефективність», основних чинників впливу та методологічних підходів до оцінки ефективності було використано логічний метод, методи синтезу, класифікації та узагальнення. Економічний аналіз діяльності підприємства проводився за допомогою статистичного та динамічного, а також табличного та графічного методів. Для обґрунтування пропорції ефективного розподілу посівних площ ПСП «Лан» були застосовані метод аналізу ієрархій Сааті, метод попарних порівнянь.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування:

- 1) методичних підходів до оцінювання ефективності діяльності підприємства;
- 2) системи напрямів підвищення ефективності діяльності на підприємствах рослинництва;
- 3) економічно обґрунтованих пропозицій щодо організації виробництва олії сої та соняшникової олії (на прикладі ПСП «Лан»);
- 4) пропозицій щодо раціонального використання лушпиння соняшнику в частині організації виробництва пелет.

Практичне використання одержаних результатів підтверджене актом впровадження № 5 від 10.05.2020.

Апробація. Основні результати наукових досліджень опубліковано у роботах:

1. Марченко В. М., Місяйло О. В. Напрями підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. *Східна Європа:*

економіка, бізнес та управління. 2020. № 2 (25). URL: <http://www.easterneurope-bm.in.ua/index.php/vipusk-25-2020>

2. Місяйло О. В. Аналіз стану виробничого травматизму на підприємствах агропромислового сектору економіки в Україні. Проблеми охорони праці, промислової та цивільної безпеки: Збірник матеріалів Двадцять другої Всеукраїнської науково-методичної конференції (з участю студентів), м. Київ, 12-14 травня 2020 р. К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 366 с. С. 255-259

3. Місяйло О.В., Марченко В.М. Перспективи використання відходів рослинництва. Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки: Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, 27 листопада 2019 року, Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського.

4. Місяйло О.В., Макалюк І.В. Особливості планування діяльності сільськогосподарських підприємств, що займаються рослинництвом. Topical issues of the development of modern science: Abstracts of The 3rd International scientific and practical conference, 13-15 November 2019, Sofia, Bulgaria.

5. Місяйло О.В., Бойчук Н.Я. Перспективи раціонального використання відходів в Україні: економічний та екологічний аспекти. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 29. С. 379-385 URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/29_2019_ukr/61.pdf

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБГРУНТУВАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКУ

1.1 Сутність ефективності діяльності підприємства та її загальна характеристика

Прагнення до максимізації доходів та мінімізації витрат, а тобто до ефективного виробництва, властиво суб'єктам господарювання в умовах ринкової економіки. Для того, щоб розробити дієву економічну політику та завдання, що стосуються вдосконалення механізму виробництва, першочергово необхідно правильно визначити економічний стан підприємства та оцінити ефективність його діяльності.

Сьогодні існує багато методик для визначення ефективності діяльності. Їх різниця, в основному, спричинена розбіжністю понятійно-категоріального апарату авторів. Саме тому важливо приділити увагу дослідженню сутності поняття «ефективність» як однієї із ключових категорій в економічній теорії.

Прийнято вважати, що вперше поняття «ефективність» з'явилося у роботі англійського економіста та одного із співзасновників класичної політичної економії Вільяма Петті, а також лідера та основоположника вчень фізіократів Франсуа Кене (XVIII ст.). Однак, як окрему економічну категорію вчені не розробили, а застосовували це поняття як синонім результативності. Поняття «ефективність» набуло статусу економічної категорії у роботах Давида Рікардо, представника класичної політекономії, який пояснював термін як співвідношення результатів до певних видів витрат [1, ст. 34].

Ф. Тейлор, як представник теорії менеджменту, також не досліджував окреме поняття «ефективність», однак використовував його як «результативність». У праці «Наукові основи організації промислових підприємств» він висвітлює думку про те, що найбільший розквіт компанії може бути результатом лише найвищої продуктивності. Тобто, ефективна

діяльність – це діяльність, результатом якої є певне прагнення працівників до максимальної продуктивності [2, ст. 8-10].

П. Друкер у праці «Ефективний керівник» висловив думку щодо розмежування понять ефективності та результативності. На його думку, різниця між термінами полягає в тому, що ефективна діяльність – це «робити речі правильно», тобто спосіб зробити щось найоптимальніше: з найменшими витратами, з найбільшою продуктивністю, у той час як результативність – це «робити правильні речі», тобто виражається у ступені досягнення поставлених цілей.

У 1960 році в світ вийшла робота «Економікс: принципи, проблеми і політика» К. Макконнела та С. Брю, в якій вони говорять, що економікс є наукою про ефективність. Під ефективністю розуміється досягнення повного об'єму виробництва, тобто автори мають на увазі управління обмеженою кількістю ресурсів, які максимально забезпечать потреби. Отже, ефективність виробництва – це скорочення витрат на одиницю продукції до мінімального рівня, щоб вивільнити кошти на виробництво іншої продукції [3, ст. 27-28].

Отже, еволюція поняття «ефективність» відбувається під призвою різних наук. Термін часто ототожнюють з економічністю, результативністю, продуктивністю. Однак вчені вважають, що такий підхід є однобічним, попри те, що з латинської це поняття дійсно перекладається як дієвість, результативність.

А. В. Куценко у монографії «Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України» наводить такі визначення:

- 1) дієвість – це розуміння того, що певна робота може принести результат, хоча він може бути і негативним;
- 2) економічність – досягнення успіху при умові мінімальних затрат;
- 3) результативність – досягнення результату, але критерій якості – не обов'язковий;

4) продуктивність – виробництво певної кількості матеріальних благ за одиницю часу [4, ст. 8].

У своїй роботі автор досліджує три підходи до вивчення поняття «ефективність» – цільовий, системний та вибіркового. Результат представлений на рис. 1.1.

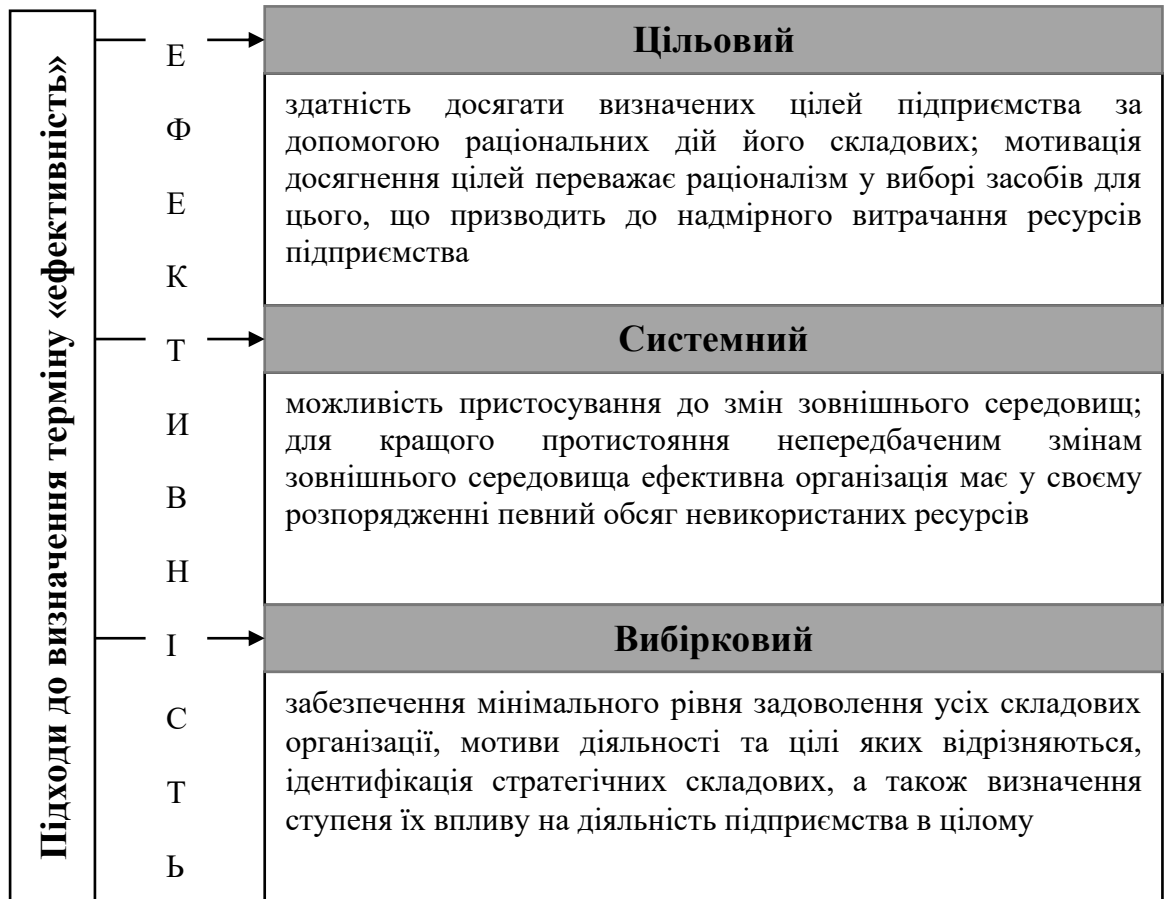

Рисунок 1.1 – Підходи до визначення поняття «ефективність»

(за А.В. Куценко)

Джерело: складено автором на основі [4, ст. 8-10].

Н. Е. Аванесова у дисертації на тему «Оцінка ефективності функціонування підприємств роздрібною торгівлі з позицій ключових зацікавлених сторін» здійснила термінологічний аналіз категорії «ефективність» та відзначила, що сутність поняття розкривається в цілісній системі, схема якої відображена на рис. 1.2.

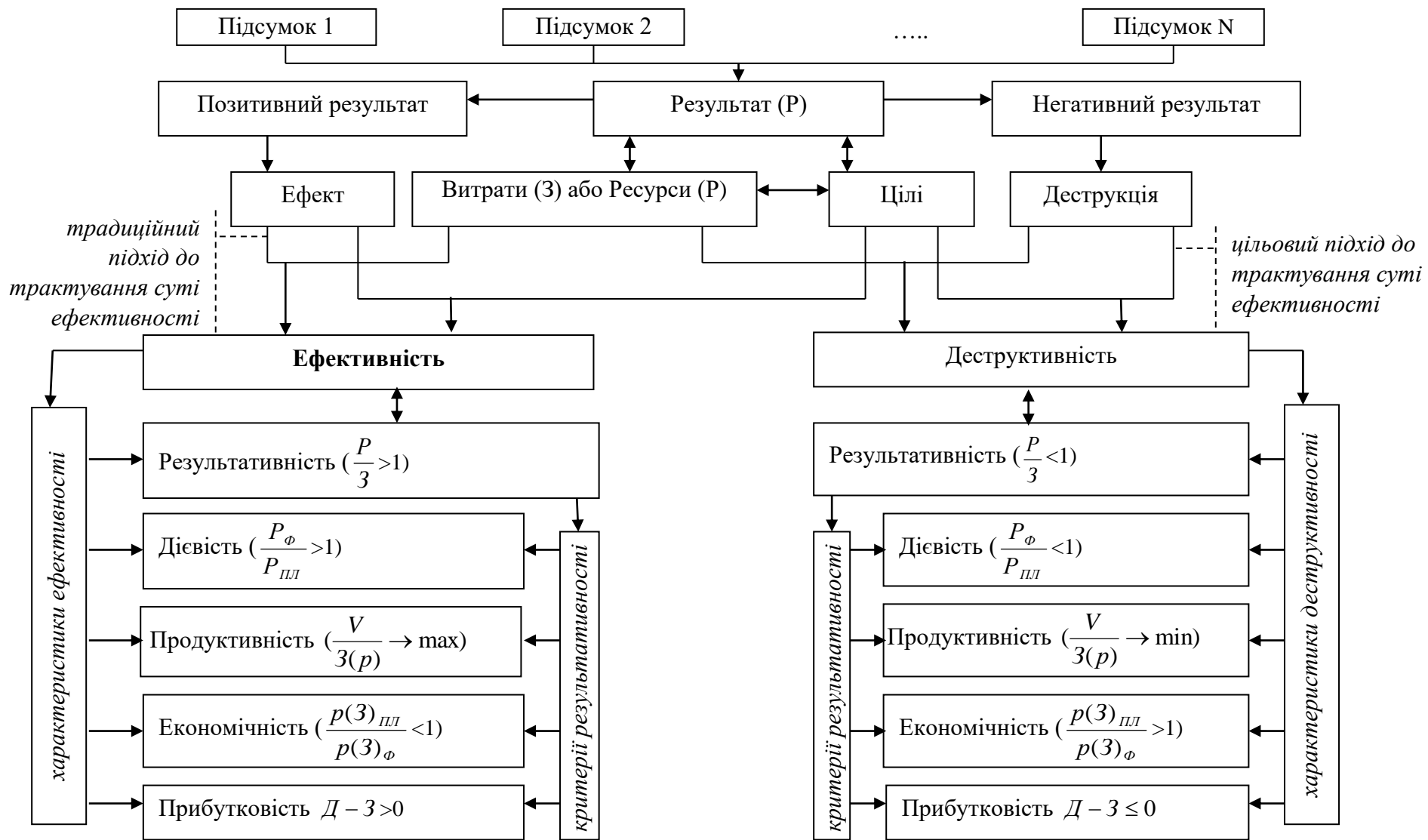

Рисунок 1.2 – Схема системного аналізу категорії «ефективність» та споріднених понять (за Н. Е. Аванесовою)

Джерело: [5, ст. 7]

Автор вважає, що ефективність є якісною та узагальнюючою категорією, основними характеристиками якої є результативність, продуктивність та економічність як індикатори стану та динаміки розвитку підприємства [5, ст. 6].

Сільське господарство має важливе значення у соціально-економічному розвитку країни, адже воно є сировинною базою для виробництва продуктів харчування та, відповідно, ключовою умовою задоволення потреб суспільства. Такий вид економічної діяльності має певні особливості. Серед сукупності факторів, що впливають на досягнення ефективної діяльності, важливе значення є земля як основний засіб виробництва у рослинництві та продуктивна худоба у тваринництві. Саме тому аналіз економічної ефективності стосується площі земельних угідь та поголів'я худоби.

С. А. Надвиничний стверджує, що економічна ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств полягає у виробництві високоякісної продукції у максимальній її кількості з одиниці сільськогосподарського угіддя, а для тваринництва – з однієї голови худоби, при найменшому залученні фінансових, трудових та інших ресурсів для якомога більшого задоволення потреб населення та промисловості [6, ст.116].

Процес сільськогосподарського виробництва полягає у споживанні земельних, трудових, матеріально-технічних ресурсів. Забезпечення раціонального використання цих ресурсів передбачає можливість отримати певні економічні результати для підтримки розширеного відтворення та задоволення потреб споживачів. Тобто такий процес передбачає як відповідні затрати ресурсів, так і отримання результатів. Оскільки суб'єкти господарювання з однаковою кількістю залучених ресурсів можуть одержувати різні результати, отже слід сконцентруватись на ефективності їх діяльності.

Окрім економічної ефективності, враховуючи специфіку сільського господарства, вітчизняні вчені приділяють увагу таким видам ефективності, як технологічна, соціальна та екологічна (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Характеристика видів ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств

Назва	Характеристика
Технологічна ефективність	Результат взаємодії чинників, які характеризують досягнутий рівень виробництва продукції рослинництва та продуктивність живих організмів. Досягнутий рівень такого виду ефективності впливає на економічну ефективність через існування постійних витрат, які не піддаються впливу виробнику у короткостроковому періоді.
Соціальна ефективність	Покращання соціальних умов життя населення через систему наступних заходів: <ul style="list-style-type: none"> - зростання рівня зайнятості населення та скорочення безробіття; - збільшення оплати праці; - мотивація та зацікавленість працівників у загальних результатах суб'єкта господарювання; - забезпечення умов підвищення кваліфікації та кар'єрного зростання кадрового потенціалу підприємства; - здійснення соціальних виплат на оздоровлення працівників. Характеризується дією мультиплікативного важеля: зі зростанням соціальної ефективності збільшується продуктивність праці, яка впливає на підвищення економічної ефективності.
Екологічна ефективність	Виділення такого виду ефективності зумовлено такими факторами: <ul style="list-style-type: none"> - створення екологічно безпечного середовища, в якому здійснюється виробництво високоякісної та екологічно чистої продукції та не допускається забруднення довкілля хімічними засобами сільськогосподарського призначення; - необхідність у створенні показника для визначення збалансованого розвитку виробництва.

Джерело: складено автором на основі [7, 8 ст.3]

Таким чином, у сучасних умовах ринку однією з найактуальніших проблем стабільного розвитку виробництва в підприємствах, а зокрема сільськогосподарських, різних організаційно-правових форм є підвищення його ефективності як індикатора кінцевого результату від використання залучених ресурсів.

1.2 Обґрунтування основних чинників впливу на ефективність діяльності підприємства

Рівень ефективності діяльності підприємств в окремі періоди часу визначається впливом ряду чинників. Існує значна кількість підходів щодо їх класифікації, однак перш за все необхідно визначити етимологію категорії «чинник», адже інколи автори тлумачать поняття по-різному.

У «Великому економічному словнику» під редакцією А. Н. Азріліяна визначено, що чинник – це важлива обставина певного явища чи процесу, його вихідна складова [9, ст. 1168]. А Тлумачний словник української мови, редактором якого є А. О. Івченко, досліджуваний термін дефініціюється як рушійна сила або причина певного процесу, явища, яка може визначати його основні характеристики [10, ст. 500].

У підручнику «Управління економікою» економісти Б.А. Райзберг, Р.А. Фатхутдінов пояснювали чинники як параметри, за допомогою яких можна визначити характер та результативність економічного процесів, які є передумовою кількісних та якісних характеристик продукту, який виробляється [11, ст. 262].

Український вчений В. І. Осіпов приділяв свою увагу чинникам, зокрема, в економіці і у підручнику «Економіка підприємства» визначив, що чинник – це діючі сили, умови, обставини, які під своїм впливом можуть змінити рівень економічного показника [12, ст. 256].

Отже, проаналізувавши визначення окремих авторів, можемо узагальнити, що чинник – рушійна сила, обставина, умова, яка визначає результативність протікання економічних процесів, що є основним параметром ефективності.

Будь-який з показників діяльності підприємства залежить від значної кількості різних чинників. Окремо розглядаючи чинники, які здійснюють вплив на зміну того чи іншого економічного показника, можливо досягнути найбільш точний результат аналізу та оцінки ефективності діяльності підприємства. Тому оцінка і розрахунок впливу різного роду факторів на економічні показники є необхідним аспектом в аналізі діяльності підприємства. Без повного і глибокого дослідження чинників не можливо зробити обґрунтований висновок про результати діяльності, виявити резерви виробництва, а також приймати певні рішення.

Найбільш поширеними у літературі класифікаційними ознаками чинників впливу на ефективність діяльності підприємств є їх розподіл на позитивні та

негативні, на зовнішні та внутрішні, згідно з їх локалізацією, на загальні і конкретні, щодо їх спрямованості та сили впливу, на якісні та кількісні тощо [13, ст.130]

Залежно від напрямку діяльності суб'єкта господарювання усі фактори можна об'єднати в дві групи: позитивні – тобто, ті чинники, які добротворно впливають на діяльність підприємства та негативні – ті, які здійснюють небажаний вплив та є бар'єром для зростання ефективності діяльності [14, ст. 2].

Найчастіше фактори ефективності діяльності підприємств розмежовують на зовнішні та внутрішні. Б. П. Фіщук стверджує, що до внутрішніх чинників відноситься стратегічна діяльність підприємства, яка може здійснити вплив на якість товару та його собівартість, тобто такі чинники залежать від діяльності самого підприємства, можуть контролюватися керівництвом, здійснюють безпосередній вплив на економічну ефективність діяльності підприємства. Натомість, зовнішні – ті, що створені ринком, а отже суб'єкт господарювання не може управляти ним чи впливати якоюсь мірою, а тільки до них пристосовуватися [15].

До групи внутрішніх факторів відносять цілі та задачі організації, організаційну структуру його функціонування, кадровий потенціал, застосовувану технологію, грошові та матеріальні потоки тощо. Проведене ґрунтовне дослідження консалтинговою компанією McKinsey встановило, що ефективність діяльності компаній на 2/3 частини залежить від впливу внутрішніх факторів, а решта – від зовнішніх [16, ст.362]. Хоча зовнішні фактори рідше проявляють дію на ефективність функціонування підприємства, однак ця група чинників, що включає економічні, соціальні, політичні та інші умови, має вагомий вплив. Окрім того, зовнішні фактори можуть здійснювати безпосередній та непрямий вплив (рис.1.3).

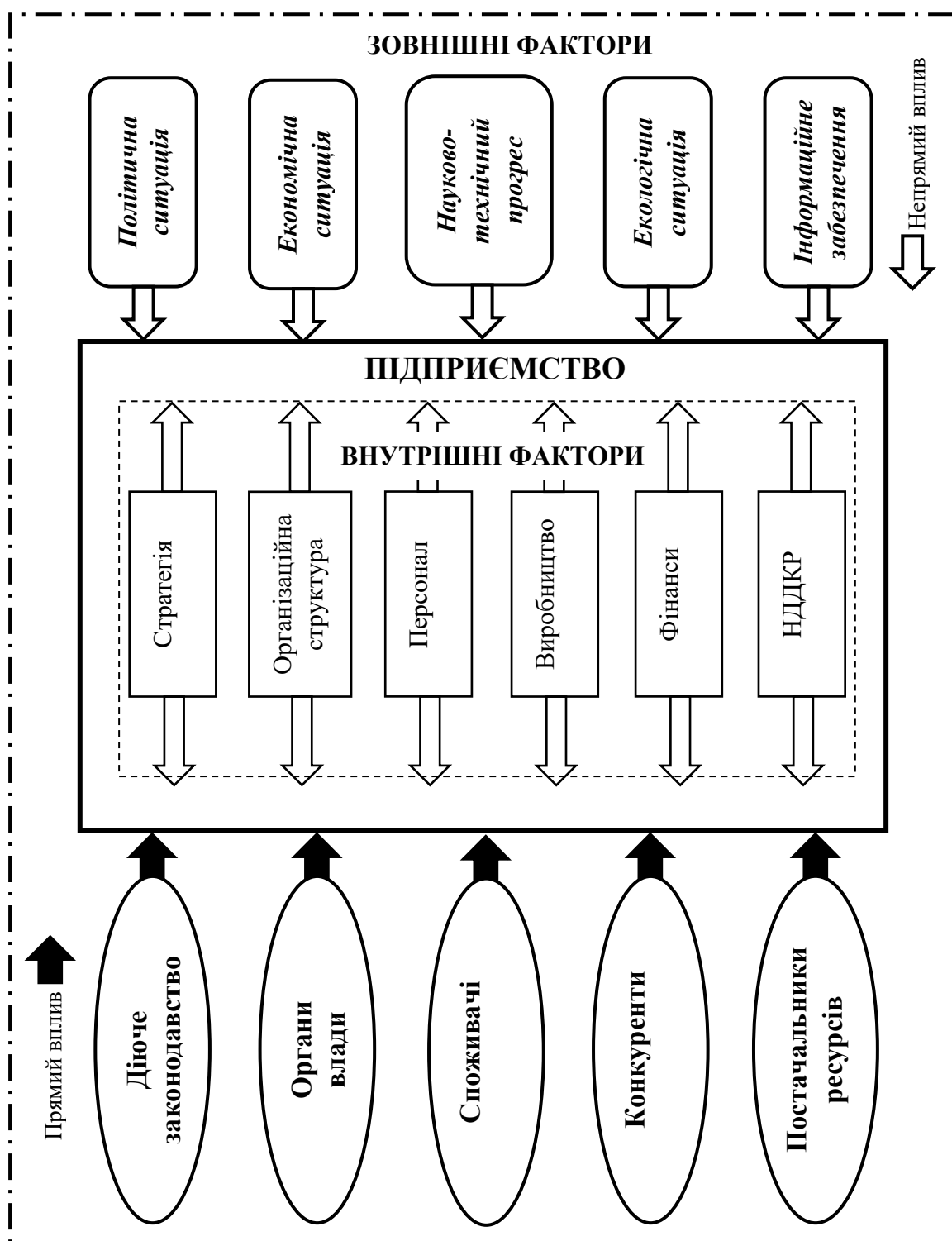

Рисунок 1.3 – Фактори, які здійснюють вплив на ефективність діяльності підприємства

Джерело: складено автором на основі [17, ст.345]

С. М. Пісарюк вважає, що розуміння зовнішніх факторів дає можливість керівництву прийняти певні рішення, які спрямовані у довгостроковій перспективі на підвищення ефективності діяльності підприємства. Автор пропонує розділити їх на групи факторів макросередовища та мікросередовища (табл. 1.2.1).

Таблиця 1.2. – Зовнішні фактори впливу на ефективність діяльності підприємств

Група факторів		Фактори впливу
Макросередовище	Демографічні	- чисельність населення; - структура населення (стать/вік); - міграційні потоки (сезонність); - частка працездатного населення. Економічні - рівень добробуту населення; - вартість споживчого кошика; - рівень податків і мит; - рівень інфляції; - співвідношення експорт/імпорт товарів; - економічне стимулювання; - доступність для населення споживчих кредитів.
	Соціальні	- рівень освіти населення; - структура купівельних переваг.
	Науково-технічні	- поява нових моделей і стандартів обладнання; - модернізація торгового обладнання; - виникнення нових методів одержання, зберігання, обробки інформації; - рівень розвитку транспортної системи; - поява нових способів доставки товару; - нові технології та підходи в управлінні товарним асортиментом.
	Природні	- специфіка кліматичних умов
	Політико-правові	- закони, що регулюють торгівлю; - політична ситуація в країні; - міжнародні відносини; - природоохоронне законодавство; - наявність адміністративних бар'єрів.
Мікросередовище	Споживачі	- лояльність споживачів; - сезонність попиту; - незадоволеність споживачів існуючими торговими мережами.
	Конкуренти	- рівень конкуренції; - динаміка розвитку ринку; - прибутковість галузі; - ризик появи на ринку іноземних торговельних мереж.
	Виробники	- прямі відносини з виробником.

Продовження таблиці 1.2

Постачальники	- відносини з постачальниками; - чисельність постачальників; - закупівельна ціна; - сировина та енергоносії.
Посередники	- доступність кредитів; - ціна на розробку і виготовлення рекламної продукції; - доступність транспортних послуг (авто, залізниця, авіа і т.д.).

Джерело: побудовано на основі [18, ст.95]

У своїй науковій роботі К. В. Сміцких та Т. В. Терентьева стверджують, що економічна ефективність підприємництва повинна розглядатися у єдності з усією системою умов та факторів розвитку підприємства [19, ст.3]. Автори пропонують внутрішні фактори ефективності розділяти на екстенсивні, які в свою чергу поділяються на кількісні та часові, та інтенсивні (рис.1.4).

Рисунок 1.4 – Екстенсивні та інтенсивні внутрішні фактори ефективності діяльності підприємства

Джерело: побудовано на основі [19, ст.5]

Наведена класифікація чинників ефективності діяльності підприємства не є вичерпною, адже недоцільно нехтувати унікальністю кожного суб'єкта господарювання. Будь-яка компанія має властиві тільки їй фактори, які здійснюють певний вплив на її діяльність.

М. М. Гуменюк, досліджуючи основні фактори економічної ефективності сільськогосподарських підприємств, розмежував їх на внутрішні та зовнішні та розглянув підвиди з різних сторін: засновника, структурних підрозділів, держави, ринку та ін. (рис. 1.5).

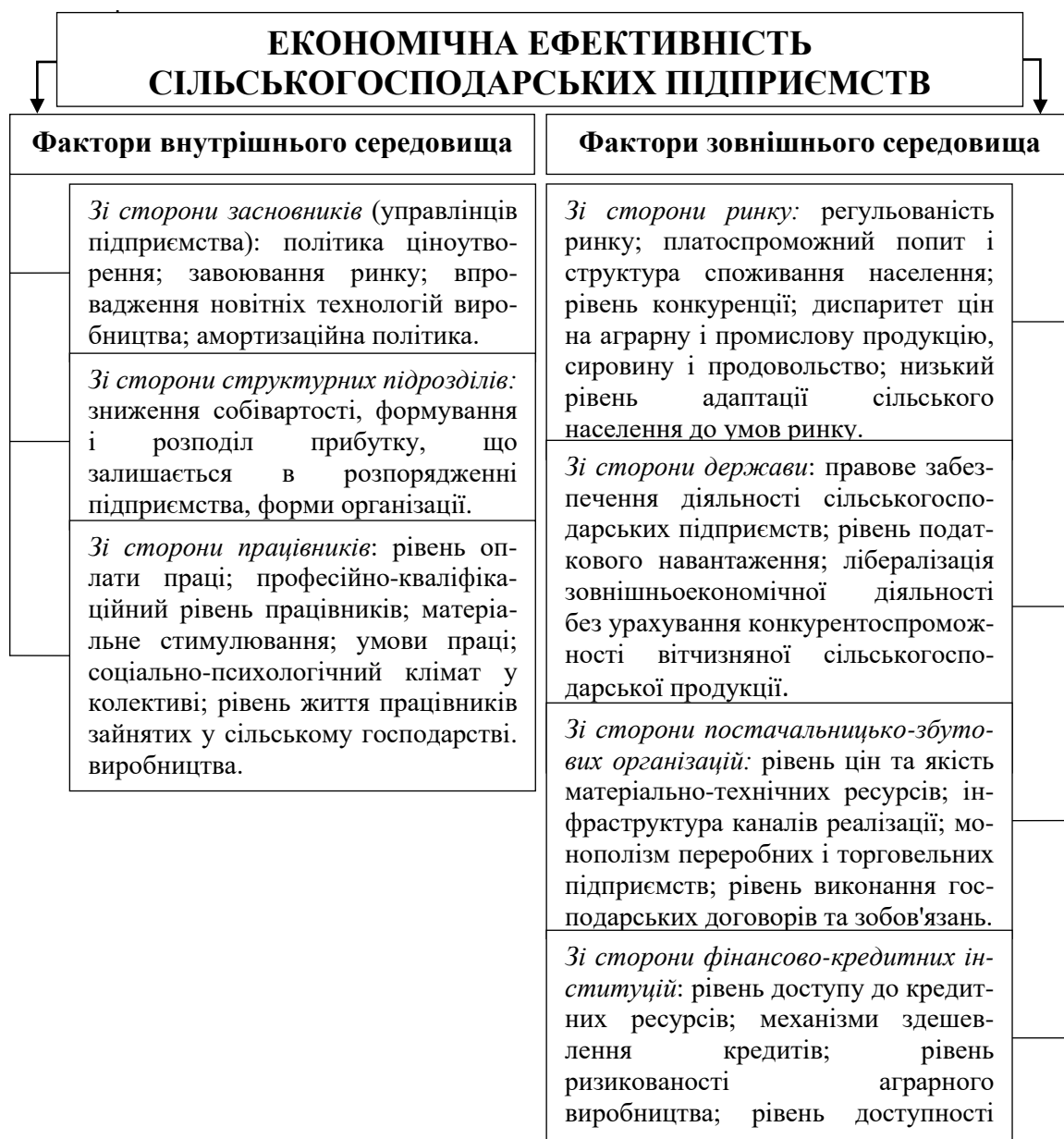

Рисунок 1.5 – Фактори, що впливають на економічну ефективність сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано на основі [20, ст.120]

Беручи до уваги багатогранність категорії «ефективність», численні особливості сільського господарства (зокрема, рослинництва - сезонність виробництва; залежність від природно-кліматичних умов; різновид робіт залежно від періоду вегетаційного розвитку культури; поновлення виробництва за отриманої продукції; особливості нарахування амортизації техніки), а також різноманітні загрози та проблеми розвитку підприємств, недоцільним є використання однієї класифікаційної ознаки чинників впливу. Сучасні умови господарювання, зростаючі вимоги суб'єктів аграрної економіки до результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, різні цільові установки керівництва обумовлюють необхідність розробки багатовимірної класифікації факторів ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств [21, ст. 96].

Мірошниченко Н.О. пропонує виділити наступні класифікаційні ознаки чинників, які впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств [21, ст. 96-97]:

1. за можливістю впливу:
 - універсальні – притаманні підприємствам всіх видів економічної діяльності (наприклад, фіскальна політика держави, загальноекономічне становище в країні тощо);
 - специфічні – характерні лише для підприємств сільського господарства (наприклад, сезонність виробництва, родючість ґрунтів, погодно-кліматичні умови тощо);
2. за ступенем очевидності:
 - явні – вплив є очевидним (наприклад, рівень кваліфікації та професіоналізму трудового колективу тощо);
 - латентні – вплив є прихованим та непомітним, однак значним на ефективність діяльності (наприклад, низький рівень інформаційного забезпечення тощо);
3. за характером впливу:

- екстенсивні – передбачають зростання виробництва продукції внаслідок кількісних характеристик (наприклад, збільшення посівних площ);

- інтенсивні – внаслідок якісних характеристик (наприклад, застосування новітніх технологій, модернізація устаткування тощо);

4. за тривалістю впливу:

- постійні – безперервний вплив (наприклад, організаційно-правова форма, структура управління тощо);

- періодичні – впливають не постійно, а епізодично з різними інтервалами часу (наприклад, капіталовкладення, проведення маркетингових досліджень ринку тощо);

- моментні – мають разовий характер (наприклад, цільова програма розвитку сільського господарства тощо);

5. за способом впливу:

- автономні – діють самостійно, ступінь впливу не змінюється в залежності від взаємодії з іншими факторами;

- синергетичні – збільшується ефект від взаємодії з іншими факторами (наприклад, впровадження ресурсозберігаючих технологій з одночасною кваліфікацією працівників);

6. за характером отриманого ефекту:

- фінансово-економічні – проявляються у покращенні фінансових показників, зростанні прибутковості та рентабельності компанії;

- соціальні – покращують умови та організацію праці на підприємстві;

- екологічні – скорочення негативного впливу на навколишнє середовище;

- кадрові – забезпечують зростання матеріальної зацікавленості та відповідальності працівників, підвищення продуктивності праці тощо.

Така багатофакторна класифікація дозволяє більш точно оцінити значення конкретного фактора, його значення та ступінь впливу для прийняття

ефективних управлінських рішень стосовно підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

І. О. Горго провів аналіз динаміки чистого прибутку підприємств аграрного комплексу України та виявив, що за досліджуваний період 2015-2018 рр. простежується зростання рентабельності їх діяльності завдяки ефективному управлінню ресурсами, враховуючи чинники ризику [22, ст. 97].

Отже, для ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств важливо враховувати такий фактор, як ризик, який у свою чергу може бути керованим та некерованим. Було проведено якісний аналіз основних ризиків аграрних підприємств, що займаються рослинництвом. Результати наведені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Якісний аналіз основних ризиків, які впливають на ефективність діяльності аграрних підприємств та способи їх зниження або компенсації

<i>1. Ризик неотримання врожаю</i>	
Причини ризику	Несприятливі кліматичні умови; не оновлене насіння (зерно для посіву); не здійснена сівозміна; закупка неякісного фонду насіння (зерна для посіву); закупка неякісного добрива; забруднення хімікатами ґрунтів; нераціональне використання мінеральних добрив.
Фактори ризику	Несвоєчасність проведення процесу засівання полів; недієвий моніторинг природно-кліматичних умов; низька кваліфікованість агрономів; слабка диверсифікованість постачальників насіння та добрива.
Способи зниження або компенсації	Ефективна система прогнозування природно-кліматичних умов; страхування врожаю; заміна персоналу (агрономів); диверсифікація постачальників насіння та добрива; розробка системи функціонування підприємства в умовах неврожайності; регулярна сівозміна.
<i>2. Ризик втрат при зберіганні фонду насіння</i>	
Причини ризику	Несприятливі умови зберігання насіння; застаріла технологія та/або обладнання.
Фактори ризику	Аварійний стан приміщень зберігання насіння; невиконання професійних функцій технологів; недотримання вимог, правил та способів зберігання насіння.

Продовження таблиці 1.3

Способи зниження або компенсації	Проведення профілактичних заходів (знезаражування); ремонт приміщень; перекваліфікація технологів; Страховання фонду насіння та готової продукції; виконання норм, стандартів та правил зберігання насіння.
3. Несправність сільськогосподарської техніки	
Причини ризику	Перевантаженість техніки; нестача обладнання; використання неякісного пального та запасних частин; моральний та фізичний знос техніки.
Фактори ризику	Відсутність запасних частин; відсутність організації графіків використання техніки; технічний прогрес; несвоєчасність поточних ремонтів та перевірок справності обладнання.
Способи зниження або компенсації	Формування запасних частин; страхування техніки; формування графіків використання машинно-тракторного парку підприємства; оновлення та/або модернізація машин; лізинг або оренда техніки.
4. «Вибухи» хвороб або шкідників, які впливають на врожай	
Причини ризику	Зараження насіння при купівлі/зберіганні; «сприятливі» погодні умови розмноження шкідників; несвоєчасне засівання полів.
Фактори ризику	Використання постачальників неякісних засобів захисту від шкідників і хвороб; невиконання професійних функцій агрономом; слабка диверсифікація сортів культур.
Способи зниження або компенсації	Диверсифікація виробництва (використання різних сортів і гібридів культур); географічна диверсифікація (виросування культур на віддалених один від одного полях); закупівля високоякісних засобів боротьби зі шкідниками; застосування сучасних методів захисту врожаю від хвороб; страхування врожаю.
5. Ринковий ризик	
Причини ризику	Зміна структури попиту споживчого попиту; невідповідність вимогам споживача; неприйнятні умови договору; банкрутство основних контрагентів;
Фактори ризику	Утрата контролю над іміджем; нестабільність соціально-економічної ситуації в країні; слабка диверсифікованість контрагентів; невиправдане зростання цін.
Способи зниження або компенсації	Організація маркетингової діяльності; укладання ф'ючерсів/опціонів; використання передоплати; диверсифікація контрагентів та обмін акціями з ними; страхування угод.

Джерело: складено автором

Отже, перераховані вище чинники можуть застосовуватися в комплексі та компенсувати інші. Приміром, у випадку нестачі робочої сили альтернативою може бути автоматизація процесу виробництва. Проте, ігнорування факторів або зменшення інтересу до них може стати причиною стримування зростання ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

1.3 Методичні підходи до оцінювання ефективності діяльності підприємства

В умовах економічної ситуації, якій властивий ресурсний дефіцит, пошук шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств є життєво важливим. Для аналізу рівня ефективності необхідні фінансові та нефінансові індикатори. Наслідком підвищення ефективності діяльності є досягнення максимального результату на кожному одиницю витрат.

Аналіз ефективності діяльності підприємств полягає у оцінці певних кількісних характеристик відповідності результатів та витрат цілям організації та, окрім цього, деяких якісних характеристик. Керівництво підприємства формує систему показників оцінки ефективності діяльності, яка відповідає власним інтересам та цілям. Саме тому єдиної регламентованої системи таких показників не існує, адже на ринку функціонує велика кількість підприємств різного виду економічної діяльності, форми власності, розміру та з різними цілями діяльності [23, ст. 114-115].

Науковці стверджують, що створення системи показників ефективності повинна відповідати певним принципам:

- 1) взаємозв'язок критерію та системи показників;
- 2) аналіз ефективності залучення всіх видів ресурсів на підприємстві;
- 3) використання показників ефективності під час реалізації функції управління різними ланками виробництва на підприємстві;
- 4) застосування стимулюючих функцій у пошуках резервів підвищення ефективності діяльності компанії [24, ст.123].

Ващенко А.А. пропонує, згідно з окресленими принципами, розділити показники на дві групи, кожна з яких включатиме як абсолютні, так і відносні показники, які характеризуватиме загальну ефективність діяльності та використання окремих ресурсів (рис. 1.6) [25, ст. 85].

Рисунок 1.6 – Групування та систематизація показників ефективності діяльності підприємств

Джерело: побудовано на основі [25, ст.85]

Описані показники ефективності на рис. 1.3 розраховуються за формулами, наведеними у табл. 1.4.

Таблиця 1.4 – Показники діагностики ефективності діяльності підприємства

Показник	Формула розрахунку
Трудомісткість одиниці продукції	Середня кількість годин, відпрацьованих одним працівником / Обсяг виробництва
Відносне вивільнення працівників	$(\text{Чисельність робітників у базовому періоді} \times \text{Темп збільшення обсягу продукції у плановому періоді (\%)} / 100) \times \text{Чисельність робітників після проведення заходу, що забезпечує зростання виробітку}$
Темпи росту продуктивності праці	$(\text{Планова продуктивність праці} / \text{Базова продуктивність праці}) \times 100\% - 100\%$
Рівень відносного приросту продукції внаслідок росту продуктивності праці	$100 - (\text{Приріст чисельності персоналу за період (\%)} / \text{Приріст обсягу продукції за період (\%)} \times 100)$
Зарплатомісткість продукції	Сума фонду оплати праці на підприємстві / Обсяг валової (реалізованої) продукції у звітному періоді
Фондовіддача основних фондів	Вартість виробленої продукції / Балансова вартість основних виробничих засобів
Фондомісткість продукції	Балансова вартість основних виробничих засобів / Вартість виробленої продукції
Рентабельність основних фондів	$\text{Загальний прибуток підприємства} / \text{Балансова вартість основних виробничих засобів} \times 100$
Фондоозброєність праці	$\text{Балансова вартість основних виробничих засобів} / \text{Середньооблікова чисельність працівників}$
Коефіцієнт уведення/вибуття ОВФ	$\text{Вартість уведених (виведених) основних виробничих засобів} / \text{Балансова вартість основних виробничих засобів}$
Коефіцієнт інтенсивного використання обладнання	$\text{Фактична продуктивність обладнання} / \text{Нормативна продуктивність обладнання}$
Матеріаломісткість продукції	$\text{Сума матеріальних витрат} / \text{Вартість виробленої продукції}$
Матеріаловіддача	$\text{Вартість виробленої продукції} / \text{Сума матеріальних витрат}$
Питома вага матеріальних ресурсів у собівартості продукції	$\text{Сума матеріальних витрат} / \text{Собівартість виробленої продукції}$
Оборотність матеріальних запасів	$\text{Витрати на виробництво} / \text{Запаси}$
Співвідношення темпів росту обсягу продукції і матеріальних витрат	$(\text{Обсяг продукції в досліджуваному періоді} / \text{Обсяг продукції в базовому періоді}) / (\text{Матеріальні витрати у досліджуваному періоді} / \text{Матеріальні витрати в базовому періоді})$

Продовження таблиці 1.4

Коефіцієнт споживання матеріалів	Планова сума матеріальних витрат / Фактичний обсяг виробництва
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	Дохід від реалізації продукції / Середня за період сума оборотних коштів
Тривалість одного обороту нормованих коштів	360 / Коефіцієнт оборотності оборотних коштів
Рентабельність оборотних коштів	Чистий прибуток / Середній залишок оборотних коштів
Відносне вивільнення оборотних коштів	Обсяг реалізованої продукції за розрахунковий період × (Тривалість обороту в попередньому періоді – Тривалість обороту в розрахунковому періоді) / Дні періоду
Питомі капіталовкладення	Обсяг капітальних вкладень / Вартість введених в дію виробничих потужностей
Рентабельність інвестицій	Чистий прибуток / Середньорічна вартість всього інвестованого капіталу
Термін окупності інвестицій	Первісні інвестиції у проект/ Чистий грошовий потік
Економічний ефект від поліпшення якості продукції	Перевищення темпів зменшення втрат від браку над темпами збільшення витрат на запобіжні заходи
Частка прогресивних видів виробів у загальному випуску	Вартість прогресивних видів виробів / Обсяг виробництва продукції
Сортність	(Вартість продукції нижчого сорту + Вартість продукції вищого сорту) / ((Обсяг продукції нижчого сорту + Обсяг продукції вищого сорту) × Ціну продукції вищого сорту)
Частка продукції, яка відповідає кращим світовим і вітчизняним зразкам	Вартість продукції, яка відповідає кращим світовим і вітчизняним зразкам / Обсяг виробництва продукції

Джерело: складено автором на основі даних [26; 27, ст.200-201; 28, ст.16; 29; 30; 31; 32, ст. 41; 33, ст. 39; 34, ст. 119; 35, ст. 79; 36, ст.7; 37, ст.31; 38, ст.4; 39, ст. 174]

О. С. Павленко основними показниками ефективності діяльності підприємства агропромислового комплексу України називає вартість валової продукції, валовий дохід на 1 грн. затрат, чистий дохід на 1 грн. затрат, валовий дохід на 1 грн. сукупних ресурсів, чистий дохід на 1 грн. сукупних ресурсів, собівартість виробленої продукції, рентабельність та термін окупності інвестицій. Автор стверджує, що вищеописані показники менш прив'язані до специфіки виду економічної діяльності, аніж показники економічної ефективності певних рослинних культур чи видів тварин. Пропонується оцінювати ефективність універсальними коефіцієнтами та індексами, проте витрачені ресурси подавати у характерних для галузі вимірниках [40, ст. 68].

У табл. 1.1 наведені види ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Н. І. Дучинська, Н. М. Бондаренко, К. А. Лядова пропонують наступні показники, які повинні використовуватися при оцінці ефективності діяльності таких підприємств:

– для *технологічної* ефективності – у рослинництві: рівень врожайності на одиницю земельних угідь та параметри якості продукції (вміст олії у соняшнику тощо); у тваринництві – продуктивність худоби та також якість продукції;

– для *соціальної* ефективності – частка прибутку до витрат на соціальні заходи та модернізацію, рівень середньої оплати праці працівників та її динаміка змін, рівень забезпечення трудовими ресурсами, розмір прибутку на одного середньооблікового робітника;

– для *екологічної* ефективності – частка прибутку до витрат на охорону довкілля, частка прибутку на утилізацію відходів, питома вага екологічної чистої продукції, капіталовкладення, спрямовані на побудову очисних споруд, скорочення витрат на ліквідацію результатів надмірного антропогенного навантаження на довкілля [41].

Для підприємств рослинництва основним фактором виробництва є земля. Досягнути підвищення ефективності такого виду діяльності можливо завдяки зростанню родючості ґрунтів, впровадження заходів щодо охорони від шкідливого впливу та ерозії.

Корабльова К. А., Хамініч С. Ю. вважають, що оцінка ефективності використання земельних угідь повинна здійснюватися на основі натуральних та вартісних показників, де натуральні характеризують певну частину угідь, а вартісні – всю площу сільськогосподарських земель (рис. 1.7).

Рисунок 1.7 – Показники оцінки ефективності використання сільськогосподарських земель

Джерело: систематизовано автором на основі даних [42]

А.П. Сава, О.П. Завитій стверджують, що окрім кількісних показників ефективності, необхідно брати до уваги якісні показники, а зокрема зростання рівня професійності кадрів, розширення співробітництва виробництва і науки, накопичення інформації щодо кон'юнктури ринку, зменшення впливу факторів ризику, перспектива застосування альтернативних рішень, які є більш ефективними [43, ст. 203].

Висновки до розділу 1

Ефективність діяльності підприємства – складна та багатогранна категорія. Відслідкувавши еволюцію трактування поняття «ефективність», було виявлено, що вперше це поняття з'явилося у роботах видатних економістів понад три століття тому. Однак через розбіжність понятійно-категорійного

апарату вчених, на сьогодні не існує єдиного визначення. Була виявлена тенденція, що часто категорію порівнюють з результативністю, економічністю або дієвістю. На нашу думку, дефініція «ефективності» Н. Е. Аванесової є найбільш влучною, адже автор розкриває сутність поняття як цілісної системи, де результативність, продуктивність та економічність є основними характеристиками.

Оскільки об'єктом дослідження роботи є ефективність діяльності приватного сільськогосподарського підприємства «Лан», важливим було визначення сутності ефективності діяльності такого виду економічної діяльності підприємств. Було встановлено, що для аграрних підприємств, окрім економічної ефективності, яка полягає у виробництві високоякісної продукції у максимальній її кількості з одиниці сільськогосподарського угіддя або з однієї голови худоби при мінімальній кількості залучених ресурсів, виділяють також технологічну, соціальну та екологічну. Оцінка визначених видів важлива для виявлення резервів зростання ефективності діяльності підприємств.

Серед чинників, які впливають на ефективність діяльності, вчені виділяють внутрішні та зовнішні. До групи внутрішніх факторів відносять цілі та задачі організації, організаційну структуру його функціонування, кадровий потенціал, застосовувану технологію, грошові та матеріальні потоки тощо. Зовнішні фактори проявляють дію на ефективність функціонування підприємства через економічні, соціальні, політичні та інші умови. Для підприємств аграрного сектору економіки доцільним є розробка багатовимірної класифікації факторів ефективності діяльності підприємств.

Позаяк на ринку функціонує велика кількість підприємств різного виду економічної діяльності, форми власності, розміру та з різними цілями діяльності, єдиної регламентованої системи показників оцінки ефективності діяльності не існує. Вчені, які досліджували це питання, визначили, що необхідно провести аналіз ефективного використання залучених ресурсів та узагальнені показники ефективності. Для аграрних підприємств має проводитись аналіз натуральних, вартісних та якісних показників.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСП «ЛАН»

2.1 Господарсько-правові засади функціонування та загальна характеристика ПСП «Лан»

Підприємство «Лан» було зареєстроване 17 років тому Лукашом Володимиром Григоровичем. Спершу підприємство почало своє функціонування на території Сильченківської сільської ради, однак не отримавши підтримки селян, які не довірили підприємцю-початківцю земельні паї, місце розташування підприємства перенеслося у с. Болотницю Талалаївського району Чернігівської області [44, ст. 1].

Основна інформація про ПСП «Лан» подані в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Загальні відомості ПСП «Лан»

Повне найменування юридичної особи	Приватне сільськогосподарське підприємство «Лан»
Скорочена назва	ПСП «Лан»
Статус юридичної особи	Не перебуває в процесі припинення
Код ЄДРПОУ	32191588
Дата реєстрації	11.03.2003
Уповноважені особи	Лукаш Володимир Григорович
Розмір статутного капіталу	1 000,00 грн.
Організаційно-правова форма	Приватне підприємство
Форма власності	Недержавна власність
Види діяльності	<p><i>Основний:</i> 01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур</p> <p><i>Інші:</i> 01.46 Розведення свиней 01.50 Змішане сільське господарство 01.61 Допоміжна діяльність у рослинництві 01.62 Допоміжна діяльність у тваринництві 10.41 Виробництво олії та тваринних жирів 10.61 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості 10.91 Виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах 10.92 Виробництво готових кормів для домашніх тварин 46.21 Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин 77.31 Надання в оренду сільськогосподарських машин і устаткування</p>

Продовження таблиці 2.1

	49.41 Вантажний автомобільний транспорт 77.11 Надання в оренду автомобілів і легкових автотранспортних засобів 77.12 Надання в оренду вантажних автомобілів 36.00 Забір, очищення та постачання води 41.20 Будівництво житлових і нежитлових будівель
Дані про реєстраційний номер платника єдиного внеску	20.03-234
Дані про клас професійного ризику виробництва платника єдиного внеску за основним видом його економічної діяльності	22
Контактна інформація	Адреса: 17240, Чернігівська обл., Талалаївський район, село Болотниця, вулиця Миру, будинок 20Б Телефон: +380463423497; +380975901966

Джерело: складено на основі [45]

Статтями 55 та 63 Господарського Кодексу України [46] передбачено класифікацію видів підприємств, згідно з якою ПСП «Лан» відноситься до наступних видів:

- 1) за формою власності – приватне («Лан» діє на основі приватної власності);
- 2) за приналежністю капіталу в статутному фонді – національне (100% статутного капіталу належить Лукашу В. Г., який є громадянином України);
- 3) за способом утворення статутного фонду – унітарне (ПСП «Лан» створене одним засновником);
- 4) за кількістю працюючих – мале (середня кількість робітників у 2018 році – 28 осіб).

ПСП «Лан» вирощує зернові та олійні культури, а також до 2016 року виробляло продукції тваринництва. За інформацією «Звіту про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами» за 2016 рік підприємство серед сільськогосподарських тварин мало на балансі 416 свиней живою масою 546 ц. У цьому ж році вся продукція тваринництва була реалізована, після чого «Лан» припинив цей вид діяльності.

Фінансові результати ПСП «Лан» зображені на рис. 2.1. Згідно з даними, найбільш прибутковим роком був 2017, коли чистий прибуток склав 20 722,1 тис. грн., що пов'язано зі сприятливими кліматичними умовами, які в свою чергу, вплинули на урожайність культур.

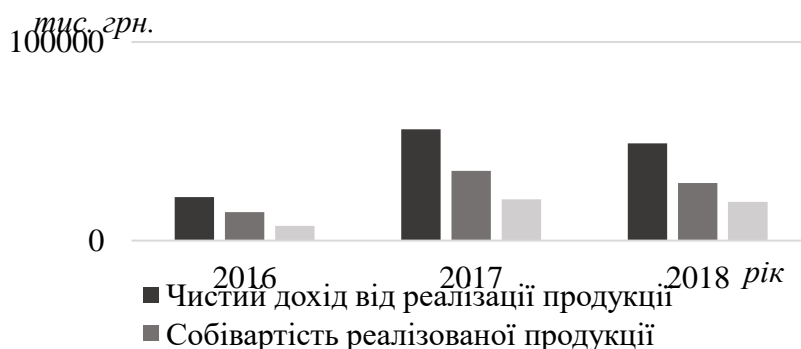

Рисунок 2.1 – Динаміка фінансових результатів ПСП «Лан»
(2016-2018 рр.)

Джерело: складено на основі звітностей ПСП «Лан»

Сільськогосподарські угіддя ПСП «Лан» у повному обсязі є орендованими, а також зораними, тобто 100% землі – рілля. У 2018 році, порівняно з даними 2016 року, площа угідь скоротилась на близько 9% (рис. 2.2). Проте, тенденції щодо змін площ відносно попереднього досліджуваного року демонструють скорочення на 3%.

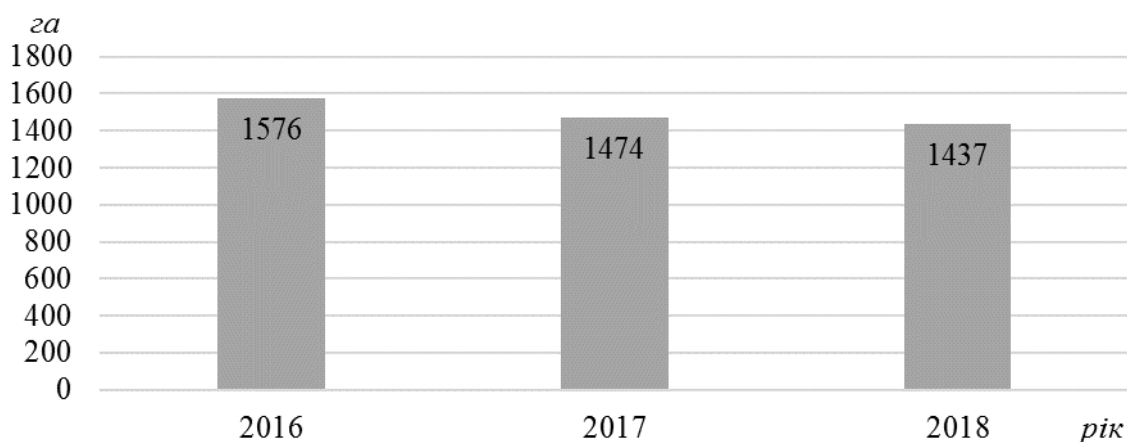

Рисунок 2.2 – Динаміка зміни площі сільськогосподарських угідь у користуванні ПСП «Лан» (2016-2018 рр.)

Джерело: складено на основі звітностей ПСП «Лан»

Серед зернових та технічних культур ПСП «Лан» вирощує пшеницю озиму, кукурудзу, сою та соняшник. Також у 2016 році 31 га ріллі було засіяно ячменем, однак у наступні роки виробництво зернової культури припинилося. Розглядаючи структуру засіяної земельної ділянки (рис. 2.3) було встановлено, що у 2016-2017 рр. найбільшу частку (понад 30%) мала пшеницю, однак у 2018 році соняшником була засіяна найбільша територія. Також у останньому досліджуваному році спостерігається значне зростання питомої ваги кукурудзи, частка якої зростала на 15%. Протилежна динаміка у сої: зменшення на 6% посівної площі.

Рисунок 2.3 – Динаміка структури посівних площ зернових та технічних культур ПСП «Лан» (2016-2018 рр.)

Джерело: складено на основі звітностей ПСП «Лан»

Після обробки зібраного урожаю обсяги виробництва окремих культур скорочуються, про що свідчать дані табл. 2.2. Окрім того, урожайність культур щороку збільшується, зокрема збільшивши площу кукурудзи вдвічі урожайність зросла втричі. Вибір зернових та технічних культур для виробництва зумовлена тим, що Чернігівська область розташована в поліській та лісостеповій зонах Придніпровської низовини, що в свою чергу сприяє розвитку сільського господарства. Понад 60% обласного земельного фонду припадає на сільськогосподарські угіддя, що складає близько 5% сільгоспугідь України [47].

Дані Державної служби статистики України демонструють, що урожайність зернових культур на Чернігівщині є однією з найбільших, більше

того, це значення перевищує загальнодержавне понад 25%. Також спостерігається зростання врожайності в регіоні. Зробивши більш детальний аналіз збору врожаю зернових та зернобобових культур з одного гектару зібраних площ було виявлено, що Талалаївський район зі значенням 95,7 ц/га (дані за 2019 рік) посідає 2 місце в області [48].

Таблиця 2.2 – Виробництво культур зернових і зернобобових та технічних ПСП «Лан» (2016-2018 рр.)

Назва культури	Площа зібрана, га			Обсяг виробництва у початково оприбуткованій масі, ц			Обсяг виробництва у масі після доробки, ц		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Пшениця озима	548	459	346	33388	30292	30207	33059	30241	30207
Ячмінь ярий	31	-	-	1536	-	-	1488	-	-
Кукурудза на зерно	198	250	419	18810	19900	55957	18810	19900	55738
Соя	387	343	253	10872	8702	7553	X	X	X
Соняшник	412	422	428	12299	12432	15675	X	X	X

Джерело: складено на основі звітностей ПСП «Лан»

Найбільша частка серед основних засобів припадає на групу «Машини та обладнання», які у вартісному вираженні збільшились за досліджуваний період майже втричі (рис. 2.4). Протягом 2016-2018 рр. вартість будівель, споруд та передавальних пристроїв на підприємстві «Лан» залишається незмінною. Щороку ПСП «Лан» закуповує нові транспортні засоби, вартість яких у 2018 році, порівняно з 2016 роком, збільшилась на 202,66%.

Рисунок 2.4 – Структура основних засобів ПСП «Лан» (тис. грн)

Джерело: складено на основі звітностей ПСП «Лан»

Забезпеченість господарської діяльності технічними засобами механізації реалізації виробничого процесу є важливим фактором в аграрній промисловості. Для підприємств рослинництва наявність та справність сільськогосподарської техніки є необхідним чинником ефективності діяльності.

ПСП «Лан» на балансі має трактори, вантажні та вантажно-пасажирські автомобілі, причепа та напівпричепа, плуги, культиватори, борони, а також машини посівні, для захисту культур, для збирання урожаю та післяурожайних робіт. Щороку підприємство оновлює техніку шляхом придбання нового устаткування (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Наявність сільськогосподарської техніки ПСП «Лан» (штук)

Назва сільськогосподарської техніки	2016	2017	2018
Трактори – всього	11	13	13
у т.ч. трактори потужністю від 40 до 60 кВт	5	5	5
від 60 до 100 кВт	2	4	4
100 кВт і більше	4	4	4
Із загальної кількості тракторів – трактори колісні	11	13	13
трактори без змонтованих на них машин	11	13	13
Вантажні та вантажно-пасажирські автомобілі	5	8	9
Причепа та напівпричепа	3	6	6
у т.ч. тракторні	3	3	3
Плуги	4	4	4
Культиватори	6	6	6
Борони	3	3	3
у т. ч. дискові	1	1	1
Машини посівні та для садіння – всього	7	7	7
у тому числі сівалки	6	6	6
картоплесаджалки	1	1	1
Розкидачі гною і добрив	1	1	1
Машини для захисту сільськогосподарських культур	1	3	3
Сінокосарки	1	1	2
у т. ч. тракторні	1	1	1
Жатки валкові	2	2	2
Комбайни і машини зернозбиральні	5	6	6
Картоплезбиральні, включаючи картоплекопачі	1	1	1
Техніка для післяурожайних робіт	3	4	4
Машини і механізми для приготування кормів	1	1	1

Джерело: складено на основі звітностей ПСП «Лан»

Зберігання техніки на підприємстві здійснюється відкритим способом. Такий спосіб зберігання передбачає перевірку стану машин не рідше одного разу щомісяця, а під час несприятливої погоди (сильний вітер, злива, снігопад) – наступного дня. Виявлені несправності під час перевірок підлягають негайному усуненню. Збиральні комбайни, посівні та посадочні машини, техніка для внесення добрив та пестицидів має спеціальні вимоги щодо їх зберігання. Нові й ті, що були в експлуатації, але технічно справні, машини розміщують окремо [49]. Загальна енергетична потужність підприємства у 2016 році становила 2844 кВт та зросла у 2017 році у 1,62 разів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Енергетичні потужності ПСП «Лан» (кВт)

Перетворювачі енергії	2016	2017
Двигуни тракторів	1132	1262
Двигуни комбайнів і самохідних машин	1214	1636
Двигуни автомобілів	375	1592
Електродвигуни та електроустановки	123	123
Всього	2844	4613

Джерело: складено на основі звітностей ПСП «Лан»

Голова правління Асоціації елеваторів Олександр Лавренчук стверджує, що у 1991 році в Україні існувало близько 500 підприємств, які здійснювали приймання, доробку та зберігання зерна та які мали загальну потужність зберігання зерна 30 млн тон. Наприкінці 2019 року число таких підприємств зросло до 1200 з потужністю 50-52 млн тон [50].

У 2018 році ПСП «Лан» вклало понад 20 млн грн у реконструкцію току: запрацювала потужна зерносушарка, яка забезпечує власні потреби підприємства, а також бере на сушку зерно інших суб'єктів господарювання (рис. 2.5). Власник «Лану» стверджує, що підприємство має потужності, яких вистачить на обробку подвійної площі наявних земельних ресурсів [44].

Рисунок 2.5 – Зернова сушарка ПСП «Лан»

Джерело: фото автора

Потужність одночасного зберігання урожаю на підприємстві «Лан» щороку змінюється, значення потужності у 2018 році відносно попереднього року зросло у 4,5 разів (рис. 2.6).

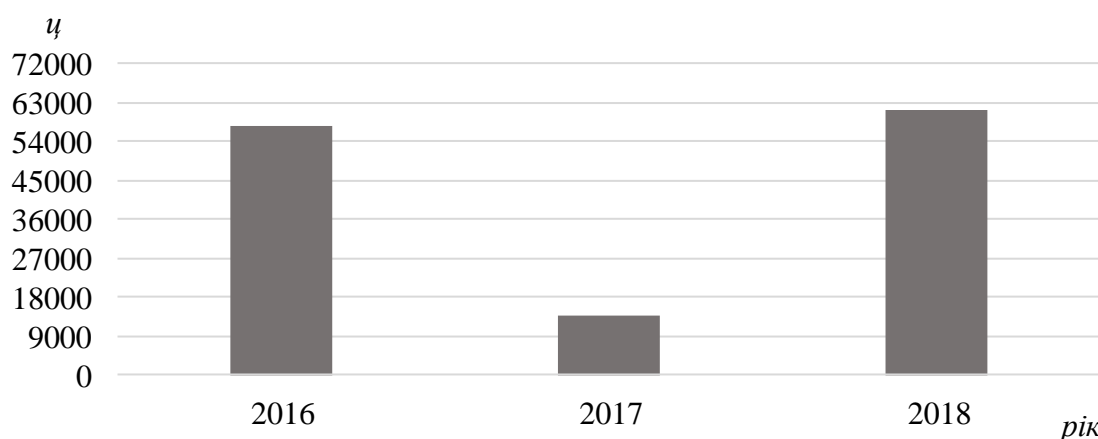

Рисунок 2.6 – Загальна потужність одночасного зберігання зернових та олійних культур ПСП «Лан»

Джерело: побудовано на основі звітностей ПСП «Лан»

Управління підприємством «Лан» здійснюється його директором в особі Лукаша Володимира Григоровича, який щоденно направляє власні розпорядження до керівників різних відділів. Структура управління ПСП «Лан» зображена на рис. 2.7. Така організаційна структура господарства відповідає

обраному виду економічної діяльності та забезпечує нормальний виробничий процес.

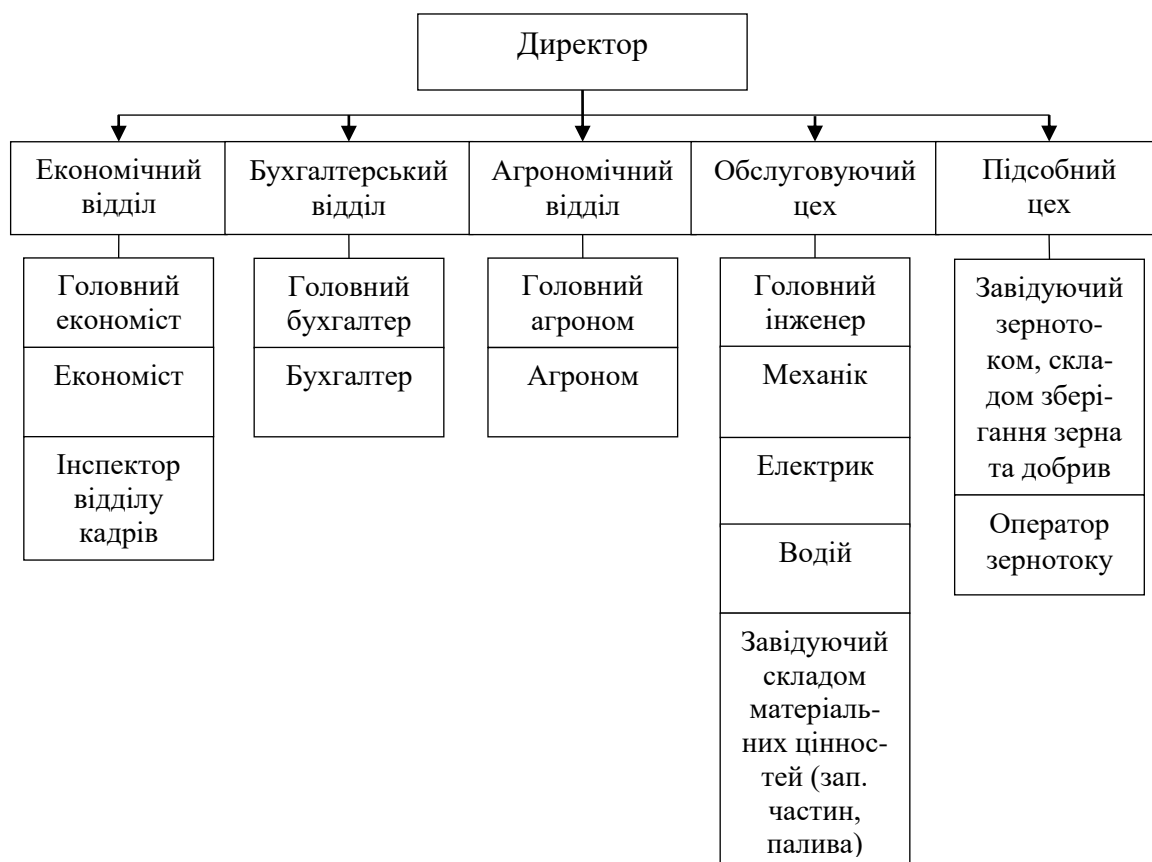

Рисунок 2.7 – Організаційна структура ПСП «Лан»

Джерело: побудовано автором

Таблиця 2.5 – Кількість працівників, відпрацьований час та фонд оплати праці ПСП «Лан»

Назва показників	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Середня кількість працівників, осіб	19	24	28
Середня кількість працівників в еквівалентні повної зайнятості, осіб	17	21	27
Кількість відпрацьованих годин працівниками, людино-годин	33952	40861	53176
Фонд оплати праці штатних працівників, тис. грн	691,9	1500,6	2147,1

Джерело: складено на основі звітностей ПСП «Лан»

ПСП «Лан» за кількістю працюючих є малим підприємством, адже це значення не перевищує 50 осіб, хоча простежується динаміка до збільшення робітників. Відповідно, пропорційно збільшується кількість відпрацьованих годин (табл. 2.5).

Лукаш Володимир Григорович серед інструментів системи мотивації персоналу застосовує корпоративні заходи, які стимулюють колектив на налагодження міжособистісних відносин та взаємодію під час виробничого процесу (рис. 2.8). Традиційно колектив разом проводить час після завершення сезонних польових робіт. Оскільки Володимир Григорович пропагує здоровий спосіб життя, обов'язковим елементом зустрічей є проведення спортивних змагань, а зокрема футболу [44].

Рисунок 2.8 – Трудовий колектив ПСП «Лан»

Джерело: [44] (травень 2018 р.)

За увесь час функціонування підприємства «Лан» не було заборгованості щодо плати за користування землею некомунальної власності. Суб'єкт господарювання є соціально-відповідальним, що проявляється у допомозі установам та організаціям, які функціонують на території с. Болотниця, а зокрема, ремонт сільського будинку культури та фінансова підтримка проведення свят, систематичне виділення коштів для харчування школярів, закупка палива для автобусів, що здійснюють довозення учнів до школи, придбання необхідних будівельних матеріалів для облаштування закладу освіти. Крім того, здійснюється фінансування лікарської амбулаторії, а також будинку для проживання самотніх працездатних громадян. Об'єднавшись з іншими місцевими підприємствами, ПСП «Лан» проводить благоустрій території села [51].

2.2 Аналіз фінансово-економічного стану ПСП «Лан»

Результатом аналізу фінансово-економічного стану підприємства є визначення рівня його забезпеченості фінансовими ресурсами, які необхідні для провадження ефективної діяльності, а також своєчасного розрахунку за зобов'язаннями. Для проведення аналізу скористаємося даними фінансового звіту суб'єкту господарювання, звіту про капітальні інвестиції, вибуття й амортизацію активів, звіту про наявність і рух основних засобів, амортизацію, а також звіту про основні економічні показники сільськогосподарських підприємств.

У першу чергу важливо провести *дослідження структури майна та капіталу* підприємства у динаміці. Згідно з розрахунками, приведеними у табл. 2.6 та рис. 2.9, виявлено переважання вартості оборотних активів підприємства над необоротними. Серед оборотних активів найбільшу частку мають запаси, однак у 2018 році їх питома вага у майні підприємства зменшилась у понад 1,5 рази. Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги у вартісному вираженні зросла на 19 250 тис. грн. та на 15% у структурі майна «Лану». Серед необоротних активів, частка основних засобів у 2018 році зросла до 21,7%, тобто на 4,2%. У 2016 році незавершені капітальні інвестиції були відсутні, однак у 2018 році їх питома вага у структурі активів становить у 5,8%. Вартість майна за три роки зросла на 42 932,5 тис. грн. або 124,7%.

Таблиця 2.6 – Структура майна ПСП «Лан» (2016-2018 рр.)

Показник	На 31.12.2016		На 31.12.2017		На 31.12.2018	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Усього майна підприємства, у т.ч.	34 427,2	100,0	60 501,0	100,0	77 359,7	100,0
Усього необоротних активів, у т.ч.	6 024,3	17,5	21 174,5	35,0	21 302,8	27,5
Незавершені капітальні інвестиції	0,0	0,0	1 511,1	2,5	4 524,8	5,8
Основні засоби	6 024,3	17,5	19 663,4	32,5	16 778,0	21,7
Усього оборотних активів, у т.ч.	28 402,9	82,5	39 326,5	65,0	56 056,9	72,5
Запаси	21 477,2	62,4	17 526,2	29,0	29 647,6	38,3

Продовження таблиці 2.6

Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	6 128,5	17,8	21 238,3	35,1	25 378,5	32,8
Інша поточна дебіторська заборгованість	0,0	0,0	1,6	0,0	42,0	0,1
Гроші та їх еквіваленти	797,2	2,3	560,4	0,9	988,8	1,3

Джерело: складено автором на основі розрахунків

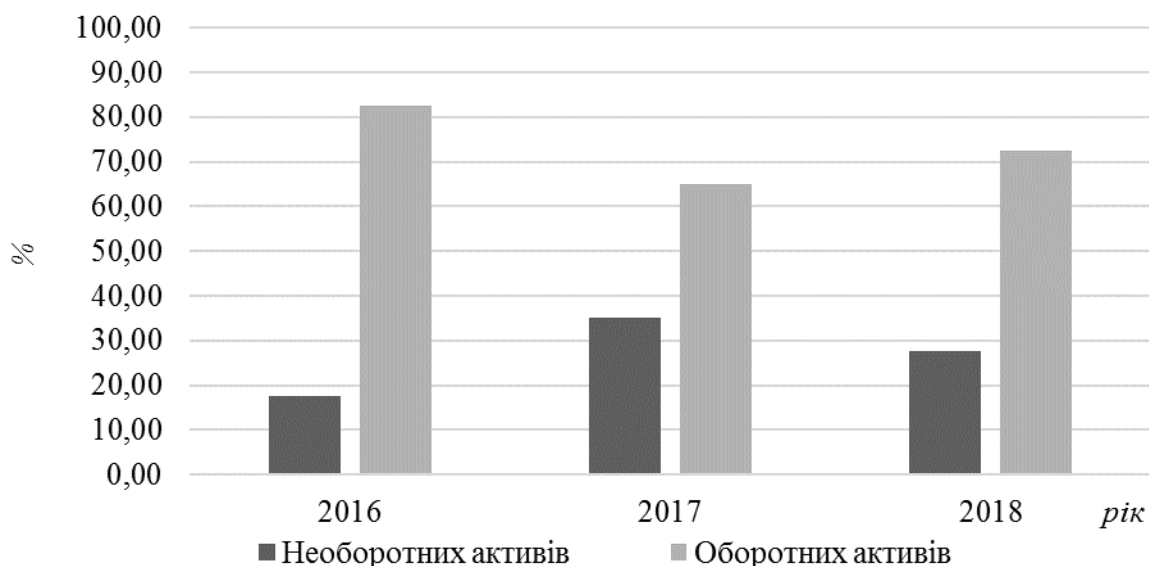

Рисунок 2.9 – Структура активів ПСП «Лан» (2016-2018 рр.)

Джерело: побудовано автором

Аналізуючи структуру пасивів ПСП «Лан» виявлено, що поточні зобов'язання протягом 2016-2018 рр. становили близько 1%, тобто основним джерелом фінансування підприємства є власний капітал, серед складових якого найбільшу частку за досліджуваний період має додатковий капітал. У 2017 році додатковий капітал та нерозподілений прибуток склали понад 70% пасиву підприємства, однак у 2018 році додатковий капітал зріс до значення 57 027,1 тис. грн., що на 157,2 % більше, ніж попереднього року, а в структурі джерел фінансування частка зросла на 36,2%. У 2016-2017 рр. спостерігалась тенденція до збільшення резервного капіталу, однак у останній досліджуваний рік цей вид капіталу у складі власного капіталу був відсутній. Значне перевищення фінансових ресурсів у 2018 році, порівняно з 2016 роком, відбулося внаслідок збільшення додаткового капіталу на 228%, нерозподіленого прибутку на 163%, а також поточної кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом на 470%. Також за цей період спостерігається скорочення поточної кредиторської

заборгованості за товари, роботи та послуги, а також виплачена заборгованість за розрахунками зі страхування. Збільшення пасиву за період 2017-2018 рр. має менші темпи – 28%, що здійснилося внаслідок зростання поточної кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом на 642%. Проте, заборгованість з оплати праці скоротилась на 25%.

Таблиця 2.7 – Структура джерел фінансування ПСП «Лан» (2016-2018 рр.)

Показник	На 31.12.2016		На 31.12.2017		На 31.12.2018	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Загальна сума джерел фінансування, у т.ч.	34 427,2	100,0	60 501	100,0	77 359,7	100,0
Власний капітал, у т.ч.	33 909,1	98,5	59 952,8	99,1	76 525,2	98,9
Зареєстрований (пайовий) капітал	1,0	0,003	1,0	0,002	1,0	0,001
Додатковий капітал	17 391,2	50,5	22 712,2	37,5	57 027,1	73,7
Резервний капітал	9 101,5	26,4	16 516,9	27,3	0,0	0,0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	7 415,4	21,5	20 722,7	34,3	19 497,1	25,2
Неоплачений капітал	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Поточні зобов'язання, у т.ч.	518,1	1,5	548,2	0,9	834,5	1,1
Поточна кредитна заборгованість за товари, роботи, послуги	238,0	0,7	214,3	0,4	78,5	0,1
Поточна кредитна заборгованість за розрахунками з бюджетом	77,6	0,2	59,6	0,1	442,4	0,6
Поточна кредитна заборгованість за розрахунками зі страхування	10,8	0,03	21,8	0,04	0,0	0,0
Поточна кредитна заборгованість за розрахунками з оплати праці	39,8	0,1	104,8	0,2	78,3	0,1
Інші поточні зобов'язання	151,9	0,4	147,7	0,2	235,3	0,3

Джерело: складено автором на основі розрахунків

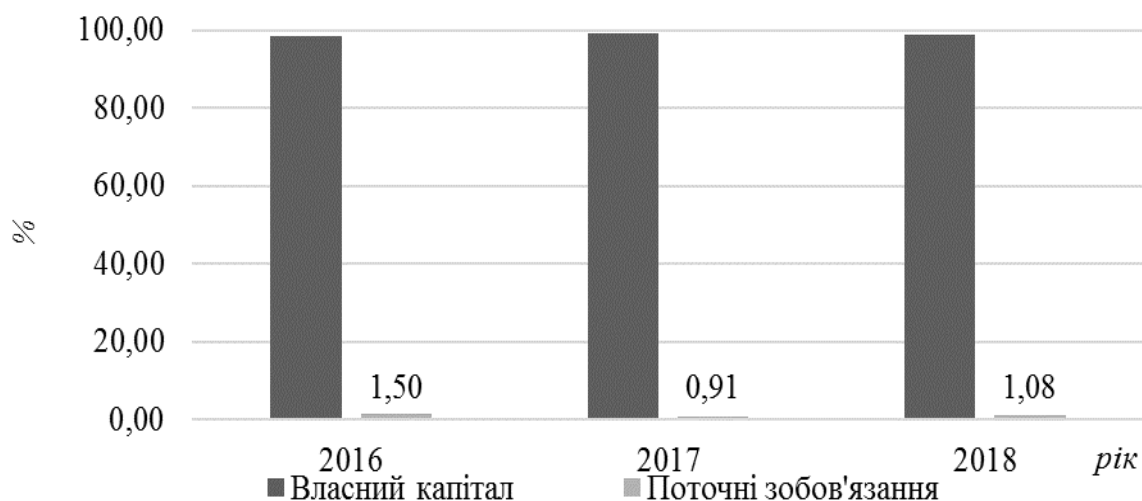

Рисунок 2.10 – Структура пасивів ПСП «Лан» (2016-2018 рр.)

Джерело: побудовано автором

Наступним етапом буде дослідження платоспроможності та ліквідності ПСП «Лан». Абсолютним показником платоспроможності та ліквідності є чистий оборотний капітал, який є індикатором забезпеченості підприємства оборотними активами та розраховується за формулою (2.1).

$$\text{ЧОК} = \text{ПА} - \text{ПЗ}, \quad (2.1)$$

де ЧОК – чистий оборотний капітал, ПА – поточні активи, ПЗ – поточні зобов'язання.

Отримані результати заносимо до табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Динаміка зміни показника чистого оборотного капіталу ПСП «Лан» (2016-2018 рр.)

Показник	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				тис. грн.	%	тис. грн.	%
Поточні активи (тис. грн)	28 402,90	39 326,50	56 056,90	27 654,00	97,4	16 730,40	42,5
Поточні зобов'язання (тис. грн)	518,10	548,20	834,50	316,40	61,1	286,30	52,2
Чистий оборотний капітал (тис. грн)	27 884,80	38 778,30	55 222,40	27 337,60	98,0	16 444,10	42,4

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Значення аналізованого показника має тенденцію до збільшення, однак за період 2017-2018 рр. темп приросту є меншим на 55,6%. Великий вплив на ЧОК «Лану» має зростання обсягів дебіторської заборгованості за продукцію, товари та послуги. Оскільки поточні зобов'язання менші, ніж поточні активи в близько 65 разів, зміна цієї складової значно менше впливає на значення досліджуваного показника.

Серед відносних показників ліквідності виділяють коефіцієнт поточної, швидкої та абсолютної ліквідності.

Коефіцієнт поточної ліквідності (або коефіцієнт покриття) характеризує забезпеченість підприємства оборотними активами для ведення господарської діяльності та розраховується за формулою (2.2). Вчені стверджують, що нормативне значення показника – в межах 1,5-2.

$$K_{\text{пл.}} = \text{ПА} / \text{ПЗ} \quad (2.2),$$

де $K_{\text{пл.}}$ – коефіцієнт поточної ліквідності, ПА – поточні активи, ПЗ – поточні зобов'язання.

Коефіцієнт швидкої ліквідності показує, яку частку поточних зобов'язань підприємства можуть погасити найбільш ліквідними активами підприємства і розраховується за формулою (2.3). Нормативне значення показника – 0,7-1,5.

$$K_{\text{шл.}} = (\text{ПА} - \text{ВЗ}) / \text{ПЗ} \quad (2.3),$$

де $K_{\text{шл.}}$ – коефіцієнт швидкої ліквідності, ПА – поточні активи, ВЗ – виробничі запаси, ПЗ – поточні зобов'язання.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності, який демонструє частину поточних зобов'язань, яка може бути погашеною негайно, розраховуємо за формулою (2.4). Нормативне значення – 0,2.

$$K_{\text{аб.л.}} = \text{ГК} / \text{ПЗ} \quad (2.4),$$

де $K_{\text{аб.л.}}$ – коефіцієнт абсолютної ліквідності, ГК – грошові кошти, ПЗ – поточні зобов'язання.

Результати розрахунку описаних вище коефіцієнтів наведено в табл.2.9.

Таблиця 2.9 – Показники ліквідності ПСП «Лан» (2016-2018 рр.)

Показник	2016	2017	2018
Коефіцієнт поточної ліквідності	54,821	71,738	67,174
Коефіцієнт швидкої ліквідності	13,367	39,767	31,647
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,539	1,022	1,185

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Показники ліквідності ПСП «Лан» демонструють те, що поточних зобов'язань на підприємстві значно менше, аніж поточних активів. Крім того, за період 2016-2018 рр. грошових коштів на підприємство вистачає, щоб негайно погасити поточні зобов'язання. У 2017 році значення коефіцієнтів були найбільшими за досліджуваний період, у 2018 році вони менші, аніж попереднього року, але перевищують значення 2016 року.

Для визначення тенденції щодо платоспроможності, проведемо аналіз активної і пасивної частин балансу. Баланс вважається ліквідним, якщо виконуються умови (2.5):

$$\begin{aligned}
 A_1 &> P_1 \\
 A_2 &> P_2 \\
 A_3 &> P_3 \\
 A_4 &< P_4
 \end{aligned}
 \tag{2.5}$$

де A_1 – високоліквідні активи (грошові кошти), A_2 – швидколіквідні активи (дебіторська заборгованість), A_3 – повільноліквідні активи (запаси), A_4 – важколіквідні активи (основні засоби), P_1 – найбільш термінові зобов'язання (кредиторська заборгованість), P_2 – короткострокові зобов'язання (короткострокові кредити), P_3 – довгострокові зобов'язання (довгострокові кредити), P_4 – власні кошти (статутний капітал, нерозподілений прибуток).

Таблиця 2.10 – Аналіз ліквідності балансу ПСП «Лан» (2016-2018 рр.)
(тис. грн)

2016				2017				2018			
A_1	797,2	P_1	542,3	A_1	560,4	P_1	366,2	A_1	988,8	P_1	400,5
A_2	8938,2	P_2	0	A_2	6128,5	P_2	0	A_2	21238,3	P_2	0
A_3	21477,2	P_3	0	A_3	17526,2	P_3	0	A_3	29647,6	P_3	0
A_4	6024,3	P_4	7416,4	A_4	19663,4	P_4	20723,7	A_4	16778	P_4	19498,1

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Аналізуючи табл. 2.10 було виявлено, що умови ліквідності балансу є виконаними. Тобто, протягом досліджуваного періоду високоліквідні, швидколіквідні та повільно ліквідні активи перевищують, відповідно, найбільш термінові, короткострокові та довгострокові зобов'язання, а обсяг власних коштів є більшим, аніж важколіквідні активи, а саме вартість основних засобів. Виконання умови №2 та №3 спричинено тим, що на ПСП «Лан» за період 2016-2018 рр. відсутні короткострокові та довгострокові кредити.

Для комплексної оцінки ліквідності балансу використаємо *загальний коефіцієнт ліквідності балансу* за формулою (2.6), нормативне значення якого – більше 1.

$$K_{л.б.} = (A1 + 0,5 \cdot A2 + 0,3 \cdot A3) / (П1 + 0,5 \cdot П2 + 0,3 \cdot П3) \quad (2.6),$$

де $K_{л.б.}$ – загальний коефіцієнт ліквідності балансу.

$$K_{л.б.} \text{ у 2016 р.} = (797,2 + 0,5 \cdot 8938,2 + 0,3 \cdot 21477,2) / (542,3 + 0,5 \cdot 0,0 + 0,3 \cdot 0,0) = 21,592$$

$$K_{л.б.} \text{ у 2017 р.} = (560,4 + 0,5 \cdot 6128,5 + 0,3 \cdot 17526,2) / (366,2 + 0,5 \cdot 0,0 + 0,3 \cdot 0,0) = 24,256$$

$$K_{л.б.} \text{ у 2018 р.} = (988,8 + 0,5 \cdot 21238,3 + 0,3 \cdot 229647,6) / (400,5 + 0,5 \cdot 0,0 + 0,3 \cdot 0,0) = 51,192$$

Загальний коефіцієнт ліквідності балансу має тенденцію до зростання, крім того в останньому досліджуваному році значення зросло відносно попереднього року на 111,1%.

Отже, аналіз показав, що платоспроможність та ліквідність ПСП «Лан» є на високому рівні, підприємство є досить забезпеченим чистим оборотним капіталом та тенденція до погіршення платоспроможності немає місця в аналізованому суб'єкті господарювання.

Дослідження фінансової стійкості підприємства, як індикатора можливого самофінансування, є важливим елементом аналізу його фінансово-економічного стану. Характеристикою фінансової стійкості підприємства є досягнення стабільно високих натурально-речових та фінансових результатів діяльності за умови досягнення відповідного стану трудового потенціалу,

матеріальної та вартісної структур виробництва. У вітчизняній і світовій практиці використовується розроблена система показників, основні з яких наведені у табл. 2.11.

Таблиця 2.11 – Показники аналізу фінансової стійкості підприємства

Назва	Характеристика	Формула розрахунку (за формою №1 «Баланс»)	Нормативне значення
Коефіцієнт фінансової стійкості	характеризує забезпеченість заборго-ваності підприємства власними коштами	$1495 / (1595 + 1695)$	0,85-0,9
Коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу (коефіцієнт фінансування)	показує, скільки позичених коштів залучило підприємство на одну гривню вкладених у активи власних коштів	$(1595 + 1695) / 1495$	менше 0,5
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	показує скільки припадає позикового капіталу на одиницю сукупних джерел фінансування	$(1595 + 1695) / 1900$	менше 0,5
Коефіцієнт автономії	характеризує рівень незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування	$1495 / 1900$	більше 0,5
Коефіцієнт маневреності власних коштів	демонструє частку власного капіталу, який може використовуватися для фінансування поточної діяльності	$(1495 - 1095) / 1495$	більше 0,4
Коефіцієнт фінансового левериджу	характеризує залежність підприємства від довгострокових зобов'язань	$1595 / 1495$	менше 0,25
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	показує, скільки власних джерел формування оборотних активів підприємства припадає на одиницю цих активів	$(1495 - 1010) / 1195$	більше 0,1
Коефіцієнт страхування бізнесу	характеризує можливість підприємства покривати непередбачені витрати і збитки в ході господарської діяльності	$1415 / 1300$	більше 0,1
Коефіцієнт страхування власного капіталу	показує скільки коштів зарезервовано підприємством для покриття можливих втрат власного капіталу	$1415 / 1495$	більше 0,1

Джерело: складено автором

Аналіз показників фінансової стійкості підприємства «Лан» (табл. 2.12) показує, що вони відповідають нормативним значенням, окрім коефіцієнтів страхування бізнесу та власного капіталу за 2018 рік, адже згідно з балансом

підприємства, резервний капітал, який використовується для розрахунку останніх, був відсутній за відповідний період. Розрахунки коефіцієнту фінансової стійкості показав, що власні кошти значно перевищують заборгованість підприємства, проте у 2018 році показник скоротився на 16% відносно попереднього року. Коефіцієнт забезпеченості власними коштами щорічно зростає на 4%. Зростання на 19,3% відносно попереднього року коефіцієнту фінансування є негативною тенденцією, адже це демонструє збільшення позикового капіталу на одиницю сукупних джерел фінансування. Оскільки власний капітал складає близько 99% пасивів підприємства, коефіцієнт фінансування та коефіцієнт концентрації капіталу майже не відрізняються. Відсутність довгострокових зобов'язань спричинили ситуацію, за якої показник фінансового левіриджу становить 0, тобто підприємство абсолютно не залежить від такого виду зобов'язань. Отже, аналізовані показники характеризують підприємство як таке, що має високий ступінь фінансової незалежності, тобто необхідну кількість оборотних коштів, яка потрібна для забезпечення його фінансової стійкості.

Таблиця 2.12 – Аналіз показників фінансової стійкості ПСП «Лан»

Показник	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				+-	%	+-	%
Коефіцієнт фінансової стійкості	65,449	109,363	91,702	26,253	40,1	-17,661	-16,1
Коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу (коефіцієнт фінансування)	0,015	0,009	0,011	-0,004	-28,6	0,002	19,3
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,015	0,009	0,011	-0,004	-28,3	0,002	19,1
Коефіцієнт автономії	0,985	0,991	0,989	0,004	0,4	-0,002	-0,2
Коефіцієнт маневреності власних коштів	0,822	0,647	0,722	-0,101	-12,2	0,075	11,6
Коефіцієнт фінансового левіриджу	0,000	0,000	0,000	0,000	0,0	0,000	0,0
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	0,982	1,024	1,066	0,084	8,6	0,041	4,0
Коефіцієнт страхування бізнесу	0,264	0,273	0,000	-0,264	-100,0	-0,273	-100,0
Коефіцієнт страхування власного капіталу	0,268	0,275	0,000	-0,268	-100,0	-0,275	-100,0

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Стан фінансової стабільності підприємства значною мірою залежить від його ділової активності, яка у фінансовому аспекті проявляється в оборотності коштів. Дослідження ділової активності проведемо за допомогою коефіцієнтів оборотності оборотних активів, матеріально-виробничих запасів, кредиторської та дебіторської заборгованості, основних засобів та власних коштів. Розрахунок вищеназаних коефіцієнтів полягає у співвідношенні чистої виручки від реалізації до середньорічної суми відповідної групи активів чи пасивів підприємства. Визначений коефіцієнт використовується у подальшому розрахунку тривалості одного обороту в днях. Коефіцієнти оборотності окремих активів та пасивів ПСП «Лан» наведені в табл. 2.13, а тривалість їх обороту – на рис. 2.11.

Таблиця 2.13 – Аналіз ділової активності ПСП «Лан»

Показник	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				+ -	%	+ -	%
Коефіцієнт ділової активності (оборотності оборотних засобів)	0,681	1,181	0,709	0,029	4,2	-0,472	-39,9
Коефіцієнт оборотності матеріально-виробничих запасів	1,409	2,875	2,073	0,664	47,1	-0,801	-27,9
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,906	4,097	2,098	-0,808	-27,8	-1,999	-48,8
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	48,195	146,233	97,825	49,630	103,0	-48,408	-33,1
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,710	1,194	0,717	0,006	0,9	-0,478	-40,0
Коефіцієнт оборотності основних засобів	3,239	4,365	2,684	-0,555	-17,1	-1,681	-38,5
Тривалість обороту оборотних засобів в днях	536,2	309,0	514,5	-21,6	-4,0	205,4	66,5
Тривалість обороту дебіторської заборгованості в днях	125,6	89,1	174,0	48,3	38,5	84,8	95,3
Тривалість обороту кредиторської заборгованості в днях	7,6	2,5	3,7	-3,8	-50,7	1,2	49,5
Тривалість обороту матеріальних-виробничих запасів в днях	259,0	127,0	176,1	-82,9	-32,0	49,1	38,7

Продовження таблиці 2.13

Тривалість обороту власного капіталу в днях	513,8	305,6	509,4	-4,4	-0,9	203,8	66,7
Тривалість обороту основних засобів в днях	112,7	83,6	136,0	23,3	20,7	52,3	62,6

Джерело: складено автором на основі розрахунків

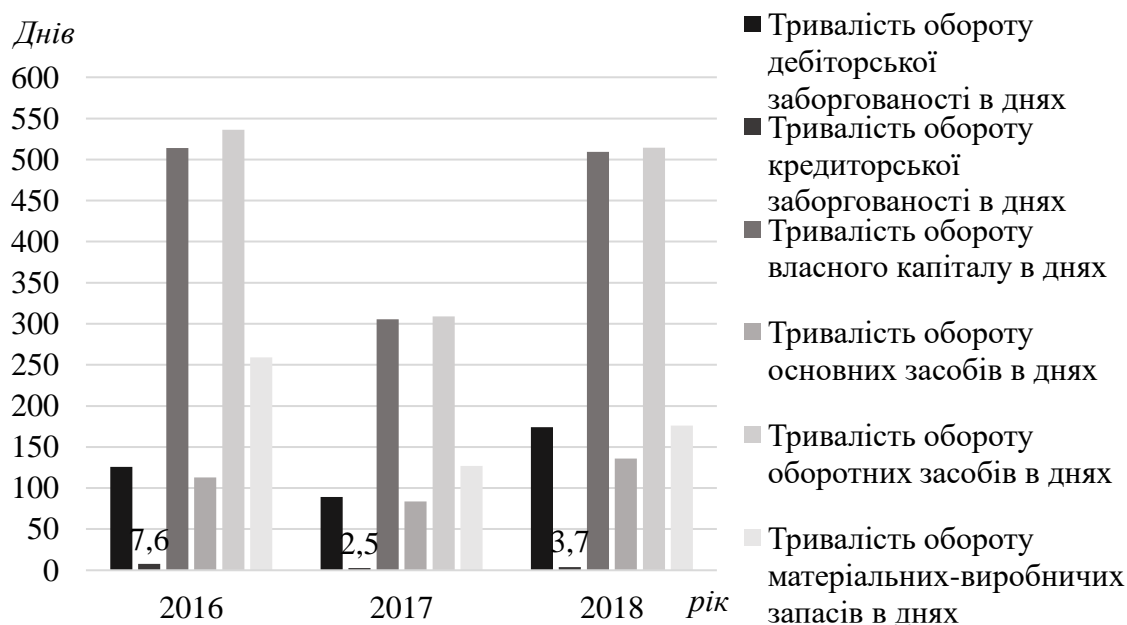

Рисунок 2.11 – Тривалість обороту окремих активів та пасивів ПСП «Лан»

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків

Коефіцієнт ділової активності «Лану» показав, що у 2017 році зі зростанням показника необхідність у фінансових ресурсах для підтримки поточної діяльності зменшилась, однак у останньому році досліджуваного періоду така потреба збільшилась, що в свою чергу, в умовах обмеженості доступу до більш дешевих ресурсів, може стати причиною зростання фінансових витрат. Зменшення коефіцієнту оборотності матеріально-виробничих запасів у 2018 році свідчить про відносне зростання запасів і незавершеного виробництва або про втрату попиту на продукції підприємства. Швидкість оплати по рахунках у 2018 році скоротилась на близько 50% відносно попереднього року, що підтверджує показник оборотності дебіторської заборгованості. У 2018 році, згідно з коефіцієнтом оборотності кредиторської заборгованості, відбувся зріст покупок в кредит, відносно попереднього року, однак значення коефіцієнта протягом досліджуваного

періоду є досить низьким, що означає досить високу швидкість оплати кредиторської заборгованості. Кількість товарів, яку було продано, у розрахунку на кожен гривню залучених від власників коштів скоротилось на 40% у 2018 році, порівняно з 2017 роком, однак це значення перевищує показник за 2016 рік. Збільшення тривалості обороту основних засобів «Лану» є наслідком досить великих капітальних інвестицій, що притаманно для сільськогосподарських підприємств.

2.3 Діагностика показників ефективності діяльності ПСП «Лан»

Діагностику ефективності діяльності ПСП «Лан» здійснимо за допомогою використання схеми, зображеної на рис. 1.6. Першим етапом є аналіз ефективності використання ресурсів.

До показників *ефективності використання праці* відносяться:

- трудомісткість одиниці продукції;
- продуктивність праці;
- зарплатомісткість продукції;
- рівень відносного приросту продукції внаслідок росту продуктивності праці;
- коефіцієнт обороту за найманням працівників;
- коефіцієнт обороту за вибуттям працівників;
- коефіцієнт стійкості персоналу підприємства.

Згідно з розрахунками, наведеними у табл. 2.14 та візуалізованими на рис. 2.12, щороку кількість працівників на підприємстві «Лан» зростає, зокрема за період 2017/2018 рр. – на понад 16%, порівнюючи з даними 2016 року зростання відбулось на майже 48%. Коефіцієнти обороту за найманням та вибуттям працівників демонструють, що кількість нових працівників на підприємстві щороку більша, аніж тих, що звільнилися. Крім того, у 2016 та 2018 році робітників, які працюють більше 1 року, становила близько 80%, коли рівень цього показника у 2017 році була 54,2%.

Таблиця 2.14 – Аналіз ефективності управління трудовими ресурсами

Показник	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				+ -	%	+ -	%
Середня кількість працівників, осіб	19	24	28	9	47,4	4	16,7
Коефіцієнт обороту за наймом працівників	0,158	0,333	0,179	0,073	69,6	-0,155	-46,4
Коефіцієнт обороту за вибуттям працівників	0,053	0,125	0,036	-0,122	-77,4	-0,089	-71,4
Коефіцієнт стійкості працівників	0,789	0,542	0,786	0,049	6,6	0,244	45,1

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Рисунок 2.12 – Аналіз показників використання трудового ресурсу ПСП «Лан»

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків

Під час дослідження трудомісткості праці на ПСП «Лан» (табл. 2.15) було виявлено зменшення показника протягом аналізованого періоду як у вартісному, так і натуральному вираженні, що є позитивною тенденцією. Зміна продуктивності праці періоду 2016/2018 рр. у натуральному та вартісному вираженні має різний темп: у вимірнику тис. грн./ос. відносне відхилення становило -7,2%, що у понад 2 рази більше, аніж у натуральному показнику. Однак, порівняно з 2017 роком, кількість вирощених зернових та олійних культур у розрахунку на одного працюючого зросла на 31,8%, коли у вартісному вираженні зміна становить 8,4%. Витрати на виплату заробітної плати у розрахунку на 1 грн. виробленої продукції мають тенденцію до збільшення, на що також впливає зміна кількості працюючих. Рівень відносного приросту продукції внаслідок росту продуктивності праці у

вартісному та натуральному виражені за 2018 рік має від'ємне значення, що говорить про зменшення приросту чисельності працівників та значне збільшення обсягів виробництва.

Таблиця 2.15 – Динаміка показників ефективності використання трудових ресурсів

Показник	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				+ -	%	+ -	%
Трудомісткість одиниці продукції (год./тис. Грн.)	0,073	0,064	0,056	-0,016	-22,3	-0,008	-11,8
Трудомісткість одиниці продукції (год./ц)	0,023	0,024	0,017	-0,006	-25,5	-0,007	-27,5
Продуктивність праці (тис. грн. / ос.)	1294,726	1107,800	1201,221	-93,505	-7,2	93,421	8,4
Продуктивність праці (ц / ос.)	4047,632	2971,917	3917,607	-130,024	-3,2	945,690	31,8
Зарплатомісткість продукції (грн./грн.)	0,028	0,056	0,064	0,036	127,0	0,007	13,1
Зарплатомісткість продукції (грн./ц)	8,997	21,039	19,574	10,577	117,6	-1,465	-7,0
Рівень відносного приросту продукції внаслідок росту продуктивності праці у вартісному виражені	-	2,257	-0,371	-	-	-2,629	-16,4
Рівень відносного приросту продукції внаслідок росту продуктивності праці у натуральному виражені	-	-4,628	-0,690	-	-	3,937	14,9

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Основні засоби є одним із найважливіших чинників виробництва, а ефективність їх використання впливає на кінцевий результат господарської діяльності підприємства. Завданням дослідження ефективності використання основних виробничих фондів є виявлення тенденції розвитку матеріально-технічного забезпечення ПСП «Лан». Серед основних засобів на підприємстві є будівлі, споруди та передавальні пристрої, машина та обладнання, транспортні засоби. Найбільшу частку у вартості виробничих фондів мають машини та

обладнання. Згідно з даними табл. 2.16, простежується тенденція до зростання вартості всіх груп основних засобів, зокрема найбільш темп приросту у транспортних засобах. Тобто, підприємство щороку інвестує у розширення матеріально-технічної бази.

Таблиця 2.16 – Склад основних засобів ПСП «Лан»

Найменування груп основних засобів	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				+-	%	+-	%
Усього, тис. грн.	10455	27875	28176	17721	169,5	301	1,08
Будівлі, споруди та передавальні пристрої, тис. грн.	408	408	408	0	0,00	0	0,00
Машини та обладнання, тис. грн.	8733	23534	23791	15058	172,4	257	1,09
Транспортні засоби, тис. грн.	1314	3933	3977	2663	202,6	44	1,12

Джерело: складено автором на основі розрахунків

У 2017 році за досліджуваний період були найбільші капітальні інвестиції, з яких 78% були спрямовані на машини, обладнання та інвентар. У 2018 році капіталовкладення у цю групу основних засобів скоротились на 93%. Однак, оскільки у 2018 році була проведена модернізація елеватора, обсяг інвестицій у нежитлові будівлі майже на 100% більше, ніж попереднього року, що у вартісному вираженні становить 1503 тис. грн. Загальні інвестиції у останньому досліджуваному році, порівняно з попереднім, скоротились на 73,5%, однак зросли, порівняно з 2016 роком, на 183,2%.

Таблиця 2.17 – Розподіл капітальних інвестицій за видами активів ПСП «Лан»

Види основних засобів	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				+-	%	+-	%
Усього капітальних інвестицій за видами активів (у фактичних цінах без ПДВ, тис. грн.)	1768	18951	5008	3240	183,2	-13943	-73,5
Будівлі нежитлові (у фактичних цінах без ПДВ, тис. грн.)	-	1511	3014	3014	-	1503	99,4
Машини, обладнання та інвентар (у фактичних цінах без ПДВ, тис. грн.)	1146	14821	972	-174	-15,1	-13849	-93,4
Транспортні засоби (у фактичних цінах без ПДВ, тис. грн.)	622	2619	1022	400	64,3	-1597	-60,9

Джерело: складено автором на основі розрахунків

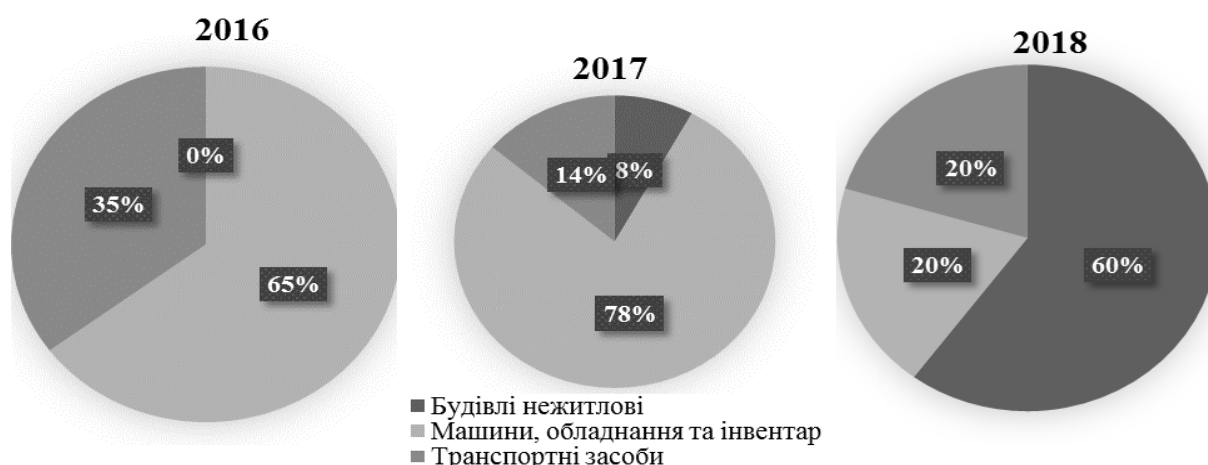

Рисунок 2.13 – Структура інвестицій за групами активів ПСП «Лан»

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків

Аналізуючи показники ефективності використання основних засобів (табл. 2.18) було виявлено, що на 1 гривню основних засобів підприємства припадає 2 гривні обсягу виробництва продукції, що на 48,3% більше ніж попереднього року, але на майже 51% менше, ніж у 2016 році. Показник фондомісткості, який є оберненим до фондovіддачі, демонструє, відповідно, протилежну тенденцію: у 2018 році на 1 гривню обсягу виробництва припадає 0,50 гривень основних засобів, що на близько 33% менше, ніж попереднього року, але перевищує значення 2016 року на 103,7%. Вартість основних виробничих фондів у розрахунку на одного працівника у 2018 році скоротилась по відношенню до 2017 року у зв'язку зі скороченням основних засобів та зростанням кількості працівників підприємства. Показник рентабельності основних засобів є важливим у оцінці їх ефективності використання. Це показник розраховується шляхом співвідношення суми прибутку до вартості основних засобів. Згідно з даними ПСП «Лан», найвища рентабельність була у 2016 році, однак за останній аналізований рік простежується динаміка до зростання цього показника відносно його значення попереднього року. Для аналізу стану основних засобів були використані наступні коефіцієнти: вибуття/уведення, реальної вартості основних виробничих фондів у майні підприємства, зносу та придатності. Згідно з рис. 2.14 вартість основних засобів, які надходили, була більшою, ніж тих, що вибули. Про це свідчать також коефіцієнти введення та вибуття. Частка нових у наявних на

підприємстві основних засобів у 2017 році складала більше 60%, а тих, що вибули лише 0,1%. Однак у 2018 році, вартість вибулих основних фондів була найвищою за аналізований період, а різниця з вартістю уведених складала лише 301 тис. грн., коли це значення у попередньому періоді сягало понад 17 400 тис. грн. Дослідження частки залишкової вартості основних засобів у активах ПСП «Лан» продемонструвало, що за три досліджувані роки значення коливалось від 17,5% до 21,7%, а найвищого свого значення показник набув у 2017 році з коефіцієнтом 0,325. Коефіцієнт зносу та придатності основних засобів «Лану» продемонструвало, що придатними для експлуатації у 2018 році були близько 60% засобів, а оскільки у 2017 році було найбільше введено нових виробничих фондів, відповідно, коефіцієнт придатності за цей період також найвищий.

Таблиця 2.18 – Аналіз оцінки ефективності використання основних засобів ПСП «Лан»

Показник	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				+-	%	+-	%
Фондовіддача основних фондів, грн./грн.	4,08	1,35	2,00	-2,08	-50,9	0,65	48,3
Фондомісткість продукції, грн./грн.	0,24	0,74	0,50	0,25	103,7	-0,24	-32,6
Фондоозброєність праці, тис. грн./ос.	317,068	819,308	599,214	282,15	89,0	-220,09	-26,9
Рентабельність основних фондів, %	123,09	105,39	116,21	-6,89	-5,6	10,82	10,3
Коефіцієнт уведення основних засобів	0,169	0,626	0,071	-0,10	-58,2	-0,55	-88,7
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,009	0,001	0,060	0,05	605,9	0,06	8274,4
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні підприємства	0,175	0,325	0,217	0,04	23,9	-0,11	-33,3
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,424	0,295	0,404	-0,02	-4,7	0,11	37,1
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,576	0,705	0,595	0,02	3,3	-0,11	-15,6

Джерело: складено автором на основі розрахунків

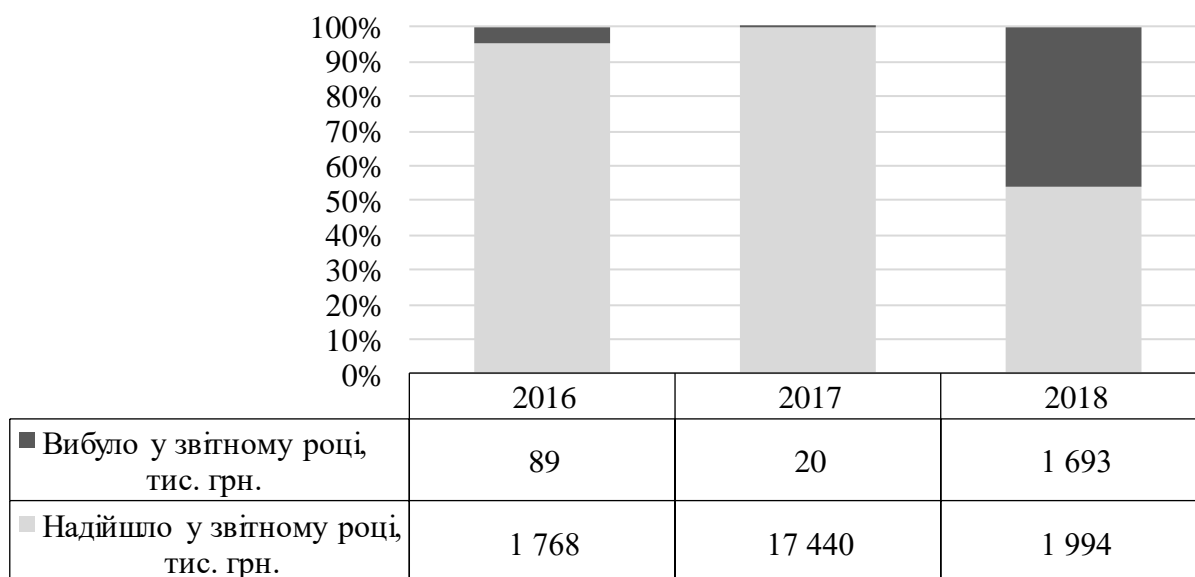

Рисунок 2.14 – Рух основних засобів ПСП «Лан»

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків

Наступним етапом є дослідження ефективності використання матеріальних ресурсів. Серед матеріальних витрат ПСП «Лан», відом економічної діяльності якого є рослинництво, основними є витрати на придбання насіння та посадкового матеріалу, мінеральних добрив, паливо-мастильних матеріалів. Протягом двох останніх аналізованих років, найбільша частка серед витрат на насінневий фонд припадала на виробництво кукурудзи – 45% та 60%, відповідно, а у 2016 році – на соняшник (42,5%). У 2016 році витрати на мінеральні добрива розділились майже однаково серед культур, у 2017 році найбільша частка витрат понесена на удобрення пшениці, а у 2018 році – соняшнику. Витрати на паливо-мастильні матеріали для виробництва кукурудзи у 2016 році були найменші, не враховуючи витрати, списані на ячмінь, який був зведений в цьому ж році, однак у 2018 році ці витрати склали понад 85% від загального значення (табл. 2.19). Простежується тенденція до зростання матеріальних витрат на підприємстві: за період 2016-2018 рр. темп приросту сягав 14,8%, а протягом 2017-2018 рр. показник збільшився до 22,4%. Найбільшу частку серед витрат по підприємству мають витрати на придбання мінеральних добрив, але найбільший темп приросту має складова «Вартість насіння та посадкового матеріалу» (табл. 2.20).

Таблиця 2.19 – Матеріальні витрати на виробництво продукції ПСП «Лан»

Назва і вид продукції	Прямі матеріальні витрати, тис. грн.	Вартість насіння та посадкового матеріалу, тис. грн.	Вартість мінеральних добрив, тис. грн.	Вартість пального і мастильних матеріалів, тис. грн.	Вартість решти матеріальних витрат, тис. грн.
2016 рік					
<i>Продукція рослинництва</i>	16917,4	1692	6441,6	2077,3	6706,5
Пшениця	6261,3	263,3	1671,3	833,8	3492,9
Кукурудза	2685,2	363	1338,4	239,5	744,3
Боби сої	3103,7	332,3	1505,6	468,1	797,7
Насіння соняшнику	4603,8	719,7	1804,8	498,4	1580,9
Ячмінь	263,4	13,7	121,5	37,5	90,7
2017 рік					
<i>Продукція рослинництва</i>	15873,7	2704	7334,9	2625,2	3209,6
Пшениця	5105,7	469,4	2928,7	817,5	890,1
Кукурудза	3401,9	1220,2	1106,2	445,3	630,2
Боби сої	3326,1	333,6	1665	610,9	716,6
Насіння соняшнику	4040	680,8	1635	751,5	972,7
2018 рік					
<i>Продукція рослинництва</i>	19423,2	3487,3	8577,3	3365,7	3992,9
Пшениця	3311,5	143,1	1582,1	731	855,3
Кукурудза	7267,8	2118,5	2327,1	1771,6	1050,6
Боби сої	2649,5	262,1	1352,4	290,7	744,3
Насіння соняшнику	6194,4	963,6	3315,7	572,4	1342,7

Джерело: складено автором на основі звітностей

Таблиця 2.20 – Матеріальні витрати та їх складові на виробництво продукції ПСП «Лан»

Показник	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				+-	%	+-	%
Прямі матеріальні витрати, тис. грн.	16917,4	15873,7	19423,2	2505,8	14,8	3549,5	22,4
Вартість насіння та посадкового матеріалу, тис. грн.	1692	2704	3487,3	1795,3	106,1	783,3	29,0

Продовження таблиці 2.20

Вартість мінеральних добрив, тис. грн.	6441,6	7334,9	8577,3	2135,7	33,2	1242,4	16,9
Вартість пального і мастильних матеріалів, тис. грн.	2077,3	2625,2	3365,7	1288,4	62,0	740,5	28,2
Вартість решти матеріальних витрат, тис. грн.	6706,5	3209,6	3992,9	-2713,6	-40,5	783,3	24,4

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Значення матеріаловіддачі та матеріаломісткості під час оцінки ефективності діяльності підприємства є дуже важливим. Зменшення матеріаломісткості та, відповідно, зростання матеріаловіддачі, що спостерігається на рис. 2.15, свідчить про ефективне використання матеріальних ресурсів, а зокрема зниження собівартості у частині матеріальних витрат і зростання обсягів виробництва.

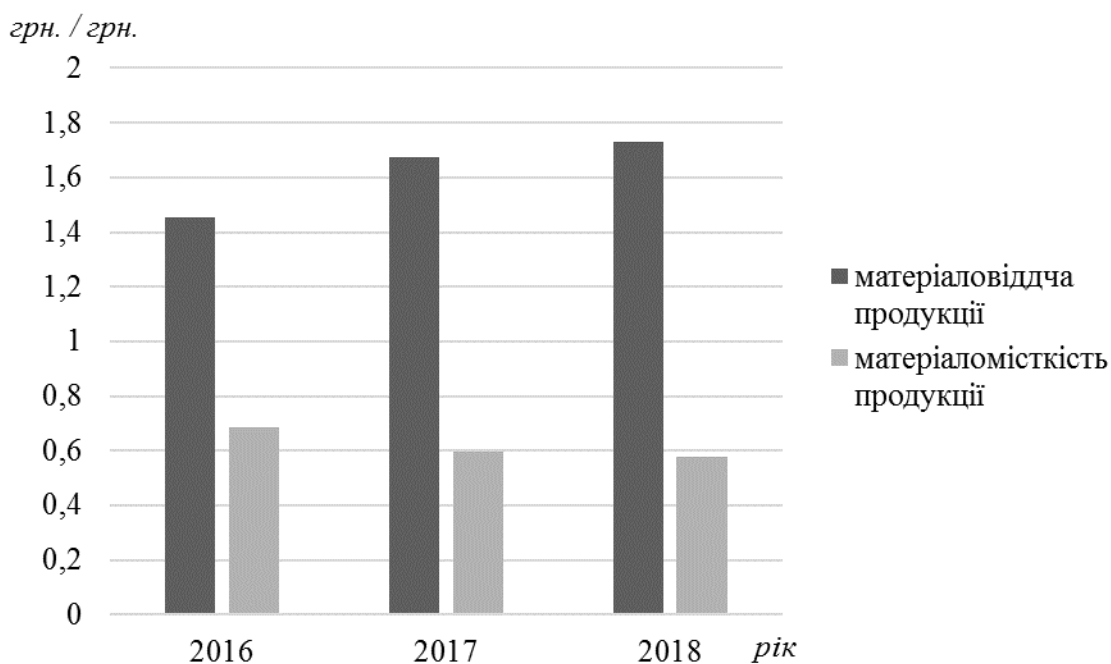

Рисунок 2.15 – Динаміка зміни матеріаломісткості та матеріаловіддачі продукції ПСП «Лан»

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків

Абсолютні показники, а зокрема прибуток, не завжди можуть характеризувати ефективність діяльності підприємства. Дослідження співвідношення отриманого прибутку до понесених витрат, що має назву рентабельність, дозволяє зіставити ефективність діяльності різних суб'єктів

господарювання або прибутковість окремих видів продукції. Для оцінки рентабельності використовують різні показники (табл. 2.21).

Таблиця 2.21 – Характеристика показників рентабельності підприємства

Назва	Характеристика	Формула розрахунку (за формою №1 «Баланс»)
Коефіцієнт рентабельності активів	рівень прибутку, який створюється активами, які перебувають у використанні підприємства	$2350 / 1300$
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	рівень прибутковості, власного капіталу, який вкладений у підприємство	$2350 / 1495$
Коефіцієнт рентабельності діяльності	характеризує ефективність діяльності для власника	$2350 / 2000$
Коефіцієнт рентабельності реалізованої продукції	вказує на фінансовий результат до оподаткування, який генерує кожна гривня продажі	$2290 / 2050$
Коефіцієнт рентабельності продажів	оцінює доходність операційної діяльності підприємства	$2290 / 2000$

Джерело: складено автором

Динаміка змін значень основних статей звіту про фінансові результати підприємства «Лан» зображена на рис. 2.16, на якому спостерігається зростання у 2018 році вартості власного капіталу та активів підприємства, для решти значень – скорочення відносно попереднього року.

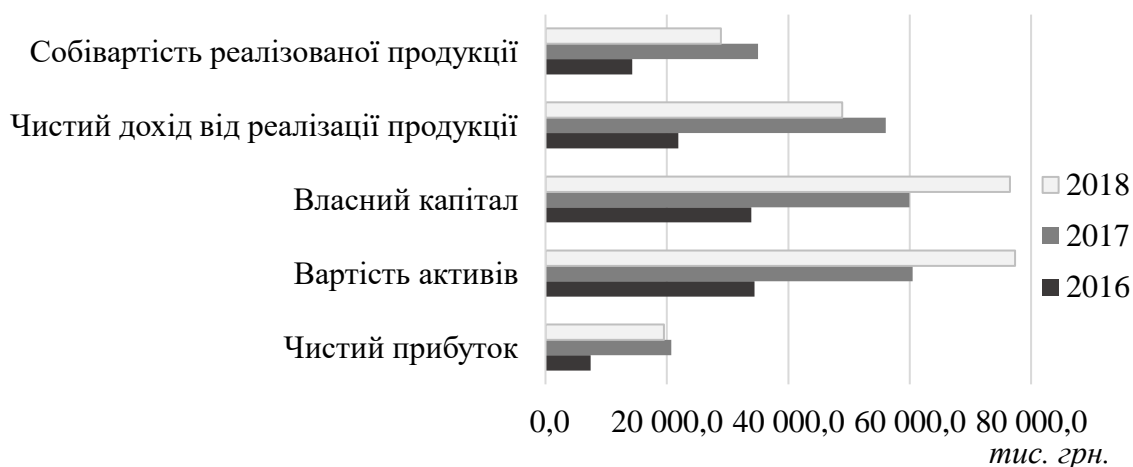

Рисунок 2.16 – Динаміка фінансових результатів ПСП «Лан»

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків

Збільшення коефіцієнту рентабельності діяльності підприємства свідчить про ефективність діяльності. Середнє щорічне зростання цього показника становить 8,5%. Крім того, позитивною є тенденція збільшення коефіцієнту рентабельності продукції, для якого за період 2016-2018 році темп приросту становить близько 30%, а також продажів – 17,7%. Зменшення рентабельності активів та власного капіталу у 2018 році характеризується значним зростанням вартості аналізованих показників.

Таблиця 2.22 – Характеристика показників рентабельності ПСП «Лан»

Показник	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				+ -	%	+ -	%
Коефіцієнт рентабельності активів	0,215	0,343	0,252	0,037	17,0	-0,090	-26,4
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,219	0,346	0,255	0,036	16,5	-0,091	-26,3
Коефіцієнт рентабельності діяльності	0,339	0,370	0,399	0,060	17,7	0,029	7,9
Коефіцієнт рентабельності продукції	0,520	0,592	0,675	0,155	29,8	0,083	14,0
Коефіцієнт рентабельності продажів	0,339	0,370	0,399	0,060	17,7	0,029	7,9

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Оскільки підприємство здійснює реалізацію пшениці, кукурудзи, соняшнику, сої та ячменю, важливим є дослідження рентабельності продажів кожної культури. Відповідно до даних табл. 2.23, найбільшу рентабельність продажу у 2018 році мали кукурудза та соняшник. Неврожай соняшнику у 2017 році спричинив ситуацію, за якої рентабельність становила лише 2,5%, коли попереднього року це значення сягало понад 45%. Найменш рентабельним є продаж ячменю, посів якого був востаннє у 2016 році, однак не увесь урожай реалізувався за звітній період, тому коефіцієнт у 2017 році становить 0,007. Крім того, на показник кожної групи культур впливає площа посіву, урожайність, а також цінова політика на ринку.

Таблиця 2.23 – Характеристика показників рентабельності сільськогосподарських культур ПСП «Лан»

Показник	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				+-	%	+-	%
Коефіцієнт рентабельності продажу пшениці	0,185	0,435	0,196	0,012	6,3	-0,239	-54,9
Коефіцієнт рентабельності продажу кукурудзи	0,171	0,125	0,277	0,106	61,6	0,152	122,2
Коефіцієнт рентабельності продажу бобів сої	0,078	0,148	0,161	0,083	107,3	0,013	8,5
Коефіцієнт рентабельності продажу насіння соняшнику	0,454	0,025	0,274	-0,179	-39,5	0,249	996,7
Коефіцієнт рентабельності продажу ячменю	0,013	0,007	0,000	-0,013	-100,0	-0,007	-100,0

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків

Проведення дослідження використання земельних ресурсів продемонструвало, що найбільш врожайною є кукурудза, яка щороку має найвищі показники. Також слід відзначити, що у 2018 році кількість центнерів урожаю на 1 га посівної площі зростає в усіх сільськогосподарських культурах.

Таблиця 2.24 – Динаміка виробництва та урожайності сільськогосподарських культур ПСП «Лан»

Продукція рослинництва	Посівна площа, га			Обсяг виробництва, ц			Урожайність, ц/га		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Культури зернові та зернобобові:	777	709	765	53 734	50 192	86 465	69,2	70,8	113,0
Пшениця	548	459	346	33 388	30 292	30 508	60,9	66,0	88,2
Кукурудза на зерно	198	250	419	18 810	19 900	55 957	95,0	79,6	133,5
Ячмінь	31	0	0	1 536	0	0	49,5	-	-
Культури олійні:	799	765	681	23 171	21 134	23 228	29,0	27,6	34,1
Боби сої	387	343	253	10 872	8 702	7 553	28,1	25,4	29,9
Насіння соняшнику	412	422	428	12 299	12 432	15 675	29,9	29,5	36,6

Джерело: побудовано автором на основі звітностей

Аналізуючи динаміку доходності культур (табл. 2.25) було встановлено, що з одного гектару кукурудзи підприємство отримало у 2018 році понад 32 тис. грн, що є найвищим показником серед інших культур, однак соняшник та соя демонструють незначну різницю у доходності з кукурудзою – 983,08 грн та 1 234,14 грн відповідно. Дохідність реалізації соняшнику значно коливається: за період 2016-2018 рр. – зростання на понад 275%, а за 2017-2018 рр. – скорочення на 47,8%. В загальному, у 2017 та 2018 роках доходність зернових культур перевищувала доходність олійних культур, а у 2016 році ситуація була протилежною.

Таблиця 2.25 – Динаміка доходності сільськогосподарських культур ПСП «Лан»

Продукція рослинництва	Посівна площа, га			Вартість реалізованої продукції (без ПДВ), тис. грн			Дохідність, тис. грн/га		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Культури зернові та зернобобові:	777	709	765	8 091	31 746	36 563	10,41	44,78	47,79
Пшениця	548	459	346	4 044	24 391	9 598	7,38	53,14	27,74
Кукурудза на зерно	198	250	419	3 754	6 989	13 547	18,96	27,96	32,33
Ячмінь	31	0	0	292	367	13 418	9,42	-	-
Культури олійні:	799	765	681	11 630	20 714	21 285	14,56	27,08	31,26
Боби сої	387	343	253	1 700	8 312	7 868	4,39	24,23	31,10
Насіння соняшнику	412	422	428	9 930	12 403	13 418	24,10	29,39	31,35

Джерело: побудовано автором на основі звітностей

У 2018 році ПСП «Лан» використовує частину урожаю пшениці та сої для формування насіннєвого фонду. Однак, для вирощування кукурудзи та соняшнику підприємство повинне у повному обсязі закуповувати насіння для посіву відповідних зернових та олійних культур. Також підприємство реалізує частину найбільш урожайних культур (пшеницю та кукурудзу) як заробітну плату працівникам або земельні паї населенню. Неefективність діяльності ПСП «Лан» характеризується обсягами втраченої при зберіганні продукції, а зокрема

2,5% від обсягу виробництва бобів сої, що надійшла протягом року та 0,1% обсягу пшениці.

Таблиця 2.26 – Наявність та рух продукції рослинництва ПСП «Лан»

Показник	Пшениця	Кукурудза	Соя	Соняшник
Обсяг продукції, що надійшла протягом року (включаючи власне виробництво), ц	30 207	55 738	7 553	15675
Обсяг продукції реалізованої населенню в рахунок оплати праці та земельні паї, ц	751	57	0	0
Обсяг продукції витраченої для посіву, ц	664	0	410	0
Обсяг продукції втраченої при зберіганні, ц	40	0	184	0

Джерело: складено автором на основі звітностей

Підприємство ефективно використовує земельні ресурси, які є орендованими, про що говорить дані табл. 2.27, згідно з якими 100% сільськогосподарських земель орані. Для підвищення урожайності ґрунтів підприємство використовує метод агротехнічних робіт – зяблеву оранку, яка полягає у системі проведених робіт з покращання поживного та водно-повітряного режимів ґрунту, знищення збудників хвороб рослин [52].

Таблиця 2.27 – Сільськогосподарські угіддя у власності та користування ПСП «Лан»

Показник	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2016		Відхилення 2018/2017	
				+ -	%	+ -	%
Угіддя усього, га	1576	1474	1437	-139	-8,8	-37	-2,5
у т.ч. узяті в оренду, га	1576	1474	1437	-139	-8,8	-37	-2,5
Рілля, га	1576	1474	1437	-139	-8,8	-37	-2,5

Джерело: складено автором на основі звітностей

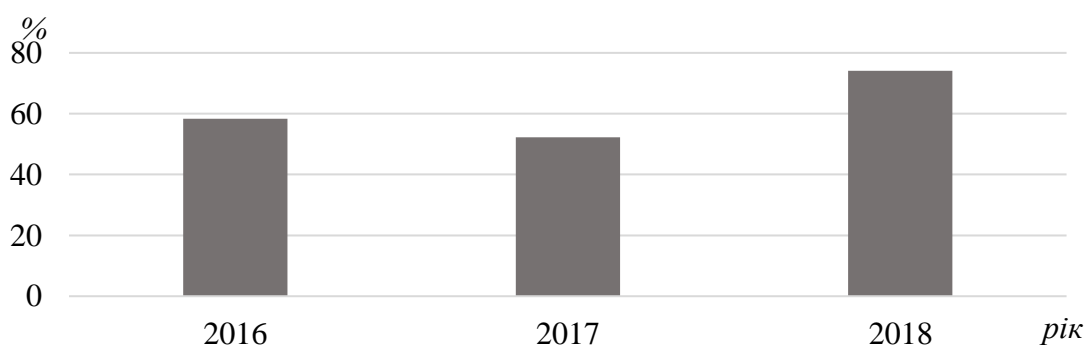

Рисунок 2.17 – Динаміка площ, яка піддалась зяблевій оранці

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків

2.4 Обґрунтування пропорцій ефективного розподілу посівних площ ПСП «Лан» на основі застосування методу аналізу пріоритетів та ABC-XYZ-аналізу

Головною метою підприємства рослинництва є підвищення ефективності його діяльності шляхом розподілу посівних площ таким чином, щоб найбільшу частку займала культура, виробництво якої є найбільш ефективним. Для виявлення такого виду продукції рослинництва необхідно врахувати різні чинники.

Для визначення продукції, яка робить найбільший внесок у сумарний результат та яка має найбільш стабільну урожайність, проведемо ABC- та XYZ-аналіз, результатом якого стане суміщена таблиця ABC-XYZ. До групи А будуть відноситись культури, які в сумі становлять 80% обсягу виробництва, до групи В – 15%, до групи С – 5%. XYZ-аналіз передбачає ранжування культур за коефіцієнтом варіації їх урожайності, згідно з яким до групи Х відносяться культури, коефіцієнт варіації яких становить 0-0,1, група Y – 0,11-0,25, група Z – 0,26-1.

Згідно з даними табл. 2.28, найбільшу частку в загальному обсязі має кукурудза, а найменшу – соя.

Таблиця 2.28 – Вхідні дані для проведення ABC-аналізу урожайності культур ПСП «Лан» (2018 р.)

Продукція рослинництва	Урожайність, ц/га	Частка в загальному обсязі виробництва
Пшениця	88,2	0,306
Кукурудза на зерно	133,5	0,463
Боби сої	29,9	0,104
Насіння соняшнику	36,6	0,127
Усього	288,2	1

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Отже, після проведеного ABC-аналізу було виявлено, що кукурудза та пшениця відносяться до групи з найбільшою врожайністю, насіння соняшнику відноситься до групи В, а боби сої – до групи С (табл. 2.29).

Таблиця 2.29 – Результати ранжування за ABC-аналізом урожайності культур ПСП «Лан»

Продукція рослинництва	Частка в загальному обсязі виробництва	Кумулятивна частка	Група
Кукурудза на зерно	0,463	0,463	А
Пшениця	0,306	0,769	
Насіння соняшнику	0,127	0,896	В
Боби сої	0,104	1,000	С

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Коефіцієнт варіації вказує на незначне розсіювання показників урожайності культур за 2016-2018 рр. відносно визначеного середнього значення (табл. 2.30). Найменший показник варіації має соя, тобто урожайність є найбільш стабільною.

Таблиця 2.30 – Вхідні дані для проведення XYZ-аналізу урожайності культур ПСП «Лан»

Продукція рослинництва	Урожайність, ц/га			Середнє значення	Коефіцієнт варіації
	2016	2017	2018		
Пшениця	60,9	66,0	88,2	71,7	0,165
Кукурудза на зерно	95,0	79,6	133,5	102,7	0,221
Боби сої	28,1	25,4	29,9	27,8	0,067
Насіння соняшнику	29,9	29,5	36,6	32,0	0,102
Усього	213,9	200,5	288,2	234	

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Найбільш стабільна урожайність серед сільськогосподарських культур ПСП «Лан» у сої та соняшнику, а найменша – кукурудзи (табл. 2.31).

Таблиця 2.31 – Результати ранжування за XYZ-аналізом урожайності культур ПСП «Лан»

Продукція рослинництва	Коефіцієнт варіації	Група
Боби сої	0,067	X
Насіння соняшнику	0,102	
Пшениця	0,165	Y
Кукурудза на зерно	0,221	Z

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Отже, згідно з табл. 2.32, пшениця (AY) має великі обсяги виробництва та недостатньо стабільність урожайності, кукурудза (AZ) – великі обсяги виробництва та високий ризик неотримання прибутку внаслідок нестабільності

урожайності, соняшник (ВХ) – незначні обсяги виробництва та стабільність урожайності, соя (СХ) – мізерні обсяги виробництва та стабільність урожайності.

Таблиця 2.32 – Крос-матриця ABC і XYZ аналізу ПСП «Лан»

	X	Y	Z
A		Пшениця	Кукурудза
B	Соняшник		
C	Соя		

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Для аналізу впливу інших чинників, окрім урожайності, скористаємось методом аналізу ієрархій Сааті. Цей метод при побудові єдиної шкали для різних чинників проблеми використовує міру ступеня їх впливу на кінцеву мету. Ця міра утворюється внаслідок експертних суджень про ступінь важливості цих факторів. Під час проведення аналізу, скористаємось шкалою відносної важливості, яку запропонував Т. Сааті (табл. А.1).

На першому етапі розробляється ієрархія проблеми із зазначеною метою (верхній рівень ієрархії), альтернативами рішень (середній рівень ієрархії) та факторами впливу на альтернати (нижній рівень ієрархії) (рис. 2.18). У нашому випадку видом ієрархії є повна домінантна, тобто кожен чинник пов'язаний з кожною альтернативою.

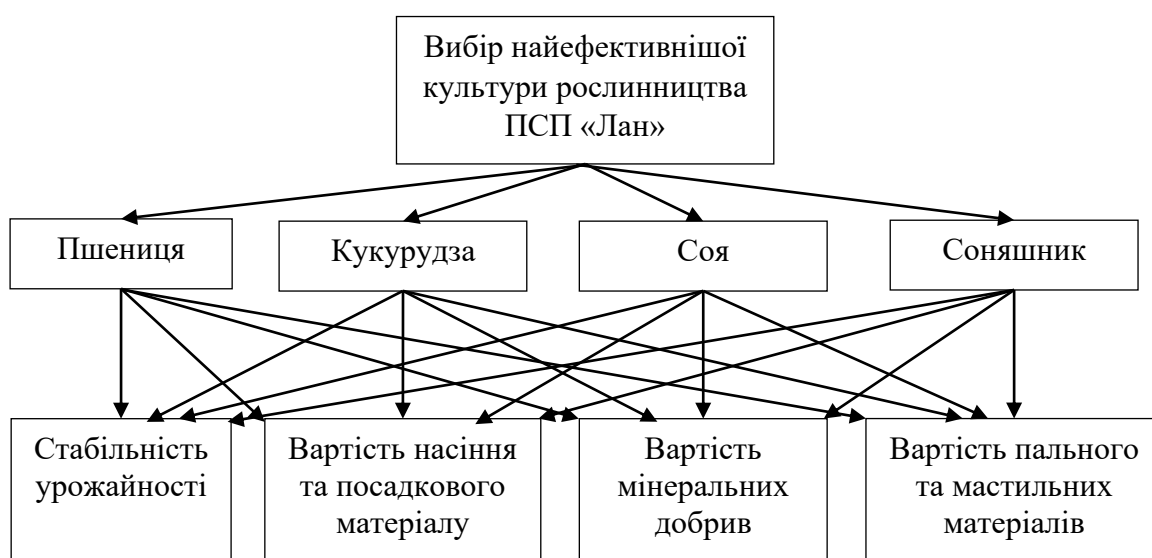

Рисунок 2.18 – Ієрархічна структура ефективності діяльності ПСП «Лан»

Джерело: складено автором

Для побудови шкали пріоритетів (переваг), одержуваної при експертному висловленні суджень про рівень розходження між порівнюваними об'єктами, застосуємо метод парних порівнянь (табл. 2.33).

Таблиця 2.33 – Порівняння показників, який впливають на ефективність діяльності ПСП «Лан»

Показник	Стабільність урожайності	Насіння та посадковий матеріал	Мінеральні добрива	Пальне і мастильні матеріали	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів
Стабільність урожайності	1	3	5	9	3,4087	0,581
Насіння та посадковий матеріал	0,33	1	3	5	1,4953	0,255
Мінеральні добрива	0,20	0,33	1	3	0,6687	0,114
Пальне і мастильні матеріали	0,11	0,20	0,33	1	0,2934	0,050

Джерело: складено автором

З математичної точки зору задача зводиться до обчислення головного власного вектора, що після нормалізації стає вектором пріоритетів. Компонента головного власного вектора обчислюється як середнє геометричне значень у рядку матриці. Компонента вектора пріоритетів обчислюється як нормоване значення головного власного вектора.

Наступним етапом є визначення міри погодженості даних табл. 2.32. У загальному випадку під погодженістю мається на увазі те, що при наявності основного масиву неопрацьованих даних усі інші дані можуть бути логічно отримані з них. Як міру погодженості розглянемо два показники:

- індекс погодженості (ІП);
- відношення погодженості (ВП).

З теорії матриць відомо, що погодженість зворотно симетричної матриці (яка виходить як результат застосування експертом методу парних порівнянь за шкалою Сааті) еквівалентна вимозі рівності її максимального власного значення λ_{\max} і числа порівнюваних об'єктів n ($\lambda_{\max} = n$). Тому як міра

неузгодженості розглядається нормоване відхилення λ_{\max} від n , що називається індексом погодженості.

Наближені значення λ_{\max} для оцінки відношення погодженості розраховуємо за формулою (2.7):

$$\lambda_{\max} = \frac{\sum M_j P_j}{n}, \quad (2.7)$$

де M_j – сума елементів i -го стовпця матриці;

$P_j = P_i$ – вектор пріоритетів аналізованої матриці.

Як міра неузгодженості розглядається нормоване відхилення λ_{\max} від n , що називається індексом погодженості. Для того щоб оцінити, чи є отримане узгодження прийнятним чи ні, порівнюємо його із випадковим індексом (ВІ), значення якого наведені у табл. А.2. Одержавши в результаті розрахунку індекс погодженості i , вибравши з таблиці випадковий індекс для заданого порядку матриці, розраховується відношення погодженості (ВП) шляхом співвідношення PI до VI . Прийнятним ступенем погодженості можна вважати діапазон (0,1 – 0,3).

Для даних табл. 2.32 характерним є наступні показники: PI – 0,025; VI – 0,900; VP – 0,028. Отже, ступінь погодженості для експертних суджень є прийнятним.

Наступним кроком є порівняння культур за визначеними показниками за аналогічною схемою. Порівнюючи показники між двома культурами, кращим є той, який має менше значення, адже менший коефіцієнт варіації урожайності, менші матеріальні витрати є характеристикою більш ефективної діяльності. Отримані результати наведені у табл. 2.34 – 2.37.

Таблиця 2.34 – Порівняння сільськогосподарських культур ПСП «Лан» за характеристикою «Стабільність урожайності»

Стабільність урожайності	Пшениця	Кукурудза	Соя	Соняшник	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів
Пшениця	1	5,0	0,14	0,20	0,6148	0,096
Кукурудза	0,2	1	0,11	0,14	0,2374	0,037
Соя	7	9	1	3	3,7078	0,579
Соняшник	5	7	0,3	1	1,8481	0,288

Джерело: складено автором

Для даних табл. 2.33 характерним є наступні показники: ІІ – 0,084; ВІ – 0,900; ВР – 0,093. Отже, ступінь погодженості для експертних суджень є прийнятним.

Таблиця 2.35 – Порівняння сільськогосподарських культур ПСП «Лан» за характеристикою «Насіння та посадковий матеріал»

Насіння та посадковий матеріал	Пшениця	Кукурудза	Соя	Соняшник	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів
Пшениця	1	9	3	5	3,4087	0,561
Кукурудза	0,11	1	0,14	0,14	0,2182	0,036
Соя	0,33	7	1	3	1,6266	0,268
Соняшник	0,20	7	0,33	1	0,8265	0,136

Джерело: складено автором

Для даних табл. 2.35 характерним є наступні показники: ІІ – 0,077; ВІ – 0,900; ВР – 0,085. Отже, ступінь погодженості для експертних суджень є прийнятним.

Таблиця 2.36 – Порівняння сільськогосподарських культур ПСП «Лан» за характеристикою «Мінеральні добрива»

Мінеральні добрива	Пшениця	Кукурудза	Соя	Соняшник	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів
Пшениця	1	9	0,33	7	2,1407	0,323
Кукурудза	0,11	1	0,11	0,20	0,2229	0,034
Соя	3	9	1	7	3,7078	0,559
Соняшник	0,14	5	0,14	1	0,5652	0,085

Джерело: складено автором

Для даних табл. 2.36 характерним є наступні показники: ІІ – 0,123; ВІ – 0,900; ВР – 0,137. Отже, ступінь погодженості для експертних суджень є прийнятним.

Таблиця 2.37 – Порівняння сільськогосподарських культур ПСП «Лан» за характеристикою «Пальне і мастильні матеріали»

Пальне і мастильні матеріали	Пшениця	Кукурудза	Соя	Соняшник	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів
Пшениця	1	5	0,20	0,33	0,7598	0,146
Кукурудза	0,20	1	0,11	0,14	0,2374	0,046
Соя	5	9	1	3	2,5900	0,497
Соняшник	3	7	0,33	1	1,6266	0,312

Джерело: складено автором

Для даних табл. 2.37 характерним є наступні показники: ІІ – 0,190; ВІ – 0,900; ВІІ – 0,211. Отже, ступінь погодженості для експертних суджень є прийнятним.

Для прийняття рішень здійсимо загальну оцінку сільськогосподарських культур (табл. 2.38). Для цього перемножимо вектори пріоритетів кожної культури за кожним показником (табл. 2.34 – 2.36) та вектор пріоритетів показників (табл. 2.33).

Таблиця 2.38 – Загальна оцінка сільськогосподарських культур ПСП «Лан»

Продукція рослинництва	Урожайність (0,581)	Насіння та посадковий матеріал (0,255)	Мінеральні добрива (0,114)	Пальне і мастильні матеріали (0,050)	Загальна оцінка
Соя	0,579	0,268	0,559	0,497	0,493
Пшениця	0,096	0,561	0,323	0,146	0,243
Соняшник	0,288	0,136	0,085	0,312	0,227
Кукурудза	0,037	0,036	0,034	0,046	0,037

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Найвищу ефективність вирощування сільськогосподарських культур підприємства «Лан» має соя із загальною оцінкою 0,493. Друге місце за даними табл. 2.37 посідає пшениця, однак соняшник, який має розрив з пшеницею лише 0,015, згідно з даними ABC-XYZ, відноситься до групи найстабільніших культур, що є важливим фактором оцінки, тому ми вважаємо, що в загальному виробництво цієї сільськогосподарської культури є більш доцільним, ніж пшениці. Вирощування кукурудзи є найменш ефективним на підприємстві «Лан».

Отже, для підвищення ефективності діяльності ПСП «Лан» необхідно збільшувати обсяги виробництва олійних культур.

Висновки до розділу 2

Для аналізу ефективності діяльності підприємства було обрано приватне сільськогосподарське підприємство «Лан», яке здійснює виробництво зернових,

зернобобових та олійних культур. Вибір власника суб'єкта господарювання виду економічної діяльності був пов'язаний з тим, що врожайність культур в Чернігівській області, у якій функціонує підприємство, є однією з найвищих в країні, а Талалаївський район, у свою чергу, займає лідируючі позиції в області у виробництві сільськогосподарських культур у розрахунку на одиницю посівних площ.

Під час дослідження структури майна та капіталу підприємства було виявлено переважання вартості оборотних активів підприємства над необоротними. А серед джерел фінансування поточні зобов'язання становлять близько 1%, тобто основним джерелом фінансування підприємства є власний капітал, серед складових якого найбільшу частку за досліджуваний період має додатковий капітал.

Аналіз платоспроможності та ліквідності продемонстрував, що досліджувані показники ПСП «Лан» є на високому рівні, тобто підприємство досить забезпечене чистим оборотним капіталом та тенденція до погіршення платоспроможності немає місця в аналізованому суб'єкті господарювання.

Проведений аналіз показників фінансової стійкості підприємства «Лан» допоміг дійти висновку, що вони відповідають нормативним значенням, окрім коефіцієнтів страхування бізнесу та власного капіталу. Однак, зростання коефіцієнту фінансування, що полягає в збільшенні позикового капіталу на одиницю сукупних джерел фінансування, а також відсутність у 2018 році резервного капіталу є негативною тенденцією.

Оцінка ділової активності «Лан» продемонструвала, що у 2018 році необхідність у фінансових ресурсах для підтримки поточної діяльності збільшилась, що в свою чергу, в умовах обмеженості доступу до більш дешевих ресурсів, може стати причиною зростання фінансових витрат. Також у 2018 році, згідно з коефіцієнтом оборотності кредиторської заборгованості, відбувся зріст покупок в кредит, відносно попереднього року, однак значення коефіцієнта протягом досліджуваного періоду є досить низьким, що означає досить високу швидкість оплати такого виду заборгованості. Збільшення

тривалості обороту основних засобів «Лану» є наслідком досить великих капітальних інвестицій, що притаманно для сільськогосподарських підприємств.

Аналіз ефективності діяльності здійснювався за такими напрямками: ефективність використання трудових ресурсів, основних виробничих фондів, матеріальних ресурсів, земельних ресурсів, а також оцінка рентабельності. Згідно з розрахунками, трудомісткість праці на ПСП «Лан» зменшується протягом аналізованого періоду як у вартісному, так і натуральному вираженні, а зарплатомісткість зростає, що є позитивною тенденцією. Коефіцієнт зносу та придатності основних засобів «Лану» продемонструвало, що придатними для експлуатації у 2018 році були близько 60% засобів. На підприємстві спостерігається зростання зношування основних виробничих фондів, отже підприємству доцільно провести оновлення або модернізацію наявних основних засобів, що є важливим фактором зростання ефективності діяльності підприємства. Серед матеріальних витрат ПСП «Лан», видом економічної діяльності якого є рослинництво, основними є витрати на придбання насіння та посадкового матеріалу, мінеральних добрив, паливо-мастильних матеріалів. Протягом двох останніх аналізованих років, найбільша частка серед витрат на насіннєвий фонд припадала на виробництво кукурудзи – 45% та 60%, відповідно, а у 2016 році – на соняшник (42,5%). Земельні ресурси використовуються ефективно, адже 100% земельного фонду – рілля. Однак, зростання урожайності сільськогосподарських культур є чинником для розширення земельного ресурсу, хоча підприємство за досліджуваний період скоротило його на 8,8%.

Наступним етапом є аналіз ефективності розподілу посівних площ, який проводився на основі ABC-XYZ-аналізу та за допомогою методу аналізу ієрархій Сааті. Розрахунки показали, що найефективнішим є вирощування олійних культур, а зокрема бобів сої. Інтегральний показник аналізу сої становить 0,493, у той час коли загальна оцінка вирощування кукурудзи – 0,037. Тобто, доцільним є збільшення посівних площ олійних культур.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСП «ЛАН»

3.1 Систематизація напрямів зростання ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств

Багато наукових праць присвячені проблемі підвищення ефективності діяльності підприємств аграрного сектору економіки. Більшість вітчизняних дослідників акцентують увагу на оцінці ефективності, однак важливо дослідити головні проблеми функціонування агропромислових підприємств, а також ситуації, які стають наслідком цих проблем та уникнення яких сприятиме підвищенню ефективності діяльності. Такі проблеми представлені на рис. 3.1.

Рисунок 3.1 – Проблеми та їх наслідки вітчизняних
сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано автором на основі [53, ст. 36]

Серед найважливіших показників діяльності сільськогосподарських підприємств, які виступають результатом процесу матеріального виробництва, виділяють обсяг виробництва продукції, а також матеріальні витрати, які пов'язані з цим. Тому доцільно всі шляхи зростання ефективності діяльності підприємств аграрного сектору економіки поділи на за двома напрямми, а саме забезпечення зростання виробництва валової продукції та забезпечення скорочення матеріально-грошових витрат.

Горбонос Ф. В. стверджує, що для підприємств рослинництва головним шляхом підвищення ефективності діяльності є збільшення родючості використовуваного земельного ресурсу та зростання урожайності сільськогосподарських культур. Використовуючи досягнення науки та передовий досвід можна досягнути бажаного ефекту.

Крім того автор називає і інші напрямми підвищення ефективності діяльності підприємств:

1. Збільшення виробництва продукції:
 - 1.1. підвищення урожайності сільськогосподарських культур;
 - 1.2. розширення та підвищення якості асортименту продукції;
 - 1.3. скорочення витрат на всіх етапах виробництва, транспортування і зберігання продукції.
2. Скорочення матеріально-грошових витрат:
 - 2.1. зниження трудомісткості, матеріаломісткості та фондомісткості продукції;
 - 2.2. впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій;
 - 2.3. удосконалення системи мотивації праці на підприємстві;
 - 2.4. скорочення витрат на організацію і управління підприємством;
 - 2.5. удосконалення управління витратами [54].

Також, окрім описаних вище шляхів, вчені, які приділяють увагу окресленій проблемі у своїх наукових працях, виділяють наступне:

- технічне переоснащення та модернізація сільського господарства, що стане причиною зростання доходів;

- забезпечення зрошувального обладнання, яке опосередковано впливає на урожайність культур;
- удосконалення маркетингової діяльності, а зокрема в ціновій та збутовій політиці підприємства;
- налагодження системи постачання матеріалів для вирощування продукції рослинництва, які відповідають вимогам якості та ціни;
- сприяння зростанню кваліфікації працівників [55, ст. 40];
- правильний вибір сортів насіння та посадкового матеріалу, який відповідає прородокліматичним і ґрунтовим умовам;
- удосконалення системи зберігання продукції рослинництва;
- коригування усіх видів діяльності підприємство згідно з вимогами сучасності [56].

Можливі напрями підвищення ефективності діяльності підприємств мають різний вплив, ступінь використання та контролю. Суб'єкт господарювання повинен безперервно проводити моніторинг процесу власно розробленої програми заходів, а також врахувати вплив зовнішніх факторів. Лише такий алгоритм може забезпечити достатній темп зростання ефективності.

3.2 Організаційне забезпечення реалізації напрямів підвищення ефективності діяльності ПСП «Лан»

Економічний аналіз ефективності вирощування сільськогосподарських культур ПСП «Лан» продемонстрував, що, порівнюючи продукцію рослинництва підприємства за різними показниками, олійні культури виявились такими, що приносять найбільше ефекту.

Підприємство «Лан» здійснює реалізацію зерна, яке пройшло обробку, а зокрема його сушіння в елеваторах. Проаналізуємо ефективність реалізації олійних культур (соняшнику та сої) у вигляді олій. Оскільки, підприємство не оснащене відповідним обладнанням, яке необхідне для виробництва олій,

розрахунки включатимуть інвестиції щодо придбання технологічного обладнання.

За способами виробництва олії вирізняють два види: механічний, в основі якого лежить принцип пресування, та хімічний, який полягає у застосуванні певних рідин, що здатні своїми властивостями розчинити олію. Застосовуючи перший спосіб, продукцією переробки є олія та макуха. Використання хімічного способу дозволяє отримати більше олії, однак на підприємствах у якості розчинника використовують гексан, який під час технологічного процесу вилучають підігріванням парою до температури понад 100°C [57, ст. 48]. Технологія виробництва олії зображена на рис. 3.2.

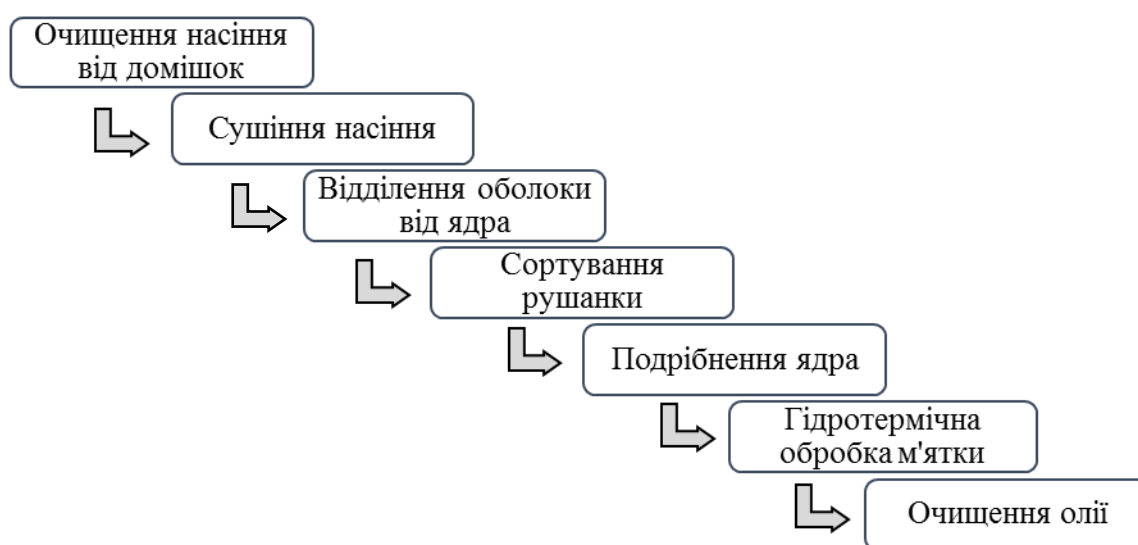

Рисунок 3.2 – Схема виробництва олії

Джерело: сформовано автором на основі [57, ст.49-50]

Для нашого підприємства вибираємо перший спосіб виробництва олії, тобто шляхом пресування.

Олійні культури мають різний вміст олії, тобто відсоткове відношення продукції, яка утворилась з насіння, різне (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Вхід продукції з насіння олійних культур

Культура	Вид продукції у відсотковому відношенні, %		
	Лузга (лушпиння)	Олія (сира)	Шрот (макуха)
Соняшник	16,2	43,7	38,8
Соя	2,9	20,2	73,9
Ріпак	-	43,2	54,8

Джерело: створено автором на основі [58, ст.106]

Олія та супутня продукція, яка утвориться при переробці насіння, може бути реалізованою у вигляді сировини для різних галузей промисловості (рис. 3.2).

Рисунок 3.3 – Напрями використання олійного насіння та продукції його переробки

Джерело: побудовано на основі [58, ст.102]

Для виробництва олії, перш за все, важливо підібрати обладнання, яке відповідатиме конструктивним та технологічним вимогам, а продукція, яка вироблятиметься на ньому, матиме високу якість та задовольнятиме потреби споживачів. На ринку сьогодні існує великий асортимент виробників обладнання як іноземних, так і вітчизняних. Серед українських виробників слід виділити ТОВ «Укрекспо-Процес», який функціонує на ринку близько 30 років. Особливістю обладнання підприємство називає просту в обслуговуванні, невеликі габарити та високу продуктивність [59].

Підприємство «Укрекспо-Процес» здійснює виробництво олійних пресів двох видів: олійниця першого віджиму, основна функція якого виробництво

рослинної олії з насіння майже всіх олійних культур, а також олійниця другого віджиму (дожиму) макухи. Отримання високої якості олії забезпечується тим, що під час технологічного процесу температура підтримується на рівні 50°C [59].

Асортимент олійниць першого віджиму представлений чотирма пресами з різною потужністю: ПХП-100, ПХП-200, ПХП-500 та ПХП-1000. Аббревіатура ПХП означає олійний прес холодного пресування, а число після скорочення – продуктивність, тобто кількість кілограмів насіння, яка обробляється за 1 годину. Для ПСП «Лан» доцільним буде застосування ПХП-1000, характеристики якого наведені у табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Характеристика олійниці ПХП-1000

<i>Основні характеристики</i>	
Виробник	ТОВ «Укрекспо-Процес»
Країна-виробник	Україна
Потужність	45 кВт
Максимальна температура продукту на виході	50,0 °C
Маса	3200,0 кг
<i>Габаритні розміри</i>	
Довжина	3500 мм
Ширина	1200 мм
Висота	2500 мм
<i>Додаткові характеристики</i>	
Кількість обслуговуючого персоналу	1 ос.
Ціна (квітень-травень 2020 р.)	475 000 грн.

Джерело: створено автором на основі [60]

Як стверджує виробник олійного преса, соняшникова олія на виході відповідає нормам ДСТУ 4492:2005 як «Олія соняшникова нерафінована холодного пресування першого віджиму», а макуха після технологічного процесу набуває вигляду гранул.

Іншим заходом, який сприятиме скороченню матеріально-грошових витрат та, відповідно, зростанню ефективності діяльності підприємства, є виробництво біопелет з відходів рослинництва. ПСП «Лан» використовує деревину як паливо, згорання якого є необхідним у технології сушки зерна на елеваторах.

Під час здійснення господарської діяльності «Лан» має два види відходів: первинні – ті, що виникають безпосередньо при збиранні врожаю, та вторинні – при його обробці на підприємстві. Біомаса після польових робіт піддається утилізації.

Європейські та північноамериканські країни демонструють успішний досвід використання рослинних сільськогосподарських відходів для виробництва твердого біопалива. Американська компанія «PowerStock», канадська «Semican», польська «Widok Energia S.A.», естонська «BJ TOOTMISE OÜ», британська «Straw Pellets Ltd», литовська «Baltic Straw» виробляють гранули з соломи, а брикети з соломи створюються компанією «C.F. Nielsen A/S» в Данії та «Omtec» в Канаді. На ринку також представлені гранули з відходів виробництва кукурудзи на зерно американських компаній «Pellet Technology USA» та «Next Step Biofuels» [61]. Таїр Мусаєв, комерційний директор компанії GRAIN ALLIANCE, на II Аграрному форумі «Елеватор-2020» наводив економіку використання альтернативного палива. Його підрахунки щодо просушування зерна різними видами палива продемонстрували, що вартість сушки скоротиться на 50% відсотків, якщо дров'яні пелети замінити зерновідходами [62].

Для визначення обсягів відходів з отриманого врожаю зернових культур використовують коефіцієнт відходів, який розраховується як відношення незернової частки врожаю до зернової. Співвідношення НЧВ до зерна пшениці становить 1:1, до насіння соняшнику – 2:1, до кукурудзи – 1,3:1 [61]. Для ПСП «Лан» обсяги рослинних відходів наведено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Обсяги виробництва сільськогосподарських культур та незернової частини врожаю ПСП «Лан»

Рік	2016	2017	2018
Пшениця озима, ц	33059	30292	30207
Кукурудза, ц	18810	19900	55738
Соняшник, ц	12229	12432	15675
Незернова частина врожаю, ц	86576,7	86253,6	162060,5

Джерело: створено автором на основі звітностей ПСП «Лан»

Процес виробництва біопелет умовно поділяють на декілька етапів: подрібнення, сушка, кондиціонування, пресування, охолодження, фасування і упакування. Технологічна послідовність виготовлення пелет з рослинних відходів зображена на рис. 3.4.

Рисунок 3.4 – Технологічна послідовність виготовлення пелет з рослинних відходів

Джерело: [63, ст.23]

Кількість сировини, яка потрібна для виробництва однієї тони пелет, залежить від деяких факторів. Найважливіші фактори – це вміст вологи та сміття. Оптимальний вміст вологи коливається в межах 10-12%. Крім того, відходи рослинництва можуть містити неорганічні рештки та сміття. Науковці пропонують для обрахунків припускати, що 10% сировини – це сміття чи зайві домішки. Також відходи рослинництва мають початкову вологість у 30%, однак перед технологічним процесом, сировина висушується, що призводить до зменшення ваги на 18%. Інші 10% втрачаються у зв'язку з вмістом сміття. Таким чином, для виробництва 1 т пелет використовується 1,36 т сировини [64, ст. 12]. Теплотворність таких пелет у 1,5 рази більше, ніж у деревини: теплова енергія спалювання 2000 кг пелет дорівнює 3200 кг деревини; кількість золи не перевищує 1% від загального обсягу використаного пального [63, ст. 14]. Отже, для сільськогосподарських підприємств реалізація відходів виробництва у якості біопалива дозволить отримати ряд вигод: зниження залежності від

постачальників деревини для опалення, створення нового виду товару (біопелети для продажу), збільшення ефективності діяльності та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

Власник кооперативу «Гагауз Ери» М. С. Цонков займається виробництвом біопелет з відходів рослинництва. Фермер на власному прикладі рекомендує використовувати обладнання вітчизняного виробника грануляторів ТОВ «Артмаш» (м. Жмеринка, Вінницька область) [65].

Для виробництва біопелет була вибрана модель Гранулятор пелет 7,5 кВт. Характеристики наведені в табл. 3.4.

Таблиця 3.4 – Характеристика Гранулятора пелет 7,5 кВт (Артмаш)

<i>Основні характеристики</i>	
Виробник	ТОВ «Артмаш»
Країна-виробник	Україна
Призначення	Для пелет
Продуктивність	70 кг/год
Споживана потужність	7,0 кВт
Напруга	380,0 В
Гарантійний термін	12 місяців
<i>Габаритні розміри</i>	
Довжина	800 мм
Ширина	400 мм
Висота	800 мм
Маса	140,0 кг
<i>Додаткові характеристики</i>	
Кількість обслуговуючого персоналу	1 ос.
Ціна (квітень-травень 2020 р.)	33 500 грн.

Джерело: створено автором на основі [66]

Обраний гранулятор виготовляє біопелети з соломи, отже сировиною є відходи вирощування пшениці. Перед технологічних процесом стебло пшениці подрібнюється, для цього скористаємось механізмом приготування кормів, який є на балансі підприємства та має функцію подрібнення сировини.

3.3 Економічна ефективність товарної диверсифікації виробництва ПСП «Лан»

Розрахунок витрат на реалізацію заходів здійснимо за такими статтями:

1. Сировина і матеріали
2. Паливо та енергія на технологічні потреби

3. Витрати на оплату праці
4. Відрахування на соціальні заходи
5. Витрати на утримання та експлуатацію обладнання
6. Загальновиробничі витрати.

Розрахунок витрат статті «Сировина і матеріали» для виробництва олії зі соняшнику та сої наведені в табл. 3.5. Для визначення витрат на вирощування зерна, необхідного для виробництва 1 кг олії, було використано дані Звіту про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств ПСП «Лан» за 2016-2018 роки, згідно з якими виробнича собівартість вирощування культури сої та соняшнику розраховувалась шляхом екстраполяції темпу зростання виробничої собівартості за досліджуваний період для розрахунку значення для 2020 року. Обсяг вироблених бобів сої – 7 553 ц, насіння соняшнику – 155 675 ц. Згідно з табл. 3.1, вихід продукції олії з обсягу бобів сої – 20,2%, насіння соняшнику – 42,7%. Отже, враховуючи всі вищеописані дані, виробнича собівартість зерна, необхідного для 1 кг соєвої олії становить 43,65 грн., а для соняшникової – 3,42 грн. Окрім олії, на виході переробки культур отримуємо шрот та лузгу за різними відсотковими відношеннями для сої та соняшнику (табл. 3.1). Підприємство планує залишити лузгу та макуху на підприємстві, що в перспективі використається як добриво для ґрунту або сировина для виробництва біопелет.

Таблиця 3.5 – Розрахунок витрат на сировину і матеріали виробництва олії

Показник	Соєва олія	Соняшникова олія
Виробнича собівартість вирощування культури для виробництва олії, грн./кг	8,82	1,49
Обсяг зерна для виробництва 1 кг олії, кг	4,950	2,288
Виробнича собівартість зерна, необхідного для 1 кг олії, грн.	43,65	3,42
Обсяг олії з наявного зерна (2018 р.), кг	152570,6	6802997,5
Вартість зерна для виробництва олії, грн.	6659984,82	23238703,57

Джерело: створено автором

Витрати статті «Сировина і матеріали» є прямими, адже вони залежні від обсягу виробництва, однак решта статей витрат на виробництво олії є

непрямими. Розрахунок непрямих витрат представлено у табл. 3.6. Кількість електроенергії та води на технологічні потреби передбачено властивостями обладнання, а розрахунки приведені до 1 року, тобто скореговані на 40-годинний робочий тиждень, а кількість робочих днів у 2020 році – 251. Також характеристикою ПХП-1000 передбачено, що необхідна кількість персоналу для обслуговування пресу – 1 особа, однак технологічним процесом передбачено сім основних етапів, на кожному з якого необхідна обслуговуюча персона, отже загальна кількість залучених працівників – 7 осіб. Нами передбачено, що ними будуть механіки, робота яких тарифікується за III розрядом механізованих робіт. За якісне та своєчасне виконання робіт, підприємством передбачена премія у розмірі 10% почасового заробітку по тарифу. Відрахування на соціальні заходи – сплата єдиного соціального внеску у розмірі 22% фонду оплати праці. ПСП «Лан» протягом звітного року планує віднести на витрати виробництва частину фактичних витрат на проведення усіх видів ремонту 5% його сукупної балансової вартості на початок року. До «Інші витрати» відносяться малоцінні швидкозношувані предмети. У підрозділі підприємства, яка здійснюватиме переробку бобів сої та насіння соняшнику, планові загальновиробничі витрати складають 15336 тис. грн., у які включено витрати на управління виробництвом, амортизація необоротних активів цехового призначення, витрати на охорону праці, витрати на паливо та енергію для утримання загальновиробничих приміщень, витрати на обслуговування виробничого процесу (контроль за якістю продукції) та інші витрати.

Такі витрати не залежать від обсягу виробленої продукції, а отже вони є постійними. Оскільки планується виробництво двох видів олій, необхідно здійснити розподіл цих витрат.

Таблиця 3.6 – Непрямі витрати виробництва олії

Показник	Значення
<i>1. Паливо та енергія на технологічні потреби</i>	
Витрати на електроенергію, грн.	165824,88
Витрати на воду, грн.	922,43
Витрати на паливо та енергію на технологічні потреби	166747,30

Продовження таблиці 3.6

<i>2. Витрати на оплату праці</i>	
Тарифний фонд оплати праці персоналу обслуговування обладнання, грн.	594473,88
Витрати на преміювання, грн.	59447,39
Фонд оплати відпустки персоналу обслуговування обладнання, грн.	62526,34
Фонд оплати праці персоналу обслуговування обладнання, грн.	716447,60
<i>3. Відрахування на соціальні заходи</i>	
ЄСВ (22%), грн.	157618,47
<i>4. Витрати на утримання та експлуатацію обладнання</i>	
Річна амортизація обладнання, грн.	189284,43
Ремонт будівлі, грн.	50000
Річна амортизація будівлі, грн.	50000
Інші витрати (вартість МШП), грн.	15500
Всього витрат на утримання та експлуатацію обладнання, грн.	331450,65
<i>5. Загальновиробничі витрати</i>	
Загальновиробничі витрати підрозділу виробництва олії, грн.	15336086,74
<i>Всього непрямих витрат</i>	
Непрямі витрати, грн.	9272264,03

Джерело: створено автором

Для розрахунку витрат на паливо та енергію на технологічні потреби, на оплату праці та на утримання та експлуатацію обладнання були використані дані, що представлені у табл. 3.7, 3.8, 3.9 відповідно.

Таблиця 3.7 – Вихідні дані для розрахунку витрат статті «Паливо та енергія на технологічні потреби»

Показник	Значення
Кількість електроенергії, необхідної для переробки насіння, кВт	76576,50
Вартість електроенергії 2 класу напруги грн./кВт ("Чернігівобленерго")	2,16548
Технологічні витрати води, м3	376,5
Вартість води, грн./м3	2,45

Джерело: створено автором

Таблиця 3.8 – Вихідні дані для розрахунку витрат статті «Витрати на оплату праці»

Показник	Значення
Норма тривалості робочого часу на 2020 рік 40-годинного робочого тижня, год.	2002
Кількість робочих годин в місяць, год.	167
Кількість персоналу обслуговування обладнання, ос.	7
Погодинна тарифна ставка III розряду механізованих робіт, грн.	42,42
Розмір преміювання, %	10
Норматив фонду оплати відпустки, %	9,6

Джерело: створено автором

Таблиця 3.9 – Вихідні дані для розрахунку витрат статті «Витрати на утримання та експлуатацію обладнання»

Показник	Значення
Вартість існуючого технологічного обладнання, грн.	791666,67
Вартість пресу ПХП-1000 (без ПДВ), грн.	395833,33
Вартість допоміжного обладнання (ваги, посуд, меблі), грн.	150000
Вартість доставки, грн.	2491
Ліквідаційна вартість (вартість металобрухту), грн.	15000
Первісна вартість олійниці, грн.	533324,33

Джерело: створено автором

Розподіл непрямих витрат здійснимо за обсягом виробництва олійних культур (сої та соняшнику) (табл. 3.10). Коефіцієнт розподілу непрямих витрат розраховується як відношення обсягу виробленої продукції окремої культури до суми обсягів виробництва культур, між якими здійснюється розподіл витрат.

Таблиця 3.10 – Розподіл непрямих витрат на виробництво олії

Назва культури	Обсяг виробництва за 2018 рік, ц	Коефіцієнт перерозподілу	Непрямі витрати, грн.
Соя	7553	0,046	773140,47
Соняшник	155675	0,954	15935210,29
Всього	163228	1	16708350,77

Джерело: створено автором

Планова калькуляція виробництва олії представлена в табл. 3.11. Адміністративні витрати плануються в обсязі 5207 тис. грн., а витрати на збут – 6500 тис. грн. Вищеописані витрати теж розподіляються за коефіцієнтом, розрахованим у таблиці 3.10.

Таблиця 3.11 – Планова калькуляція соєвої та соняшникової олії на 1 кг

Найменування статті калькуляції	Соєва олія	Соняшnikова олія
Сировина і матеріали, грн.	43,65	3,42
Паливо і енергія, грн.	0,05	0,02
Витрати на оплату праці, грн.	0,22	0,10
Відрахування на соціальні заходи, грн.	0,05	0,022
Загальновиробничі витрати, грн.	4,65	2,15
Виробнича собівартість, грн.	48,62	5,71
Адміністративні витрати, грн.	1,58	0,73
Витрати на збут, грн.	1,97	0,91
Собівартість реалізації, грн.	52,17	7,35

Джерело: створено автором

Витрати на виробництво соєвої олії з наявного у 2018 році обсягів бобів олії становлять – 7 959 508,97 грн, а для соняшникової олії – 50 023 215,97 грн.

Розрахуємо відпускну ціну соєвої та соняшникової олії (табл. 3.12). Відпускну ціну знайдемо шляхом добутку собівартості реалізації на рентабельність. Рентабельність виробництва соєвої олії закладено на рівні 40%, а соняшникової – 45%.

Таблиця 3.12 – Розрахунок відпускної ціни соєвої та соняшникової олії

Показник	Соєва олія	Соняшникова олія
Собівартість реалізації продукції, грн.	52,17	7,35
Оптова ціна (без ПДВ), грн.	73,04	10,66
ПДВ (20%), грн.	14,61	2,13
Відпускна ціна з ПДВ, грн.	87,64	12,79

Джерело: створено автором

Розрахуємо прибуток від реалізації соєвої та соняшникової олії (табл. 3.13).

Таблиця 3.13 – Розрахунок прибутку від виробництва та реалізації олії з сої та соняшнику

Показник	У розрахунку на 1 кг олії з:		У розрахунку на весь обсяг виробництва олії з:	
	Сої	Соняшнику	Сої	Соняшнику
Виробнича собівартість, грн.	48,62	5,71	7 417 788,18	38 857 800,33
Дохід, грн.	87,64	12,79	13 371 975,08	87 040 395,79
Чистий дохід, грн.	73,04	10,66	11 143 312,56	72 533 663,16
Прибуток, грн.	24,42	4,95	3 725 524,38	33 675 862,82

Джерело: створено автором

Наступним етапом є розрахунок витрат на виробництво біопелет зі соломи (табл. 3.9). Алгоритм розрахунку є схожим з розрахунку витрат на виробництво олії, окрім деяких складових. По-перше, сировиною для виготовлення біопелет є відходи незернової частини врожаю, а отже для підприємства витрати на сировину становлять 0 грн. По-друге, оскільки кінцевим продуктом буде лише один вид гранул, отже вся сума непрямих витрат відноситься саме на неї. По-третє, виробництво біопелет у технологічному процесі не використовує воду, тому відповідно такий елемент

витрат теж відсутній. Витрати статей «Паливо та енергія та технологічні потреби», «Витрати на оплату праці», «Відрахування на соціальні заходи», «Витрати на утримання та експлуатацію обладнання», «Загальновиробничі витрати» відносяться до постійних витрат. Для визначення таких витрат на 1 кг пелет необхідно скоригувати їх на плановий обсяг виробництва біопелет. Плановий обсяг пелет розраховуємо, коригуючи показник відходів пшениці у 2018 році (30 207 ц) на 1,36 (для виробництва 1 т пелет використовується 1,36 т сировини). Тому обсяг виробництва пелет – 2 221 102,94 кг.

Таблиця 3.14 – Витрати на виробництво біопелет із соломи пшениці

Показник	Значення
<i>1. Сировина і матеріали</i>	
Всього витрат на 1 кг пелет, грн.	0,00
<i>2. Паливо та енергія на технологічні потреби</i>	
Витрати на електроенергію, грн.	25794,98
Витрати на паливо та енергію на технологічні потреби	25794,98
<i>3. Витрати на оплату праці</i>	
Тарифний фонд оплати праці персоналу обслуговування обладнання, грн.	84924,84
Витрати на преміювання, грн.	8492,48
Фонд оплати відпустки персоналу обслуговування обладнання	8932,33
Фонд оплати праці персоналу обслуговування обладнання	102349,66
<i>4. Відрахування на соціальні заходи</i>	
ЄСВ (22%), грн.	22516,92
<i>5. Витрати на утримання та експлуатацію обладнання</i>	
Ремонт обладнання, грн.	1968,05
Річна амортизація обладнання, грн.	5622,99
Ремонт будівлі, грн.	5000,00
Річна амортизація будівлі, грн.	5000,00
Інші витрати (вартість МШП), грн.	7500,00
Всього витрат на утримання та експлуатацію обладнання, грн.	25091,03
<i>б. Загальновиробничі витрати</i>	
Загальновиробничі витрати підрозділу виробництва олії, грн.	600 000,00
Всього постійних витрат, грн.	775 752,60

Джерело: створено автором

Для розрахунку витрат на паливо та енергію на технологічні потреби, на оплату праці та на утримання та експлуатацію обладнання були використані дані, що представлені у табл. 3.15, 3.16, 3.17 відповідно.

Таблиця 3.15 – Вихідні дані для розрахунку витрат статті «Паливо та енергія на технологічні потреби»

Показник	Значення
Кількість електроенергії, необхідної для виробництва пелет, кВт	11911,9
Вартість електроенергії 2 класу напруги грн./кВт ("Чернігівобленерго")	2,16548

Джерело: створено автором

Таблиця 3.16 – Вихідні дані для розрахунку витрат статті «Витрати на оплату праці»

Показник	Значення
Норма тривалості робочого часу на 2020 рік 40-годинного робочого тижня, год.	2002
Кількість робочих годин в місяць, год.	167
Кількість персоналу обслуговування обладнання, ос.	1
Погодинна тарифна ставка III розряду механізованих робіт, грн.	42,42
Розмір преміювання, %	10
Норматив фонду оплати відпустки, %	9,6

Джерело: створено автором

Таблиця 3.17 – Вихідні дані для розрахунку витрат статті «Витрати на утримання та експлуатацію обладнання»

Показник	Значення
Вартість гранулятора Артмаш 7,5 кВт (без ПДВ), грн.	27916,67
Вартість допоміжного обладнання (ваги, посуд, меблі), грн.	6000
Вартість доставки, грн.	6004,25
Ліквідаційна вартість (вартість металобрухту), грн.	560
Первісна вартість, грн.	39360,92

Джерело: створено автором

Розрахуємо обсяг біопелет, необхідний для власного використання через порівняння теплотворності аналізованих видів палива: дрова та біопелети. Розхід дров у елеваторі – 290 кг/год. Потужність елеватора – сушка 8 тон зерна за одну годину, тобто необхідні витрати часу на 1 ц зерна – 0,013 год. Час сушіння обсягу продукції рослинництва ПСП «Лан» за 2018 рік – 1270,25 год. Отже, річний розхід дров – 290 кг/год. × 1270,25 год. = 368 372,50 кг. Оскільки теплотворність біопелет у 1,5 рази вища, аніж дров, отже необхідна кількість пелет для власних потреб - 368 372,50 кг / 1,5 = 245 581,67 кг. Собівартість реалізації продукції представлена в табл. 3.10. Досить низькі витрати обґрунтовуються безкоштовною сировиною, яку підприємство використовувало неефективно.

Планова калькуляція виробництва пелет представлена в табл. 3.18. Адміністративні витрати планується в обсязі 300 тис. грн., а витрати на збут – 200 тис. грн.

Таблиця 3.18 – Планова калькуляція 1 кг біопелет

Найменування статті калькуляції	Значення
Сировина і матеріали, грн.	0,00
Паливо і енергія, грн.	0,02
Витрати на оплату праці, грн.	0,08
Відрахування на соціальні заходи, грн.	0,02
Загальновиробничі витрати, грн.	0,47
Виробнича собівартість, грн.	0,59
Адміністративні витрати, грн.	0,24
Витрати на збут, грн.	0,16
Собівартість реалізації, грн.	0,98

Джерело: створено автором

Витрати на виробництво пелет з відходів вирощування соломи становлять 1 250 661,56 грн.

Розрахуємо відпускну ціну пелет (табл. 3.19). Рентабельність виробництва закладено на рівні 60%.

Таблиця 3.19 – Розрахунок відпускної ціни біопелет

Показник	Значення
Собівартість реалізації продукції, грн.	0,98
Оптова ціна (без ПДВ), грн.	1,77
ПДВ (20%), грн.	0,35
Відпускна ціна з ПДВ, грн.	2,12

Джерело: створено автором

Розрахуємо прибуток від реалізації біопелет (табл. 3.20).

Таблиця 3.20 – Розрахунок прибутку від виробництва та реалізації біопелет зі соломи

Показник	У розрахунку на 1 кг пелет	У розрахунку на весь обсяг виробництва пелет
Виробнича собівартість, грн.	0,59	750 661,56
Дохід, грн.	2,12	2 701 428,98
Чистий дохід, грн.	1,77	2 251 190,81
Прибуток, грн.	1,18	1 500 529,25

Джерело: створено автором

Пропозиція щодо виробництва біопелет була спрямована на скорочення матеріально-грошових витрат, адже у підприємства зникне необхідність закупки дров. Обсяг зекономлених коштів представлений у табл. 3.21.

Таблиця 3.21 – Розрахунок річних витрат на придбання деревини для технологічних цілей ПСП «Лан»

Показник	Значення
Використання дров, кг/год.	290
Час сушки, год./ц	0,013
Час сушки всього зерна, год	1270,25
Використання дров на сушіння всього зерна, кг	368 372,50
Вартість 1 кг дров (без ПДВ), грн.	2,42
Річні витрати на придбання дров, грн.	890 233,54

Джерело: створено автором

Тобто, окрім економії на витратах у сумі 890 233,54 грн., підприємство матиме можливість реалізувати 1 805 292,25 кг біопелет, що забезпечить додатковий прибуток у розмірі 1 500 529,23 грн.

Отже, виробництво соєвої та соняшникової олії та біопелет з відходів пшениці в перспективі може збільшити прибуток підприємства на 38 901 916, 46 грн.

3.4 Оцінювання впливу запропонованих заходів щодо товарної диверсифікації виробництва на ефективність діяльності ПСП «Лан»

Проведемо оцінку економічної ефективності заходів, порівнявши значення статей прогнозованого звіту про фінансові результати з фактичним (табл. 3.22).

Таблиця 3.22 – Прогнозований звіт про фінансові результати діяльності ПСП «Лан» з врахуванням рекомендацій (тис. грн.)

Стаття	За 2018 рік	Результативність пропозиції виробництва:			Прогнозоване значення	Відхилення	
		Соєвої олії	Соняшникової олії	Біопелет		абсолютне, тис. грн.	відносне, %
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	48897,8	11143,3	72533,7	2251,2	134826,0	85928,2	275,7
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	28896,3	7959,5	50023,2	1250,7	88129,7	59233,4	305,0
Фінансовий результат до оподаткування	19497,1	3725,5	33675,9	1500,5	58399,0	38901,9	299,5
Податок на прибуток	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Чистий прибуток (збиток)	19497,1	3725,5	33675,9	1500,5	58399,0	38901,9	299,5

Джерело: створено автором

Отже, запропоновані напрями підвищення ефективності діяльності підприємства вплинули на зміну основних статей звіту про фінансову діяльність наступним чином: чистий реалізований дохід в перспективі збільшить своє значення на 175,7%, а чистий прибуток – на 199,5%. Найбільший внесок в загальні результати підприємства принесе виробництво соняшникової олії.

Але, окрім абсолютних значень, важливо провести аналіз відносних, динаміки зміни яких продемонструє ефективність запропонованих заходів (табл. 3.23). Отже, згідно з розрахунками, продуктивність праці, завдяки запропонованим напрямом підвищення ефективності діяльності, зросте на 78% шляхом значного приросту виробничої собівартості продукції підприємства та незначного зростання працівників. Загалом, зростання продуктивності праці говорить, про зростання ефективності використання трудового потенціалу підприємства. Оскільки для виробництва олії та біопелет потрібно закупити

відповідне обладнання, отже на підприємстві збільшиться вартість основних засобів. Внаслідок диференціації продукції фондівдача збільшиться на понад 130%, а коефіцієнт рентабельності основних засобів зросте у понад 4,5 разів, що є позитивною тенденцією. Хоча показник рентабельності продукції скоротиться в незначній мірі, один із показників ефективності діяльності – коефіцієнт рентабельності діяльності – у прогнозованому періоду зросте на 8,6%. Отже, отримані розрахунки говорять про дієвість запропонованих напрямів підвищення ефективності діяльності.

Таблиця 3.23 – Показники ефективності запропонованих заходів

Показник	За 2018 рік	Прогнозоване значення	Темп приросту, %
Продуктивність праці, тис. грн./ос.	1294,726	2304,584	78,0
Фондовіддача, грн./грн.	2,00	4,65	132,4
Фондомісткість, грн./грн.	0,50	0,22	-57,0
Коефіцієнт рентабельності діяльності	0,399	0,433	8,6
Коефіцієнт рентабельності продукції	0,675	0,663	-1,8
Коефіцієнт рентабельності основних засобів	0,574	3,366	486,1

Джерело: створено автором

Доцільним є порівняння рентабельності продажу культур сої та соняшнику у вигляді продукції рослинництва та переробленої на олію. Розрахунки демонструють, що ефективність продажу соєвої олії є вищою на 70,5%, аніж бобів сої, та соняшnikової олії на 38,9%, аніж насіння (табл. 3.24).

Таблиця 3.24 – Порівняння коефіцієнтів продажу олійних культур у вигляді продукції рослинництва та переробленої олії

Показник	Продаж у вигляді:		Темп приросту, %
	Бобів / насіння	Олії	
Коефіцієнт рентабельності продажу культури сої	0,160	0,274	70,5
Коефіцієнт рентабельності продажу культури соняшнику	0,334	0,464	38,9

Джерело: створено автором

Висновки до розділу 3

Заходи, які пов'язані з підвищенням ефективності діяльності підприємств сільського господарства, науковці розділяють на два основні види: ті, що пов'язані зі зростанням доходності підприємства, та ті, що призведуть до зменшення матеріально-грошових витрат.

У дипломній роботі було запропоновано дві пропозиції зростання ефективності діяльності ПСП «Лан»: виробництво та реалізації олії з олійних культур – бобів сої та насіння соняшнику (захід спрямований на збільшення доходності підприємства шляхом диференціації продукції), а також виготовлення біопелет з відходів рослинництва як альтернатива палива для технологічних цілей, а зокрема сушіння зерна в елеваторах.

Розрахунки продемонстрували, що реалізація соєвої та соняшnikової олії власного виробництва забезпечить зростання ефективності діяльності, виражену показником рентабельності продажів, на близько 70% і 40%, відповідно, а виробництво біопелет з відходів вирощування пшениці повністю забезпечить потребу у паливі для зерносушки та, окрім того, реалізація надлишкової кількості виготовлених пелет принесе прибуток розміром 284,7 тис. грн. Результатом від впровадження обох заходів сприятиме зростанню чистого прибутку на 193,1%, що у вартісному вираженні становить 37686,1 тис. грн.

Важливим також є екологічний ефект від використання біопалива: біопелети – один із видів альтернативного палива, під час використання якого відсутні викиди в атмосферу вуглекислого газу, який сприяє зростанню парникового ефекту та глобальному потеплінню.

Отриманий прибуток від запропонованих методів може бути направленим на технічне переоснащення, модернізацію основних засобів, що, у свою чергу, вплине на коефіцієнт зношеності основного виробничого фонду, а зменшення витрат на купівлю дров зменшить показник матеріаломісткості продукції.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У результаті здійсненого дослідження у дипломній роботі, а також розробки напрямів зростання ефективності діяльності, можна зробити певні висновки.

Однак через розбіжність понятійно-категорійного апарату вчених, на сьогодні не існує єдиного визначення категорії «ефективність». Досить часто термін порівнюють з результативністю, економічністю або дієвістю. Однак, така дефініція є односторонньою, тому що сутність поняття розкривається через цілісну систему, де результативність, продуктивність та економічність є основними характеристиками ефективності. Такий підхід запропонувала кандидат економічних наук Аванесова Ніна Едуардівна. Також окрім економічної ефективності, враховуючи специфіку сільського господарства, вітчизняні вчені приділяють увагу таким видам ефективності, як технологічна, соціальна та екологічна, які характеризуються дією мультиплікативного важеля: зі зростанням тієї чи іншої ефективності збільшується продуктивність праці, підвищується урожайність культур, зменшується вплив на екологію, що, в свою чергу, впливає на підвищення економічної ефективності.

Багатогранність категорії «ефективність», численні особливості сільського господарства, загрози та проблеми розвитку підприємств обумовлюють необхідність розробки багатовимірної класифікації факторів ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Будь-який з показників діяльності підприємства залежить від значної кількості різних чинників. Окремо розглядаючи чинники, які здійснюють вплив на зміну того чи іншого економічного показника, можливо досягнути найбільш точний результат аналізу та оцінки ефективності діяльності підприємства. Найбільш поширеним є розподіл чинників на внутрішні та зовнішні. До групи внутрішніх факторів відносять цілі та задачі організації, організаційну структуру його функціонування, кадровий потенціал, застосовувану технологію, грошові та матеріальні потоки тощо. Зовнішні фактори проявляють дію на ефективність

функціонування підприємства через економічні, соціальні, політичні та інші умови.

Вчені, які досліджували питання показників діагностики ефективності діяльності, визначили, що необхідно провести аналіз ефективного використання залучених ресурсів та узагальнюючі показники ефективності. Для аграрних підприємств має проводитись аналіз натуральних, вартісних та якісних показників.

Аналіз ефективності діяльності підприємства здійснювався на прикладі ПСП «Лан», яке функціонує понад 17 років та займається рослинництвом. В ході оцінки економічного стану було виявлено, що 2017 рік був найприбутковішим за досліджуваний період. Оскільки сільське господарство, а зокрема рослинництвом, має значний зовнішній вплив, який проявляється у природно-кліматичних умовах, родючості ґрунту, економічно-політичного стану в країні та багато інших. Тому обґрунтуванням такої ситуації є сприятливі зовнішні та внутрішні умови у 2017 році. Крім того, фінансова стійкість, ліквідність та платоспроможність підприємства є на високому рівні, що говорить про низьку ймовірність банкрутства підприємства. Також підприємство майже не залежить від зовнішніх джерел фінансування, а 99% діяльності забезпечується власним капіталом. Однак, ефективність використання основних засобів у останньому досліджуваному періоді значно зменшилась, що є негативною тенденцією, адже зросла зношеність обладнання. Тобто стратегія підприємства повинна бути спрямована на розвиток технологій та використання сучасного обладнання. Зростання матеріаловіддачі та зниження матеріаломісткості продукції ПСП «Лан» є одним із важливих чинників зростання ефективності діяльності, тому важливо підтримувати цю динаміку.

Застосування ABC-XYZ-аналізу та методу аналізу ієрархій Сааті допомогли провести аналіз ефективності розподілу посівних площ, розрахунки якого показали, що найефективнішим є вирощування олійних культур, а зокрема бобів сої.

Саме тому одним із запропонованих заходів підвищення ефективності Діяльності ПСП «Лан» є виробництво олії із бобів сої та соняшнику. Технологічний процес такого виробництва має на виході три види продукції: олію, макуху та лузгу. Ця продукція може бути реалізована як сировина для різних видів економічної діяльності: харчова, фармацевтична, комбікормова, теплова, хімічна, парфумерно-косметична промисловості, а також виробництво біопалива та нафтопереробна промисловість.

Іншим заходом є виробництво біопелет зі соломи. Солома є відходом рослинництва, яку підприємство використовувало неефективно. Вироблені біопелети забезпечать потребу у паливі та принесуть додатковий прибуток у вигляді реалізації надлишкового обсягу пелет.

Загалом ефектом від впроваджених пропозицій є зростання фінансового результату до оподаткування з 19 497 100,00 грн. до 58 399 016,46 грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Строкович Г.В. Якість функціонування підприємства: внутрішні та зовнішні аспекти : моногр. / Г. В. Строкович ; Нар. укр. акад.. Х. : Вид-во НУА, 2010. 212 с.
2. Тейлор Ф. Научные основы организации промышленных предприятий / Ф.Тейлор. СПб. : Изд-во Л.А. Левенстерна, 1916. 105 с.
3. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с 13-го англ. изд.. М.: ИНФРА-М, 1999. XXXIV, 974 с.
4. Куценко А.В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України: Монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 205 с.
5. Аванесова Н.Е. Оцінка ефективності функціонування підприємств роздрібної торгівлі з позицій ключових зацікавлених сторін / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук Х : 2009. 22 с.
6. Надвиничний, С.А. Методологія дослідження економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 25. № 2. С. 115-121.
7. Алексеєнко О.А. Теоретичні підходи до оцінки ефективності виробництва підприємств м'ясопродуктового під комплексу. *Ефективна економіка*. №10. 2016. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5206> (дата звернення: 08.01.2020).
8. Скрипник Г.О. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/54/52> (дата звернення: 08.01.2020).

9. Большой экономический словарь / под. ред. А.Н. Азрилияна, 5-е изд. доп. и перераб. М.: Институт новой экономики, 2002. 1280 с.
10. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови (13 вид.) / А.О. Івченко. Харків: Фоліо, 2008. 540 с.
11. Райзберг Б.А. Управление экономикой: учебник / Б.А. Райзберг, Р.А. Фатхутдинов. М.: Бизнес школа "Интель Синтез", 1999. 784 с.
12. Осипов В.И. Экономика предприятия: [учебник] / Осипов В.И. Одесса: Маяк, 2005. 720 с.
13. Воловельская И.В., Цапко А., Кушнирик А., Купрадзе К. Влияние факторов внешней и внутренней среды на эффективность работы предприятий. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. № 60, 2017. С.128-133.
14. Пестрикова В.К., Заярная И.А., Куликова В.В. Факторы, влияющие на эффективность деятельности предприятий. URL: <https://docplayer.ru/46449402-Factory-vliyaushchie-na-effektivnost-deyatelnosti-predpriyatiy.html> (дата звернення: 16.01.2020).
15. Фіщук Б.П., Лукашенко О.П., Хмарук О.М. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2012. № 4 (70). С. 160-164.
16. Трут О.О. Управління результативністю організації: теоретико-методологічні та прикладні засади / Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Львівський торговельно-економічний університет, Львів. 2019. 528 с.
17. Кочегарова Т.С., Копыльцов А.А. Эффективность функционирования предприятий различных отраслей экономики. URL: <https://openbooks.itmo.ru/ru/file/4434/4434.pdf> (дата звернення: 16.01.2020).
18. Пісарюк С.М. Фактори впливу на економічну ефективність операційної діяльності торговельних мереж. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. №3(27), 2014. С.94-99.

19. Смицких К.В., Терентьева Т.В. Оценка влияния факторов на эффективность деятельности предприятий стройиндустрии. URL: http://vestnik.adygnet.ru/files/2013.3/2699/smitskikh2013_3.pdf (дата звернення: 22.01.2020).

20. Гуменюк М.М. Основні фактори економічної ефективності сільськогосподарських підприємств регіону. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.2/119.pdf> (дата звернення: 22.01.2020).

21. Мирошниченко Н.А. Классификация факторов, влияющих на эффективность сельскохозяйственного производства. *Вопросы экономики и права*. 2013. № 9. С. 94-97.

22. Горго І.О. Оцінка ефективності управління ризиками в системі менеджменту аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2019. № 5. С.92-98.

23. Косянчук Т.Ф., Кучма С.В. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства за сучасних умов. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 3. Т. 3. С. 113-116.

24. Косянчук Т.Ф., Галкіна Ю.Г. Результативність діяльності підприємства та її діагностика. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 3. Т. 1. С.121-124.

25. Ващенко А.А. Ефективність виробничо-господарської діяльності в механізмі управління промисловими підприємствами. *Економічний вісник*. 2014. №1. С. 80-87.

26. Олександренко І.В. Методичні підходи до діагностики ефективності діяльності підприємства. *Економічний форум*. 2013. № 4. С. 126-136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2013_4_23 (дата звернення: 22.01.2020).

27. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. – 2-ге видання. К.: Центр учбової літератури, 2010. 488 с.

28. Карпіщенко О.І., Прокопенко І.М., Сотник І.М., Карпіщенко Т.О. Економіка праці: Навч. посіб. для студ. екон. спеціал. С: Вид-во СУМДУ, 2002. 129 с.

29. Іляш О.І., Гринкевич С.С. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посіб. К.: Знання, 2010. 476 с. URL: https://pidruchniki.com/10290228/ekonomika/fond_oplati_pratsi_fop#638 (дата звернення: 24.01.2020).

30. Юрчишена Л.В., Волинець С.М. Аналіз ефективності використання основних засобів на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2011. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=668> (дата звернення: 24.01.2020).

31. Дробишева О.О., Вініченко С.О. Шляхи підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_076.pdf (дата звернення: 24.01.2020).

32. Бурдейна Л.В. Теоретичні основи аналізу забезпечення та ефективного використання виробничих запасів на підприємствах. *Молодий вчений*. 2015. № 3 (18). С.39-43.

33. Волошина К.А. Оцінка стану ділової активності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. 0 №8. С. 37-41.

34. Матюшенко О.Ю. Методика аналізу виробничих запасів на прикладі підприємств будівельної галузі. *Молодий вчений*. 2015. № 4 (19). Ч. 1. С.115-122.

35. Сікетіна Н.Г., Іпатова А.П., Овод М.А. Аналіз ефективності використання оборотних активів підприємства. *Вісник НТУ «ХП»*. 2018. № 47(1323). С.78-81.

36. Шиян Н.В. Методичні підходи до визначення економічної ефективності державних інвестицій. URL: <http://dSPACE.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21764/1/Met%20pidxid.pdf> (дата звернення: 24.01.2020).

37. Лебедева А.М. Методичні аспекти аналізу рентабельності діяльності підприємства. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2012. Вип. 3-4, Т.17. С. 29-36.

38. Клименко О.В. Методика оцінки ефективності реальних інвестицій в Excel. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/10846/1/78.pdf> (дата звернення: 25.01.2020).

39. Слава С.С., Горбоконь В.Ю., Павлович В.І. Еволюція управління витратами на якість продукції. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2013. №4(41). С.170-176.

40. Павленко О.С. Теоретичні основи дослідження економічної ефективності сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 6. С. 67-69.

41. Дучинська Н.І., Бондаренко Н.М., Лядова К.А. Ефективність сільськогосподарського виробництва: сутність та шляхи підвищення. URL: <http://vestnikdnu.com.ua/archive/201372/duchinska.html> (дата звернення: 26.01.2020).

42. Корабльова К.А., Хамініч С.Ю. Ефективність використання земельних угідь у сільському господарстві України: теоретичні підходи. *Ефективна економіка*. № 5, 2016. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5419> (дата звернення: 27.01.2020).

43. Сава А.П., Завитій О.П. Організація і методика економічного аналізу ефективності діяльності аграрних підприємств. *Сталий розвиток економіки*. 2015. №2 (27). С.198-207.

44. Гостра О. 15 років господарює ПСП «Лан». *Трибуна хлібороба*. 2018. №21 (9337). С.1-6.

45. Офіційний сайт YOUCONTROL URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/32191588/ (дата звернення: 05.02.2020).

46. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

47. Сайт Департаменту агропромислового розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації. URL: <http://apk.cg.gov.ua/index.php?id=8098&tp=1&pg=> (дата звернення: 11.02.2020).

48. Сайт Державної служби статистики України Головне управління статистики у Чернігівській області. URL: <http://chernigivstat.gov.ua/> (дата звернення: 14.02.2020).

49. Сайт Фонду соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/chnig/uk/publish/article/93261;jsessionid=BD211682049CE3334949FA8C7FD37423> (дата звернення: 17.02.2020).

50. П. Мороз Тенденції галузі зернозберігання і вузькі місця логістики / *АГРОПРОФІ Український тижневик ділової інформації*. 2020. URL: <http://agroprofi.com.ua/statti/1818-tendentsiyi-haluzi-zernozberihannya-i-vuzki-mistsya-lohistryky> (дата звернення: 20.02.2020).

51. Сайт Чернігівської обласної партійної організації Аграрної партії України. URL: <http://www.agropartiya.org.ua/do-vladi-mayut-prijti-spravzhni-gospodari-zemli-i-konkretnix-sprav-volodimir-lukash/> (дата звернення: 21.02.2020).

52. Система зяблевого обробітку ґрунту URL: http://agrometeo.od.ua/articles.php?article_id=53 (дата звернення: 26.02.2020).

53. Гончарова О.М., Єгорова Г.А. Шляхи підвищення ефективності виробництва підприємств агросектору України / *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 4 . С.34-38.

54. Горбонос Ф. В., Черевко Г. В Економіка підприємств: Підручник. К., 2010. 463 с.

55. Клочан І.В., Потриваєва І.А. Сучасний стан та основні напрями підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в Миколаївській області. *Агросвіт*. 2019. №24. С. 35-41.

56. Масалаб К.С. Основні напрями підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. *Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції докторантів, молодих учених та студентів: [Електронне наукове видання]. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2019. URL: <https://cdn.hneu.edu.ua/rozvitok19/thesis02-41.html> (дата звернення: 16.04.2019).

57. Пузік Л.М. Технологія переробки і зберігання продукції рослинництва: опорний конспект лекцій. Харків: ХНАУ, 2013. 111 с.

58. Касанджі А.В. Управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України / Дисертація на

здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Одеський державний аграрний університет, Одеса. 2019. 268 с.

59. Сайт ТОВ «Укрекспо-Процес». URL: <http://ukrekspro.com.ua/ua/pro-nas.html> (дата звернення: 01.05.2020).

60. Сайт ТОВ НВП «Укрекспо-Процес». URL: <https://prat-ukrekspro-protsess.prom.ua/p598761550-maslopress-php-1000.html> (дата звернення: 01.05.2020).

61. Гелетуха Г.Г., Железна Т.А. Перспективи використання відходів сільського господарства для виробництва енергії в Україні. *Аналітична записка БАУ*. № 7. 2014. Біоенергетична асоціація України. URL: <http://www.uabio.org/activity/uabio-analytics> (дата звернення: 05.05.2020).

62. Сайт Всеукраїнської громадської організації виробників, переробників та експортерів зерна. URL: <http://uga.ua/> (дата звернення: 08.05.2020).

63. Клименко В.В., Кравченко В.І., Боков В.М., Гуцул В.І. Технологічні основи виготовлення біопалива з рослинних відходів та їх композитів: Монографія. / За ред. В.В. Клименка. Кропивницький: ПП «Ексклюзив-Систем», 2017. 162 с.

64. Кузнецова А., Радеке Й. Виробництво пелет в Україні: прибутковий варіант сталого розвитку? *Німецько-Український Аграрний Діалог*. 2012. 24 с. URL: https://www.apd-ukraine.de/images/PP37_Pellets_UKR_f.pdf (дата звернення: 07.05.2020).

65. Фермер на Одещині переробляє на біопаливо відходи рослин. *ECOTOWN*. 2020. URL: <https://ecotown.com.ua/news/Fermer-na-Odeshchini-pereroblya-na-biopaliwo-vidkhodi-roslin/> (дата звернення: 09.05.2020).

66. Сайт ТОВ «Артмаш». URL: <https://artmash.ua/product/granulyator-opilok-75-kvt> (дата звернення: 10.05.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Шкала Т. Сааті

Ступінь переваги одного об'єкта перед іншим	Міра важливості (значимості) переваги
Рівна важливість (значимість). Немає переваги	1
Слабка перевага по важливості. Слабка перевага	3
Істотна або сильна перевага по важливості (значимості). Сильна перевага	5
Дуже сильна або значна перевага по важливості (значимості). Дуже сильна перевага	7
Абсолютна перевага	9
Проміжна оцінка міри переваги між сусідніми значеннями	2, 4, 6, 8

Таблиця А.2 – Значення випадкового індексу

Порядок матриці	2	3	4	5	6	7	8
Випадковий індекс	0	0,58	0,9	1,12	1,24	1,32	1,41
Порядок матриці	9	10	11	12	13	14	15
Випадковий індекс	1,45	1,49	1,51	1,54	1,56	1,57	1,59

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Погодинні тарифні ставки працівників ПСП «Лан»

Категорії працівників	Розряд робіт					
	I	II	III	IV	V	VI
Коефіцієнти міжрозрядних співвідношень	1,00	1,09	1,20	1,35	1,55	1,80
На ручних роботах	27,40	29,87	32,88	36,99	42,47	49,32
На механізованих роботах	35,35	38,53	42,42	47,72	54,79	63,63

Таблиця Б.2 – Вхідні дані для обґрунтування витрат на реалізацію заходів з підвищення ефективності діяльності ПСП «Лан»

Показник	Значення
Кількість робочих днів у 2020 р.	251
Кількість вихідних днів у 2020 р.	104
Тривалість тарифної відпустки, днів	24
Кількість святкових днів та релігійних свят, робота в які не проводиться	11
Коефіцієнт використання виробничої потужності обладнання	0,85
Номінальна потужність олійного пресу, кВт	45
Номінальна потужність гранулятора, кВт	7
Вартість електроенергії 2 класу напруги грн./кВт ("Чернігівобленерго")	2,16548
Технологічні витрати води для олійного пресу, м3	1,5
Вартість води, грн./м3	2,45
Відстань від підприємства до виробника олійного пресу, км	212
Маса пресу, кг	3750
Відстань від підприємства до виробника гранулятора, км	511
Маса гранулятора, кг	140
Ціна доставки пресу, грн/км	11,75
Ціна за 1 кг металобрухту, грн.	4
Нормативні витрати на ремонт обладнання та будівлі, %	5
Балансова вартість будівлі, де буде розташований прес, грн.	100000
Балансова вартість будівлі, де буде розташований гранулятор, грн.	100000
Термін корисного використання будівлі, років	20
Термін корисного використання обладнання, років	7

Додаток В

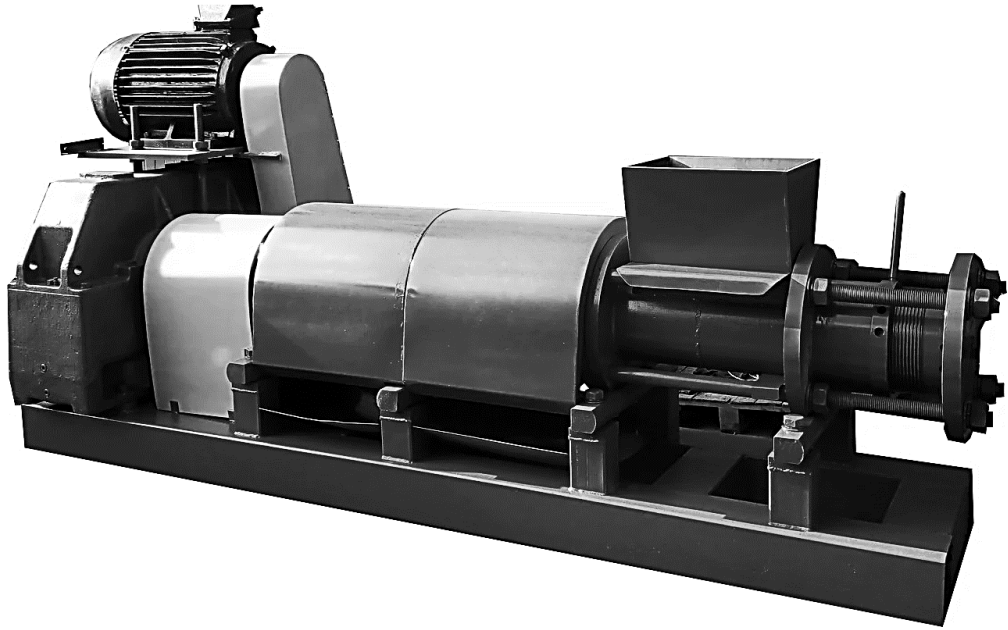

Рисунок В.1 – Олійний прес ПХП-1000 (ТОВ «Укрекспо-Процес»)

Рисунок В.2 – Гранулятор пелет Артмаш 7,5 кВт

Додаток Г

Таблиця Г.1 – Баланс (Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва)
(2016-2018 рр.) (тис. грн.)

Актив	Код рядка	2016		2017	2018
		На початок звітного року	На кінець звітного періоду	На кінець звітного періоду	На кінець звітного періоду
I. Необоротні активи					
Незавершені капітальні інвестиції	1005	-	-	1 511,1	4 524,8
Основні засоби	1010	7 494,7	6 024,3	19 663,4	16 778,0
первісна вартість	1011	8 776,1	10 454,9	27 874,2	28 175,6
знос	1012	-1 281,4	-4 430,6	-8 210,8	-11 379,6
Довгострокові біологічні активи	1020	91,1	-	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції	1030	-	-	-	-
Інші необоротні активи	1090	-	-	-	-
Усього за розділом I	1095	7 585,8	6 024,3	21 174,5	21 302,8
II. Оборотні активи					
Запаси	1100	9 590,7	21 477,2	17 526,2	29 647,6
у тому числі готова продукція	1103	7 297,7	17 322,1	8 209,8	18 789,6
Поточні біологічні активи	1110	2 530,1	-	-	-
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	8 938,2	6 128,5	21 238,3	25 378,5
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135	-	-	-	-
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	-	-	1,6	42,0
Поточні фінансові інвестиції	1160	-	-	-	-
Гроші та їх еквіваленти	1165	1 253,4	797,2	560,4	988,8
Витрати майбутніх періодів	1170	-	-	-	-
Інші оборотні активи	1190	-	-	-	-
Усього за розділом II	1195	22 312,4	28 402,9	39 326,5	56 056,9
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	-	-	-	-
Баланс	1300	29 898,2	34 427,2	60 501,0	77 359,7

Продовження таблиці Г.1

Пасив	Код рядка	2016		2017	2018
		На початок звітнього року	На кінець звітнього періоду	На кінець звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
I. Власний капітал					
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	1,0	1,0	1,0	1,0
Додатковий капітал	1410	13 006,3	17 391,2	22 712,2	57 027,1
Резервний капітал	1415	5 620,3	9 101,5	16 516,9	0,0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	9 101,5	7 415,4	20 722,7	19 497,1
Неоплачений капітал	1425	-	-	-	-
Усього за розділом I	1495	27 729,1	33 909,1	59 952,8	76 525,2
II. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення	1595	1 362,1	0,0	0,0	0,0
III. Поточні зобов'язання					
Короткострокові кредити банків	1600	-	-	-	-
Поточна кредитна заборгованість за:					
довгостроковими зобов'язаннями	1610	-	-	-	-
товари, роботи, послуги	1615	276,2	238,0	214,3	78,5
розрахунками з бюджетом	1620	233,5	77,6	59,6	442,4
у тому числі з податку на прибуток	1621	-	-	-	-
розрахунками зі страхування	1625	10,8	10,8	21,8	-
розрахунками з оплати праці	1630	21,8	39,8	104,8	78,3
Доходи майбутніх періодів	1665	-	-	-	-
Інші поточні зобов'язання	1690	264,7	151,9	147,7	235,3
Усього за розділом III	1695	807,0	518,1	548,2	834,5
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	-	-	-	-
Баланс	1900	29898,2	34427,2	60501,0	77359,7

Таблиця Г.2 – Звіт про фінансові результати (Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва) (2016-2018 рр.) (тис. грн.)

Стаття	Код рядка	2016		2017	2018
		На початок звітнього року	На кінець звітнього періоду	На кінець звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	28 985,6	21 892,6	56 058,4	48 897,8
Інші операційні доходи	2120	-	-	-	18,2
Інші доходи	2240	-	-	-	-
Разом доходи (2000+2120+2240)	2280	28 985,6	21 892,6	56 058,4	48 916,0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	-19 171,5	-14 260,5	-35 015,7	-28 896,3
Інші операційні витрати	2180	-130,9	-126,1	-320,0	-522,6
Інші витрати	2270	-581,7	-90,6	-	-
Разом витрати (2050+2180+2270)	2285	-19 884,1	-14 477,2	-35 335,7	-29 418,9
Фінансовий результат до оподаткування (2280 - 2285)	2290	9 101,5	7 415,4	20 722,7	19 497,1
Податок на прибуток	2300	-	-	-	-
Чистий прибуток (збиток) (2290 - 2300)	2350	9 101,5	7 415,4	20 722,7	19 497,1

Додаток Д

Таблиця Д.1 – Структура собівартості за видами продукції сільського господарства (Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств) за 2016 р. (тис. грн.)

Продукція рослинництва		Пшениця	Кукурудза на зерно	Соняшник на зерно	Соя	Ячмінь	
Виробнича собівартість		8 400,4	3 458,1	6 121,0	4 614,3	384,4	
у тому числі	прямі матеріальні витрати		6 261,3	2 685,2	4 603,8	3 103,7	263,4
	з них	насіння та посадковий матеріал	263,3	363,0	719,7	332,3	13,7
		мінеральні добрива	1 671,3	1 338,4	1 804,8	1 505,6	121,5
		пальне і мастильні матеріали	833,8	239,5	498,4	468,1	37,5
		оплата послуг і робіт сторонніх організацій	83,4	77,0	353,8	81,6	3,5
		решта матеріальних робіт	3 409,5	667,3	1 227,1	716,1	87,2
	прямі витрати на оплату праці		203,1	73,4	152,6	143,4	11,5
	інші прямі витрати та загально-виробничі витрати		1 936,0	699,5	1 455,6	1 367,2	109,5
	з них	амортизація необоротних активів	716,8	259,0	539,0	506,3	40,6
		відрахування на соціальні заходи	44,7	16,2	33,6	31,5	2,5
		решта ін. прямих та загально-виробничих витрат	1 174,5	424,3	883,0	829,4	66,4

Таблиця Д.2 – Структура собівартості за видами продукції сільського господарства (Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств) за 2017 р. (тис. грн.)

Продукція рослинництва		Пшениця	Кукурудза на зерно	Соя	Соняшник на зерно	
Виробнича собівартість (тис. грн.)		8 700,2	5 271,4	5 562,2	7 053,4	
у тому числі	прямі матеріальні витрати	5 105,7	3 401,9	3 326,1	4 040,0	
	з них	насіння та посадковий матеріал	469,4	1 220,2	333,6	680,8
		мінеральні добрива	2 928,7	1 106,2	1 665,0	1 635,0
		пальне і мастильні матеріали	817,5	445,3	610,9	751,5
		решта матеріальних робіт	890,1	630,2	716,6	972,7
	прямі витрати на оплату праці	346,5	194,6	302,7	389,9	
	інші прямі витрати та загально-виробничі витрати	3 248,0	1 674,9	1 933,4	2 623,5	
	з них	відрахування на соціальні заходи	76,2	42,8	66,6	85,8
		амортизація необоротних активів	1 181,9	643,7	883,2	1 086,6
		оплата послуг і робіт сторонніх організацій	721,9	297,8	36,0	285,3
		решта ін. прямих та загально-виробничих витрат	1 268,0	690,6	947,6	1 165,8

Таблиця Д.3 – Структура собівартості за видами продукції сільського господарства (Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств) за 2018 р. (тис. грн.)

Продукція рослинництва		Пшениця	Кукурудза на зерно	Соя	Соняшник на зерно	
Виробнича собівартість (тис. грн.)		6 565,9	11 489,8	5 082,9	10 496,0	
у тому числі	прямі матеріальні витрати	3 311,5	7 267,8	2 649,5	6 194,4	
	з них	насіння та посадковий матеріал	143,1	2 118,5	262,1	963,6
		мінеральні добрива	1 582,1	2 327,1	1 352,4	3 315,7
		пальне і мастильні матеріали	731,0	1 771,6	290,7	572,4
		решта матеріальних робіт	855,3	1 050,6	744,3	1 342,7
	прямі витрати на оплату праці	311,5	739,7	347,7	588,2	
	інші прямі витрати та загально-виробничі витрати	2 942,9	3 482,3	2 085,7	3 713,4	
	з них	відрахування на соціальні заходи	68,5	162,7	76,5	129,4
		амортизація необоротних активів	1 003,9	1 215,6	734,0	1 241,9
		оплата послуг і робіт сторонніх організацій	348,1	260,5	162,0	459,0
		решта ін. прямих та загально-виробничих витрат	1 522,4	1 843,5	1 113,2	1 883,1